

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK
OKRESU NOVÝ JIČÍN **SVAZEK 27**

K ŠEDESÁTILETÉ HISTORII KSČ NA NOVOJICÍNSKU

Jan Hanák

Založení Komunistické strany Československa v květnu 1921 patří bezesporu k nejvýznamnějším mezníkům naší nejnovější historie. Dělnická strana nového typu naplnila šest desetiletí bojem za svržení buržoazního řádu, za nastolení socialismu a překonání své největší krize na sklonku šedesátých let. Nelehkou cestou za dosažením uvedených cílů se ubírali i komunisté novojičínského okresu.

Již dlouho před rokem 1921 v řadě míst našeho okresu bojovali proletáři české i německé národnosti s dravým kapitálem, překonávali obtíže a chyby, které do dělnického hnutí v předválečné době zanášeli oportunističtí vůdcové české a německé sociálně demokratické strany. Jednotu proletariátu na Novojičínsku oslaboval nejen oboustranný nacionalismus, ale i silný klerikalismus. I v našem okrese se neblaze odrazilo rozdělení na centralisty a autonomisty v Československé sociální demokracii. Předáci autonomistů, kteří měli v našem kraji převahu, Jan Prokeš, František Tomášek a dr. Witt, měli velkou autoritu u sociálních demokratů na Kopřivnicku, Štrambersku a Přeborsku. Svého vlivu využili zvláště na konci první světové války, kdy se vedl zápas o vznik a charakter samostatného státu Čechů a Slováků.¹⁾

I na Novojičínsku se v průběhu posledních let války projevil vliv ruských událostí. Svědčí o tom hladové bouře, které v roce 1917 a v roce 1918 proběhly v Novém Jičíně, Kopřivnici a Fulneku.²⁾ Ve zmilitarizovaných továrnách v Odrách, Novém Jičíně, Kopřivnici a v Butovicích našly velikou odezvu mírové požadavky mladého sovětského státu. Generální stávkou v lednu 1918 se výrazně odrazila zvláště v Kopřivnici, kde se demonstranti dožadovali konce nesmyslné války a práva na sebeurčení. Obdobné požadavky se objevovaly při oslavách 1. máje 1918 v řadě průmyslových míst našeho okresu.³⁾ Zatímco pracující byli v závěru války značně revolučně naladěni, vůdcové sociální demokracie se podřizovali požadavkům buržoazní nacionalistické politiky, jak o tom svědčí národní manifestace na Starém Jičíně, v Těškovicích na Bílovecku a v dalších místech okresu, kde sociálně demokratičtí poslanci vystupovali společně s agrárníky a lidovci a připravovali se již tehdy na těsnou spolupráci v příštím samostatném státě.⁴⁾ 14. říjen 1918 zůstal až na malé výjimky v okrese bez odezvy. 28. říjen 1918 proběhl v okrese v těžkých nacionálních zápasech, neboť německá buržoazie svedla do boje proti československému státu i německé dělnictvo.⁵⁾

Bída a nezaměstnanost v prvním poválečném roce vyvedly především dělnictvo z nacionalistického opojení. Svědčí o tom velká demonstrace uskutečněná 30. května 1919 na novojičínském náměstí. Tisíce českých a německých dělníků ze širokého okolí zde společně manifestovaly proti hladu, nezaměstnanosti a černému trhu. Projevil se zde i pozvolný nástup uvědomělé části dělnické třídy obou národností k třídnímu chápání složitých poválečných poměrů.

Na první straně obálky:

Dva snímky z výstavy konzervátorských prací v OVM Nový Jičín

5. 2. – 25. 4. 1981

– Foto Miloš Lossmann

Na čtvrté straně obálky:

Jasan ztepilý v Kojetíně u č. 16

– Foto Eva Lukášová 1980

Na Ostravsku a také na Novojičínsku se začínají projevovat rozpory v nejsilnější dělnické straně — sociální demokracii. Vůdcem pravice na Ostravsku se stal Jan Prokeš, starosta města Ostravy a poslanec národního shromáždění. V našem okrese měl oporu na Kopřivnicku, Štramberku a Příbořsku, v tak zvaném „červeném kraji“. Jeho velkými přívrženci byli starosta Kopřivnice Josef Socha, starosta Štramberka Emil Seltenreich, v Novém Jičíně pak František Rusek. Ti pak sehráli významnou roli při měření sil ve straně před XIII. sjezdem v roce 1920, neboť jejich přičiněním se volby delegátů na tento sjezd staly vítězstvím pravice v našem okrese.⁶⁾

V německé sociální demokracii, která se zásluhou dlouholetého předáka Nietschmanna ze Suchdolu stala těsně po válce nástrojem německé buržoazie v protičeskoslovenském štvání, dochází k příklonu k levicovému Kreibichovu proudu dříve a výrazněji, zvláště zásluhou třídě lépe orientovaných dělníků v Odrách a Butovicích, kde vznikly první levicové skupiny.

Po XIII. sjezdu levice v září 1920 se ustavila také první česká levicová skupina v Kopřivnici, jejím předákem byl Alois Krumpal.⁷⁾

Generální stávka v prosinci 1920 proběhla na našem okrese bez větší odezvy. Světlou výjimkou v této pohnuté době jsou boje zemědělského proletariátu na velkostatech v severní části okresu. Již v průběhu roku 1920 se projevoval značně revolučně a 14. prosince roku 1920 zareagoval na pohnuté události stávkou v 35 dvorech na Bílovecku, Odersku, v Bartošovicích a Sedlnici, kde stávka trvala nejdéle, a to od 14. do 22. prosince 1920.⁸⁾

Velikou překážkou pro zformování levicových sil na našem okrese byla v roce 1921 silná policejní perzekuce, pravičáctví sociálně demokracických vůdců, národnostní i náboženské vlivy. V lednu roku 1921 provedla řada zástupců levice z Prahy a Ostravy vysvětlovací kampaň v mnoha místech našeho okresu, ale bez většího úspěchu, protože schůze byly četnými rozházeny. Pravičáci se propůjčovali k udavačství, agitátoři levice byli zavíráni. Ostrým protilevicovým kursem byly poznamenány oslavy 1. května 1921. Pouze v Butovicích se podařilo prvomájovou levicovou česko-německou oslavu uskutečnit.⁹⁾

Lépe se v jarních měsících roku 1921 dařilo německé levici, která po karlovarském sjezdu roku 1920 na našem okrese zesílila. Po libereckém březnovém sjezdu německé levice, která se pod vedením Karla Kreibicha zde přihlásila k 21 podmínkám Komunistické internacionály, došlo na našem okrese k zakládání prvních komunistických organizací — německé sekce. První byli oderští komunisté, kteří založili organizaci již 7. dubna 1921. Následovali je němečtí soudruzi v Bílovci, Butovicích a Bartošovicích.¹⁰⁾

České komunistické organizace vznikaly až po ustavujícím sjezdu v květnu roku 1921, kdy vedení KSČ se začalo věnovat Ostravsku a začalo převádět levicové skupiny na stranické organizace. Do slučovacích sjezdů vznikly na našem okrese organizace v Kopřivnici, Frenštátě a ve Štramberku. V létě roku 1921 se konaly i první okresní konference.¹¹⁾ V prvních organizacích strany se slibně rozvíjela tělovýchovná činnost, ve smíšených obcích docházelo ke sblížení českého a německého proletariátu, stranické organizace se velkou mírou podílely na stávkovém hnutí a organizovaly protiklerikální kampaně.¹²⁾

V letech 1921—1929 — v bojích za jednotnou frontu a bolševizaci ve straně, prožívaly naše okresní organizace mnohdy těžké doby. Ze zpráv z obvodních konferencí v roce 1923 se dovídáme, že počet organizací během roku 1922 vzrostl, že v roce 1922 byly ustaveny stranické obvody v Butovicích, Odrách a v Kopřivnici. Některé organizace byly řízeny ze Svinova, mnohé z Valašského Meziříčí, organizace na Frenštátsku pak z Místku. Počet organizací v době konání prvních sjezdů kolísal. Nové organizace vznikaly, některé zanikaly a opět se

obnovovaly. V ostravském XVIII. kraji KSČ bylo v roce 1924 ve 22 okresních obvodech 142 organizací s 6900 členy. Strana měla sice málo členů, ale mnoha sympatizujících, což dokazují výsledky voleb do parlamentu v roce 1925. KSČ se tehdy stala druhou nejsilnější stranou v republice. I v mnoha místech našeho okresu se komunisté prosadili do vedení měst a obcí. V Bílovci například získali 369 hlasů, v Butovicích 446, v Odrách 710, v Příboře 214, v Novém Jičíně 187, Frenštátě 181, v Kopřivnici 136 hlasů.¹³⁾ Léta zrání strany jsou v okrese poznamenána bojem za jednotnou frontu, zvláště za jednotné postupy českého a německého proletariátu. Příkladem činem internacionální solidarity dvacátých let jsou Rudé letnice, uskutečněné KSČ v Novém Jičíně v zahradě u Nového slunce dne 23. května 1926, na kterých k osmi stům účastníků české a německé národnosti promluvil německy a česky poslanec Karel Kreibich.¹⁴⁾ Významnými bojovníky za sblížení českého a německého proletariátu jsou ve dvacátých letech soudruzi Pavel Odpadlík z Nového Jičína, Josef Branský z Fulneku, Herman Stach z Oder a soudruzi Kolowrat a Peschl z Bílovce.¹⁵⁾

Významné místo v době před V. sjezdem KSČ v roce 1929 zaujímá práce mladých komunistů-komsomolců české i německé národnosti. Nezátížení pracovitým sociálním demokratismem bojovali již od roku 1921 na Bílovecku, Fulneku a Odersku za vydatné pomoci strany proti militarizaci, proti nezaměstnanosti, podíleli se na práci v tělovýchově, při přípravách na Spartakiádu na Manínách, pořádali sbírky na hladovějící Rusko v roce 1922.¹⁶⁾

První vnitrostranícká krize se našeho okresu výrazněji nedotkla. Zabývaly se jí obvodní konference v červnu 1925 v Butovicích a Kopřivnici a z kusých zpráv se dovídáme, že Bubník měl i u nás své přívržence a zastánce, ale že jejich pozice nebyly natolik výrazné, aby v okresní organizaci došlo k rozkołu.¹⁸⁾ Druhá vnitrostranícká krize však oslabilu stranu i v našem okrese. Snížil se počet členů v organizacích a ve volbách v roce 1929 ztratila strana proti roku 1925 v okrese 223 hlasy. Po vnitrostranícké diskusi před V. sjezdem získalo Gottwaldovo křídlo na Ostravsku i na Novojičínsku značné sympatie. Politiku levé opozice obhájil na krajské konferenci 1. února 1929 Jan Šverma, v Novém Jičíně se za Gottwaldovo vedení ve straně plně postavil Alois Krumpal, člen okresního zastupitelstva za KSČ.¹⁹⁾

Po V. sjezdu byly provedeny organizační změny i v naší okresní stranické organizaci. Okresním sídlem KSČ se stala Kopřivnice a tajemníkem byl zvolen Alois Krumpal. Do nové etapy svého vývoje — do let hospodářské krize a do boje proti fašismu, šla KSČ na Novojičínsku sice početně oslabena, ale názorově stmelena.

Novojičínsko bylo hospodářskou krizí třicátých let po všech stránkách silně postiženo, KSČ se postavila ihned na jejím počátku do boje za realizaci usnesení VI. sjezdu KSČ v roce 1931. Organizovala nezaměstnané, vedla je do hladových pochodů a demonstrací. Policejní teror postihoval všechny akce strany, šikanování byli vystaveni komunističtí předáci a poslanci, jak tomu bylo v případě komunistického poslance Langra z Vítkovic při demonstraci v Butovicích v březnu roku 1930.²⁰⁾ Strana do boje proti kapitálu získala na okrese odbory a těžce postiženou mládež. Mladí komunisté zakládali opět komsomolské organizace, státem zakázané, rozšiřovali brožury, organizovali sjezdy v Butovicích, Bílovci a Novém Jičíně.

V roce 1931 byla novojičínská komsomolská organizace odhalena a řada mladých komunistů byla souzena. Přesto však došlo v roce 1933 k sjezdu pokrokové mládeže okresu Nový Jičín na Skalkách v Novém Jičíně.²¹⁾

Třídnímu boji proletariátu našeho okresu věnoval velkou pozornost ÚV KSČ. Na počátku roku 1933 navštívil Odersko, Bílovecko a také Nový Jičín Klement

Gottwald,²²⁾ mnoha schůzí v Kopřivnici, Studénce, ve Frenštátě, se zúčastnili komunističtí poslanci Antonín Zápotocký, Gustav Kliment, Anežka Hodinová-Spurná, dr. Stern, Robert Langer, Adolf Hudek z Chomutova, Karel Slivka z Ostravy a Rudolf Hečko.²³⁾

Významnou kapitolou v dějinách KSČ je její nekompromisní zápas s fašismem před válkou a za okupace. V našem národnostně smíšeném okrese, kde německý fašismus zapustil kořeny již po první válce, měly všechny pokrokové síly a komunisté zvláště velmi těžkou situaci. Představiteli německého fašismu byli Arnošt Schollich, starosta Nového Jičína, Leo Schubert, starosta Fulneku, dr. Jonak z Nového Jičína a mnoho dalších rozbíječů republiky.²⁴⁾ První hákové kříže se objevují v Suchdole již v roce 1933. Přelomem je však rok 1935, kdy se Henleinovi podařilo v předvolební kampani, které se osobně na Novojičínsku zúčastnil, rozbit německé aktivistické strany a získat v okrese mezi německým obyvatelstvem naprostou převahu.²⁵⁾

KSČ v duchu usnesení svého VII. sjezdu v roce 1936 vyvíjela i v našem okrese velké úsilí o sjednocení všech protifašistických sil. V Odrách, Fulneku, Bílovci i v Novém Jičíně si zvláště odvázně vedla komunistická mládež. Rozbíjela henleinovské schůze v boštách fašismu našeho okresu. Mnozí z těchto německých antifašistů na své postoj z předmnichovského zápasu těžce doplatili. Patří mezi ně Karel Unger, Otto Kutler, Franz Uch, kteří za své postoje položili životy. Někteří němečtí antifašisté bojovali ve Španělsku, v Sovětském svazu a po válce odešli dobrovolně pomáhat budovat socialismus v NDR.²⁶⁾ Čeští komunisté společně s ostatními demokraty upevňovali československo-sovětské přátelství, zvláště po uznání Sovětského svazu a po uzavření smlouvy o vzájemné pomoci. Zásluhou KSČ byly v mnoha místech okresu zakládány odbočky Svazu přátel SSSR. Zvláště aktivní byly odbočky v Kopřivnici, Příboře a v Odrách. Mnoho práce v nich vykonali soudruzi Alois Krumpolc a učitel Gajdušek v Kopřivnici, příborský sochař Jurán a v Odrách Herman Stach.²⁷⁾ Ani statečný zápas pokrokových sil vedených KSČ nezabránil ze známých příčin Mnichovu. Náš okres byl z velké části okupován fašistickým Německem v říjnu 1938. Proti nacistické okupaci bojovali čeští obyvatelé okresu ihned po Mnichovu a docílili alespoň v některých částech úpravy hranic. Bylo tomu tak zvláště na Starojičínsku. Ti, kteří byli nuceni zůstat v Sudetech, projevíli svůj odpor k okupaci ryze českých míst v inscenovaných volbách v prosinci roku 1938. Odmítli přiznat dobrovolné připojení k Říši a zvláště bojovně vystoupili za obnovu českých škol. Výrazněji do boje s fašismem nastoupili obyvatelé našeho okresu v jeho „říšské“ i „protektorátní“ části po přepadení Sovětského svazu. Mezi hlavní odpůrce a bojovníky patří komunisté v Kopřivnici - Totře pod vedením Rudolfa Tomáška, v Příboře za vedení soudruha Kubína, v Líbhošti v čele se soudruhem Barobášem a mnoho členů strany ve Štramberku, Frenštátě, Veřovicích, Kateřiněch, v Rybí, Trnávce, na Spálovsku a v dalších místech okresu. Tato hrdinná kapitola komunistického odboje, která si vyžádala mnoho obětí z řad starých členů strany i z řad komunistické mládeže, je zachycena v několika publikacích a statích vydaných péčí okresního výboru KSČ v Novém Jičíně a vlastivědného ústavu v posledních patnácti letech. Odbojovou činností komunistů i nekomunistů se v poslední době zabývá okresní výbor Svazu protifašistických bojovníků.

Po osvobození našeho okresu Sovětskou armádou bylo hlavním úkolem komunistů i na našem okrese realizovat Košický vládní program, který se stal minimálním programem strany pro období národní a demokratické revoluce. V našem okrese, v severní části silně poškozeném válkou, s velkým počtem obyvatel německé národnosti, s problémy znovuosídlení převážně zemědělských obcí, bylo v prvních poválečných letech mnoho ekonomických, politických i ideo-

logických problémů. Největší úkol při jejich řešení připadl národním výborům. Některé vznikaly na Novojičínsku již v roce 1944 v ilegality, další se ustavovaly ihned po příchodu Sovětské armády. Významnou úlohu v nových orgánech lidové moci sehráli v našem regionu komunisté.

Během roku 1945 zaznamenala KSČ růst organizací ve všech částech okresu a také nárůst členstva. K 25 organizacím z roku 1938 přibýlo během roku 1945 dalších patnáct. Příborská organizace měla na sklonku první republiky 36 členů, ale na konci roku 1945 již 665, v Hodslavicích bylo v roce 1938 jen 15 členů, ale v roce 1945 již 120. Podobně tomu bylo v mnoha dalších místech okresu. První poválečná okresní konference KSČ se konala 10. června 1945 v Novém Jičíně a byl na ni zvolen patnáctičlenný okresní výbor. Jedním z vedoucích funkcionářů se stal soudruh Alois Krumpolc, který se po válce vrátil do Nového Jičína a zastával zde řadu let přední stranické a správní funkce.

Strana se zformovala i v dalších částech okresu. Okresní výbor KSČ byl ustaven v Bílovci, obvodní sekretariáty v Odrách a ve Frenštátě.²⁸⁾

Do Vítězného února uskutečňovali komunisté Novojičínska závěry VIII. sjezdu a politiku získání většiny národa. Pracovali v odborech, v Jednotném svazu českých zemědělců a zvláště mezi mládeží při zakládání skupin Svazu české mládeže. Jejich zásluhou bylo již na konci června 1945 v původním okrese Nový Jičín 44 organizací Svazu české mládeže. Mládež se zapojila do brigádnické práce, pomáhala odstraňovat válečné škody a zařadila se po boku komunistů do agitací před volbami v roce 1946.²⁹⁾ V národních výborech strana prosazovala rychlé osídlení uprázdněných zemědělských obcí po odchodu Němců, v závodech se ihned od počátku snažila, aby byly do důsledku uplatněny znárodňovací dekrety, neboť v mnoha místech bylo nutné čelit intrikám bývalých majitelů a národních správců. Zvláště rozhodné bylo vystoupení komunistů ve Frenštátě. 12 větších závodů bylo znárodněno již před únorem. Mnohé z nich byly poškozeny a měly nízkou produktivitu. Proto komunisté v závodních výběrech ROH a v dalších organizacích prosazovali sobotní a nedělní brigády a uplatňovali heslo „Republice více práce, to je naše agitační“. Součástí komunistické předvolební agitace bylo i úsilí, aby novoosídlencům na vesnicích byly předány usedlosti do vlastnictví. Kromě velkostatkářské půdy byl zkonfiskován majetek Němců v 72 obcích, z toho ve 48 obcích celý katastr. Na území okresu Nový Jičín z roku 1945 bylo ve 46 obcích zkonfiskováno 19 010 ha zemědělské půdy. Byla přidělena malým a středním rolníkům, část byla ponechána obcím, část byla dána Čsl. státním statkům. Ještě před volbami v roce 1946 bylo v okrese Nový Jičín v 31 obcích předáno rolníkům 1960 dekrétů.

26. květen 1946 byl dnem vítězství KSČ i v našem okrese. Na Novojičínsku, které bylo před válkou doménou sociálních demokratů a kde měl silné pozice také lidovci, získala KSČ v prvních poválečných volbách 12 151 hlasů, tj. 31,6 %. Za ní následovaly strana lidová, sociální demokraté a národní socialisté. Ze 67 obcí tehdejšího okresu Nový Jičín obdrželi komunisté v 31 většinu. Úspěšně dopadly volby pro komunisty i na Bílovecku, Frenštátsku a Odersku.³⁰⁾ V politické ofenzivě zůstávají komunisté na Novojičínsku až do Vítězného února roku 1948. Postavili se především za plnění ekonomických úkolů budovatelského programu Gottwaldovy vlády. Ku příkladu stranická organizace v Novém Jičíně přijala na své plenární schůzi v srpnu roku 1946 rezoluci, ve které prohlašuje, „že komunisté v Novém Jičíně budou střežit uskutečnění budovatelského programu vlády, budou pro jeho realizaci pracovat a poctivou prací strhnou i ostatní. Dvouletý hospodářský program budou popularizovat tak, aby byl znám každému občanu.“³¹⁾ V letních měsících roku 1946 otevírají komunisté v Novém Jičíně na náměstí dělnický dům, padesáté narozeniny Klementa Gottwalda jsou důstojně

vzpomenuty na schůzích a v okresním tisku, v Bílovci je 22. listopadu 1946 první komunistický předseda vlády jmenován čestným občanem města. Na návštěvu do okresu přijíždí ministr Václav Kopecký, který na schůzích ve Fulneku a v Novém Jičíně objasňuje cíle a význam dvouletky.³²⁾ Již na jaře roku 1947 upozorňovala strana na nutnost jednoty v Národní frontě, odmítala její oslabování a podceňování.³³⁾ KSČ se v prvních poválečných letech zaměřila na upevnování čsl.-sovětského přátelství a plně podpořila obnovu a zakládání nových odboček Svazu přátel SSSR. Záslouhou komunistů, kteří na tomto úseku politické práce měli úspěchy již před válkou, zahájily záhy činnost odbočky v Kopřivnici a Příboře. V červenci roku 1945 se v hotelu Praha konala velká náborová akce a v prosinci téhož roku se v hotelu Praha konala ustavující schůze okresní organizace Svazu přátel SSSR. V následujících letech vzrostl značně počet odboček na vesnicích a v závodech a v únorových dnech roku 1948 se Svaz přátel mění na nynější Svaz československo-sovětského přátelství.³⁴⁾

Během roku 1947 se vyhrotila politická situace i na Novojičínsku. KSČ zmobilizovala své organizace na závodech a na vesnicích tak, aby únorové revoluční události proběhly podobně jako v celém státě pro dělnickou třídu a ostatní pracující vítězně.³⁵⁾

Novou kapitolu své historie začínali po Únoru psát i komunisté na Novojičínsku. Budování socialismu si vyžádalo mnoho změn ekonomických a správních. V letech 1949–1960 pracovaly na území dnešního okresu tři okresní výbory strany a tři okresní národní výbory, a to v Novém Jičíně, Bílovci a ve Frenštátě p. R. Řada obcí na Oděru a Fulneku se stala součástí nově zřízeného okresu ve Vitkově. V těchto poměrně malých okresech s rozdílnou ekonomickou základnou se pod vedením KSČ odehrál rozhodující zápas o vybudování základů socialismu, upevnění lidové moci a kulturní přeměny naší společnosti. V prvé řadě bylo nutné ukončit socializaci v průmyslu, malovýrobě, obchodu a zemědělství. Po roce 1949 řada výrobních podniků zaniká, slučují se a vznikají i podniky nové. Patří mezi ně MEZ ve Frenštátě, založený roku 1947, Romo Fulnek z roku 1949, Agroma Nový Jičín a další.³⁶⁾

Složité byl i vývoj komunálního hospodářství, zapojení soukromých živností a obchodu do socialistického sektoru; velkými změnami prošla stavebnictví po zřízení stavebních kombinátů v Novém Jičíně, Bílovci, Fulneku a Frenštátě p. R. Bylo třeba mnoho změnit v energetice, ve vodním hospodářství a zvláště v dopravě, která byla válečnými událostmi značně postižena. Velké náklady a úsilí si vyžádala oprava 229 válkou zničených mostů, musel být zvýšen počet autobusových linek zejména pro dopravu pracujících do Ostravy a Kopřivnice.³⁷⁾

V padesátých letech sehrála strana spolu s národními výbory a složkami Národní fronty významnou roli při socializaci naší vesnice. Již v roce 1949, po IX. sjezdu KSČ, vznikají z podnětu OV KSČ v Novém Jičíně, Bílovci, ve Frenštátě a ve Vitkově první JZD. Na území dnešního okresu bylo jich tehdy založeno třináct a ve dvanácti obcích byly založeny přípravné výbory. Mezi první patří JZD ve Šlatině, Bravanticích, Bílově, ve Fulneku, Jestřábí, Vrážném, Kletném, Sedlnici a v Ženklově. V roce 1950 bylo založeno dalších 15 JZD, v roce 1951 již 21 družstev. V letech 1956–57 přibýlo na území dnešního okresu 31 JZD a proces zakládání JZD byl ukončen v letech 1958–1959.³⁸⁾ Mezi nejlepší družstva v okrese i kraji se v prvním desetiletí řadí JZD v Mankovicích a v Jeseníku. Práce Mankovických byla již v roce 1958 oceněna vyznamenáním „Za zásluhy o výstavbu“, úspěchy Jeseníckých ocenil vysoce při své návštěvě v Jeseníku n. O. prezident republiky Antonín Novotný. Socializace vesnice však ani v našem okrese neprobíhala hladce. Bylo nutné bojovat proti kulackým živlům, upevňovat slabá družstva, zabezpečovat dělnicko-rolnický svazek.³⁹⁾

Neméně složité byly v podmínkách okresu v době budování základů socialismu i otázky kulturní revoluce. Bylo třeba budovat na nových základech školství a kulturu, překonávat v některých částech okresu náboženské tradice. Pod přímým vedením strany se realizovaly přeměny podle školských zákonů z let 1948 a 1953. Prudký růst zaznamenala péče o děti předškolního věku. V roce 1945 bylo v okrese Nový Jičín jen 17 mateřských škol, ale v roce 1960 jich bylo již 82. Značně vzrostl i počet škol středních. V roce 1946 bylo otevřeno gymnázium v Bílovci, v padesátých letech zahájily výuku průmyslové školy v Kopřivnici a ve Frenštátě, v roce 1955 vznikla pedagogická škola v Novém Jičíně a na sklonku padesátých let je zřízena zemědělská technická škola v Novém Jičíně-Žilíně. Padesátá léta jsou rovněž začátkem budování školních družin a pionýrské organizace. Již v roce 1949 začaly pracovat pionýrské oddíly na 13 školách v okrese. Mezi nejstarší patří pionýrské skupiny v Polance n. O., v Suchdole n. O., Frenštátě p. R., v Bartošovicích, Fulneku, Sedlnicích. Na podporu pionýrského hnutí byl na sklonku padesátých let zřízen okresní dům pionýrů a mládeže v Novém Jičíně.

V souladu s programem kulturních přeměn byla v padesátých letech vybudována síť osvětových besed a okresních osvětových domů, nově byla vybudována knihovnictví a muzejnictví, byly zakládány lidové soubory písní a tanců a rovněž divadelní soubory. Do Nového Jičína bylo z Hranic přeneseno sídlo Beskydského divadla. Ke kulturnímu životu v okrese v nemalé míře přispěly pěvecké a hudební soubory, zakládané ve všech větších městech okresu.

Nemalá péče byla věnována i našemu zdravotnictví, protože předchází doba mu zůstalo mnoho dlužna. Vždyť v původním okrese Nový Jičín pracovala v roce 1945 jen 22 lékařů. Značným finančním nákladem a příspěvím občanů dobrovolnými brigádami byl v roce 1959 v akci „Z“ vybudován interní pavilón nemocnice v Novém Jičíně, provedeny rekonstrukce nemocnice v Bílovci a v Odrách, adaptovány polikliniky ve Frenštátě a v Tatě Kopřivnici a vybudována řada obvodních středisek.

V letech počátků výstavby socialismu začala strana uplatňovat v duchu zákona o národním pojištění změny v sociálním zabezpečení občanů našeho okresu. Rok od roku stoupl počet důchodců. Jestliže jich bylo v roce 1953 v okrese 7783, pak v roce 1960 stoupl jejich počet na 21 500.⁴⁰⁾ K tomu přistoupila další péče v podobě zřizování domovů důchodců, pečovatelské služby a rozšiřování lékařských služeb všeho druhu.

Také na tělesnou výchovu a sport se v těchto obtížných letech nezapomínalo. Došlo ke sjednocení sportovců a tělocvikářů v jednotné tělovýchovné organizaci, navazovalo se na pokrokovou tradici proletářské tělovýchovy. Budovaly se stadiony nejen ve městech, ale i ve větších obcích, vytvářely se podmínky pro masový rozvoj všech druhů sportu. Nemalou měrou přispěly v těchto letech k rozvoji tělesné výchovy a sportu první spartakiády.

První léta socialistického budování a roky prvních našich pětiletok znamenaly v našem regionu významný krok ke zlepšení materiální základny a značný růst životní úrovně obyvatel Novojičínska.

Rok 1960 je v naší novodobé historii dalším významným mezníkem. Došla v něm ke značným společenským změnám, které byly způsobeny mimo jiné i územními změnami. V naší oblasti došlo ke vzniku velkého okresu v rámci Severomoravského kraje. Nová okresní organizace KSČ se sídlem v Novém Jičíně musela spolu s okresním národním výborem v krátké době vyřešit řadu složitých ekonomických, politických, společenských a kulturních problémů. Mnohé z nich byly úspěšně zvládnuty, ale některé, zvláště ideově politické, nebyly po XIII. sjezdu KSČ ani v našich podmínkách důsledně řešeny. I na Novojičínsku je

možno v plném rozsahu přiznat platnost Poučení z krizového vývoje. Po překonání krize šedesátých let a zvláště po XIV. sjezdu KSČ nastal v našem okrese rozmach průmyslu a zemědělství. Pod stranickým vedením došlo k pozitivním změnám ve školství, kultuře, zdravotnictví a mnoho bylo vykonáno v oblasti sociálního zabezpečení občanů, zvláště těch, kteří obětavě a mnohdy v těžkých podmínkách svou prací kladli základy socialismu v našem okrese.

Sedexát let KSČ na Novojičínsku je historií hledání správných cest, je tvrdou školou plnou překážek, bojů, ale i vítězství. Složitě národnostní podmínky, málo rozvinutá ekonomika, v mnohých částech okresu bída, zaostalost a předsudky bránily v utváření proletářské jednoty a nahrávaly silám, které se snažily dlouho udržet staré pořádky. Překonání uvedených těžkostí si vyžádala v práci strany mnoho úsilí, taktizování, ale i nesmírné obětavosti funkcionářů a řadových členů, zvláště těch, kteří stáli u zrodu strany a patří dnes k zasluhujícím členům KSČ. Jména mnohých jsou uvedena i v tomto pokusu o zachycení šedesátileté cesty strany na Novojičínsku, další a ještě ve větším rozsahu jsou zveřejněna v literatuře – v publikacích, člancích a studiích a dělnickém hnutí a KSČ našeho okresu.

Z dějin KSČ a dělnického hnutí i v našem regionu mohou čerpat především mladá příslušníci strany i ostatní pracující, kterým jsou události uplynulého šedesátiletí opravdu historií. Mohou získávat nejen poznatky, ale především poučení pro úkoly, které je v budoucnu, po odchodu starších, čekají.

Poznámky:

- 1) K historii KSČ na Novojičínsku – vydal OV KSČ v Novém Jičíně, 1966 – str. 10, 27.
- 2) K dějinám Tatry Kopřivnice – uspořádal M. Klos – vydala Tatra Kopřivnice v r. 1967 – str. 125, 130 a násl.
Ctibor Nečas: Tři stránky z kroniky pokrokového mládežnického hnutí na Novojičínsku – vydal OV KSČ v Novém Jičíně 1963.
- 3) K dějinám Tatry Kopřivnice – str. 130 a násl.
K historii KSČ na Novojičínsku – str. 11.
- 4) K historii KSČ na Novojičínsku, str. 14.
- 5) Tamtéž – str. 15.
- 6) Tamtéž – str. 27 a násl.
- 7) a^b) Tamtéž – zvl. článek s. Kv. Kadlčíka: Účast zemědělského proletariátu na Novojičínsku v pros. gen. stávce v roce 1920 – str. 46 a násl.
Rovněž: Novojicko, č. 5 z r. 1962 – str. 1, vydal ONV N. Jičín.
- 8) K historii KSČ na Novojičínsku, str. 46 a násl.
- 9) K historii KSČ na Novojičínsku – str. 142 – z výpovědi H. Stacha.
Květoslav Kadlčík – Materiály k historii KSČ na Novojičínsku – vydal OV KSČ r. 1971 – str. 9.
- 10) K historii KSČ na Novojičínsku – str. 38.
- 11) Tamtéž – str. 38–39.
- 12) První léta KSČ na Novojičínsku se pokusil z dostupných pramenů osvětlit Květoslav Kadlčík ve studii „Materiály k historii KSČ na Novojičínsku v letech 1921–1925“ – vydal OV KSČ N. Jičín, 1971, str. 9–15.
- 13) Vlastivědný sborník okresu N. Jičín – (dále jen VSONJ), str. 21 – č. 1.
- 14) K historii KSČ na Novojičínsku – výpovědi soudruhů Branského, H. Stacha, R. Peschla, R. Kolowrata – str. 133 a násl.
Jaroslav Pavlíček – Politické důsledky krize na Novojičínsku.
K historii KSČ na Novojičínsku – str. 128.
- 15) VSONJ – č. 20 – str. 2.
- 16) Květ. Kadlčík – K historii KSČ na Novojičínsku, II. – str. 54.
- 17) VSONJ – č. 24 – str. 3.
- 18) J. Pavlíček – K historii KSČ na Novojičínsku, str. 125.

- 21) Tamtéž – str. 128 a 129.
Rovněž – Ctibor Nečas: Odhalení ilegální komsomolské organizace v Novém Jičíně r. 1931 – Novojicko č. 4 – str. 1.
- 22) VSONJ – č. 18 – str. 2 a VSONJ – č. 6–7 – str. 2 a 3.
- 23) J. Pavlíček – K historii KSČ na Novojičínsku – str. 126.
- 24) VSONJ č. 22 – str. 5.
- 25) Mnichov není jen historie – sborník – vydal Okresní vlastivědný ústav N. Jičín – v r. 1963 – str. 11 a násl.
- 26) Tamtéž.
- 27) VSONJ – č. 6–7, str. 10 a násl.
VSONJ – č. 20 – str. 3 a 4.
Novojicko – č. 6/1963 – str. 1.
- 28) K. Kadlčík – K historii KSČ na Novojičínsku II, str. 65.
Rovněž vzpomínky s. A. Krumpolce ve sborníku Čtení o N. Jičíně, vydal MěstNV Nový Jičín 1963 – str. 148.
- 29) O práci SCM po osvobození pojednává práce Jiřího Janošíka, kterou vydal OV KSČ N. Jičín a několik článků v „Novém Kravaňsku“, které vydával ONV a MNV v Novém Jičíně po osvobození.
- 30) K historii KSČ na Novojičínsku – II., str. 65.
- 31) Nové Kravaňsko, r. II., č. 34 z 23. VIII. 1946.
- 32) Tamtéž – r. II., č. 47 z 22. XI. 1946.
- 33) Tamtéž – r. III., č. 17 z 25. IV. 1947.
- 34) „Kapitoly přátelství“ – historie a přítomnost čsl.-sov. vztahů na Novojičínsku – vydal OV Svazu čs.-sov. přátelství v Novém Jičíně v roce 1980.
Rovněž – „Nové Kravaňsko“ – r. III., č. 23 ze 6. VI. 1947.
- 35) Období let 1947 a 1948 je podrobně zpracováno v samostatné práci Fr. Schwarze „Cesta k vítěznému únoru 1948 na Novojičínsku“, VSONJ č. 21 – 1978, str. 1–6.
- 36) „30 let budování okresu Nový Jičín“ – vydal v r. 1975 ONV N. Jičín.
- 37) Tamtéž.
- 38) Tamtéž.
- 39) Havel-Hanák: K desetiletí JZD v Mankovicích* – Novojicko, č. 4.
Dobeš: Deset let budování JZD na Bílovecku – Bílovecko č. 9, r. 1959.
- 40) „30 let budování okresu Nový Jičín“.

KE STARŠÍM DĚJINÁM ZÁVIŠIC

Příspěvek k historii středověkého osídlení na Novojičínsku

Adolf Turek

Vypravuje se, že poblíž starobylého kostelíka sv. Kateřiny, který v dnešní době stojí o samotě na katastru Štramberka mezi Rybím, Ženklovou a Závěšicemi, stávala dědina Tamovice. Rozvodněná Sedlnička prý odnesla celou dědinu na nové místo, tam se stavení zavěsila na břehu a lidé nazvali novou osadu Závěšicemi. Na místě staré vsi zůstal jen kostel.¹⁾ Druhá jistě umělá verze této pověsti dává zánik Tamovic do souvislosti s tatarským vpádem z r. 1241; pobožením hrází byly prý smeteny rybníky u Ženklovy, zaplavily ves a odnesly tatarský tábor. Ovšem ani o Tatarech, ani o rybnících u Štramberka ve 13. století není věrohodných pramenných zpráv.²⁾

Kdyby prvá verze měla historické jádro, muselo by se výše uvedené přemístění vsi po povodni stát před první polovinou 14. stol., kdy jsou už Závěšice doloženy na nynějším místě. My však dnes víme, že Tamovice byly osídleny ještě v 16. věku³⁾ a že tato malá poloněmecká dědinka – r. 1558 a 1570 byli tu jen 4 poddaní a nedaleko kostela mlýn náležející ke Štramberku⁴⁾ – byla v rámci meliorací prováděných na panství novojičínsko-štramberském na sklonku 16. stol. zrušena.⁵⁾ Z části pozemků byl tehdy zřízen Tamovský dvůr.⁶⁾ Z celé pověsti zůstává faktem jen to, že Sedlnička byla zejména v jarní době vždycky dravou říčkou – co dovede, poznali jsme před několika léty – a že kostel sv. Kateřiny, zbudovaný patrně koncem 14. stol. v době rozšíření uctívání této světice u nás vlivem Karla IV., býval snad původně farním kostelem pro Tamovice a Závěšice, které ho do r. 1940 používaly jako filiálního a pohřebního kostela.⁷⁾ Přijmení „Tamovský“ a rčení „jdu ke sv. Kateřině do Tamovic“ zůstaly památkou na zaniklou vsi.⁸⁾ Pro zajímavost lze dodat, že kostel mívá dosti značné jmění a že velké procento žen v Závěšicích mělo v 17.–19. stol. křestní jméno Kateřina.⁹⁾

Pověst o vzniku jména Závěšice od zavěšení neobstojí ani po stránce jazyko-
zpytné. Název vsi je odvozen od osobního jména Závěš. Nabízí se řešení, že by
snad mohlo vzniknout počeštěním německého osobního jména Seyfried, Siegfried.
Avšak tento výklad by byl (podle laskavého sdělení prof. dr. Leopolda
Zatočila DrSc z brněnské univerzity) po stránce hláskoslovné velmi obtížný, bez
ohledu na to, že ze jména Siegfried vznikla česká podoba Žibřid. Spíše by se
dalo připustit, že obdobně jako jména Tiburcius, Ignác a Adalbert byla ztotožně-
na resp. na rovno postavena českým jménům Ctibor, Hynek a Vojtěch,¹⁰⁾ došlo
k ztotožnění jména Siegfried (lidově Seibert, Seifert) s jménem Závěš, ačkoliv
kromě nepatrné hláskové podoby nemají nic společného. Jiní autoři vysvětlují
jeho původ ze jména Závěd (od slova závidět); Závěšice tedy značí ves lidí
Závěšových.¹⁰⁾ Ladislav Hosák předpokládá, že zakladatelem vsi a dárce
názvu byl Závěš z Vikštejna, držitel zboží šostýnského,¹¹⁾ jehož rod je držel s přestáv-
kami v l. 1369–1422. Tu však by bylo nutné dokázat, že Závěš nebo jiní členové
rodu měli tuto ves také v první polovině 14. věku, a o tom doklady chybí. Naopak
víme, že zboží šostýnské a Závěšice náležely v l. 1354–1369 jiným držitelům. Byl

Kostel sv. Kateřiny v Tamovicích, v pozadí Závěšice
- Foto Miloš Lossmann 1980

tedy zakladatelem vsi nebo dárce jména nějaký jiný Závěš, ale není vyloučeno,
že ves nebyla nazvána podle majitele, nýbrž podle lokátora, kterému připadl úkol
sehnat osadníky a rozdělit mezi ně půdu přidělenou vrchností do dědičného
nájmů. Za svou námahu i za finanční riziko při vysazování vsi obdržel dědičné
fojtství osvobozené od robot a nadané dalšími výsadami. Rozhodně však nepřijala
ves jméno po Seybotovi z Lichnova, obnoviteli Chlebovic r. 1320,¹²⁾ neboť za
prvé přesně nevíme, zda pocházel z Lichnova u Krnova nebo u Frenštátu, a za
druhé z osobního německého jména Siboto vznikla české Života, Zibota, nikoliv
Závěš. Mohli bychom jej nejvýš považovat za lokátora Životic u Nového Jičina;
Hladké Životice doložené r. 1324¹³⁾ jsou zřejmě starší nežli tyto „Hrbaté, Nerov-
né Životice“ a nepřicházejí v úvahu i pro vzdálenější polohu. Spíše lze hledat
majitele, lokátora či zakladatele Závěšic v rytíři či manovi Siegfriedovi, r. 1292
již mrtvému, nebo v jeho stejnojmenném synovi, který tehdy vystupoval jako
svědek obnoveného darování kusu země u Příbora hrabaty z rodu Hückeswagenů
pro velehradský klášter k založení nové vsi Větkovic.¹⁴⁾ Nejjednodušší řešení se
nabízí, když předpokládáme, že vedle staré vsi Závěšic vznikla nová ves Sigfridi
villa či Sayfridsdorf a obě splynuly, nebo že stará osada byla kolonisty zvětšena.
Češi užívali pro spojenou ves původní české jméno, Němci název abce či části
nově vysazené. Podobných příkladů známe u nás hojně (Kujavy-Klantendorf, Moš-
nov-Engelswald aj.).

V nejstarších německy a latinsky psaných dokumentech je ves doložena
v různé podobě: 1354 Syfridsdorf, 1359 Zayfridsdorf, Sayfridsdorf, Zeyfridsdorf,¹⁵⁾
Zewistbendorf (koruptela místa Zawischendorf),¹⁶⁾ 1366 Zawischicze sub Stral-
berg,¹⁷⁾ 1382 Sigfridi villa, 1394 Sowischicz (?), 1401 Zawissicz¹⁸⁾ a v 15. stol.

v latinských textech takto stálo; v česky psaných pramenech r. 1446¹⁹⁾ a dále dodnes Závěšice, ale r. 1517²⁰⁾ a v letech 1839–1924 úředně a v ústech lidu dosud Závěšice, 1847 Sawissicz, 1917 Závěšovice,²¹⁾ v německých zápisech r. 1416 in Zawischendorf, 1567 Sabersdorf, 1584 Sabersdorf,²²⁾ 1651 a odtud do konce 18. stol. promiscue Zawischitz, Sawischitz s němečtějším tvarem Saibersdorf,²³⁾ 1692 Zobeschitz,²⁴⁾ 1716 Zawessicz,²⁵⁾ 1798 Sauerwardorf,²⁶⁾ 1636–1945 úředně Sauerwardorf. Ze zkomoleného názvu Sauerwardorf v l. 1771–1835²⁷⁾ v latinských i německých textech vznikl asi posměšný český lidový název Kyselovice. Rozdělení vsi na dva díly vedlo počátkem 17. stol. k vytvoření názvu Horní Závěšice (1640 Oberseuffersdorf, 1642–1844 Gut Ober-Zawerzdorff) pro alodní, později jičínský díl vsi,²⁸⁾ biskupský díl se zval Dolní Závěšice. R. 1836 přezvány byly z úředního příkazu Dolní na Velké, Horní na Malé Závěšice,²⁹⁾ zvané též Závěšičky. Ještě ve statistickém lexikonu pro Moravu z r. 1872 (na základě sčítání lidu z r. 1869) se uvádějí Závěšice (Grasz Sauerwardorf) a Závěšičky (Klein Sauerwardorf) jako místní části obce Závěšic (Sauerwardorf).

Přesnou dobu vzniku obce nevíme zřejmě nikdy. I když písemné zprávy pocházejí až z poloviny 14. věku, musíme předpokládat, že založení vsi spadá do doby starší, při nejmenším do sklonku 13. věku, neboť řada okolních osad, dokonce v hornatějším terénu, jako Lichnov, Veřovice, Mořkov, Tichá tehdy už stála nebo byla zakládána. Jiné osady vznikly při vnitřní slovanské kolonizaci na místech osídlení předhistorického (Rybí, Sedlnice, Libhošť), i když jsou v historických pramenech doloženy až v druhé pol. 14. a v 15. stol. Ostatně i z katastru Frenštátu, Trojanovic a Lichnova pocházejí ojedinělé nálezy nástrojů z mladší doby kamenné, z Ženklaavy z kultury latěnské. Ani Závěšice nejsou v tomto směru nejmuchdší. Nehledíme-li na objev 3 římských mincí (2 velké bronzy Alexandra Severa, který vládl v l. 222–235, a stříbrný denár Antonia Pia z l. 138–161) na fajtově poli pod Rybskou hárkou kolem roku 1900 a na bohužel bližší neověřitelnou informaci z r. 1972 o nálezu bronzového pokladu kolem roku 1950 u hranic rybských, jsou to sběry na dvou lokalitách závíšického katastru J. Fryče z r. 1976, zejména na jihovýchodním svahu Libhošťské hárky; tam bylo zjištěno 281 kamenných nástrojů, z toho 83 z poslední fáze paleolitu (starší doby kamenné) z doby asi 20 000 až 10 000 před naším letopočtem z tzv. stepního období W 3, ostatek z mladší doby kamenné (neolitu). Člověk se na území vsi zdržoval aspoň přechodně jistě od dávných dob, třebaže zde dosud nebylo zjištěno ani sídliště, pohřebiště nebo keramika. Vždyť sousední Štramperk je světoznámý stopami po pradávnm lidském pobytu.³⁰⁾

Abychom mohli upřesnit nejstarší osudy Závěšic, je na tomto místě třeba věnovat pozornost kolonizaci širšího okolí a vzniku správních celků, zejména panství štramberského a lenního statku šastýnského.

Známý kolonizátor severní Moravy a organizátor (nikoli původce) lenního zřízení na zboží olomouckého kostela biskup Bruno ze Schauenburku uvádí ve své známé a často v literatuře citované závěti z r. 1267,³¹⁾ že získal koupí od hraběte Franka z Huckleswagen území počínající u říčky Sedlničky (Zedelnic), jehož hranice tvoří řeka Odra, újezd Bruneswerde (u Staré Vsi nad Ondřejnicí), kraj kolem Rožnova a Hrachovce (?) a řeka Ostravice až k uherským hranicím. Jeho západní část mezi Sedlničkou, Odrou a Ondřejnicí Frankovi ponechal jako léno. Stalo se tak před rokem 1256. Toto své zboží ztratili Huckleswagenové vlastně pod nátlakem podle mínění většiny historiků proto, že neochránili Moravu před Tatary r. 1241 a zejména před vpádem kumánským r. 1253. Ovšem příčiny mohly být i jiné. Frank a jeho synové se pak psali podle Příbora a Trnávky.³²⁾ Sedlnička tvořila tedy západní hranici biskupského resp. lenního zboží, poměrně dosti zřetelnou a ne vždy snadno překročitelnou. Hošák se domnívá,

že území biskupské sahalo i na levý břeh Sedlničky,³³⁾ tedy na úkor zboží štramberského, ať už patřilo komukoliv. Je ovšem možné, že v políci Sedlničky i jinde na hranicích mezi stolním zbožím biskupským (Hukvaldy) resp. pohraničními biskupskými lény na jedné a zeměpanským resp. markraběcím zbožím okolo Štramberka na druhé straně docházelo k územním přesunům, o nichž se pro nedostatek pramenů nikdy nedovíme. Je však nesporné, že se původně velká lenní država Huckleswagenů do počátku 14. stol. rozpadla na řadu menších manství, takže biskupové se s úspěchem snažili převést je zpět do přímého držení. Mezi taková léna patřila zřejmě i část Závěšic na pravém břehu Sedlničky.

Nelze též zcela přesně zjistit, zda Huckleswagenové v době největší rodové moci drželi vedle panství Starý Jičín též území okolo Štramberka. Někteří historikové už od sklonku 17. stol. předpokládali, bez znalosti písemných dokladů, že hrad Štramperk s okolím náležel původně templářům a byl r. 1312 po konfiskaci převeden zpět do rukou panovníka.³⁴⁾ Jisté je jen tolik, že město Štramperk bylo založeno r. 1359 v intencích zesílení moci moravského markraběte Jana Jindřicha v tomto kraji. Dědiny náležející ke Štramperku zakládací listina bohužel nevypočítává. Hrad sám je o něco starší, ale jeho přesnější dobu vzniku by mohl určit jedině podrobný průzkum archeologický a stavebně-historický. Patří totiž k hradům sasko-hessenského typu, které se v našich zemích stavěly ve své nejpokročilejší podobě, k níž patří i Štramperk, od konce 13. stol. i místy ve století následujícím.³⁵⁾

K hradu náležel ve 14. stol., jak se zdá, pruh země mezi předhůřím Beskyd (Veřovskými vrchy), Sedlničkou, Odrou a Jičínkou, na jejímž dolním toku tvořila hranici vůči jičínskému panství nevysoká pahorkatina mezi Kunilem a Šenovem z jedné a Bartošovicemi a lesem Rovní (Hochwald, Muchwald) z druhé strany. Jádrem statku byly Rybí, Libhošť a Ženklaava, ale spadoaly sem i Bartošovice a zcela určitě také Hukovice, které byly až do roku 1550 markraběcím, nikoliv biskupským lénem, jak soudil Hošák.³⁶⁾ U Hukovic nelze vyloučit soudě podle jména možnost kolonizace za Huckleswagenů.³⁷⁾ Štramberský statek byl původně opravdu malý, vždyť v nově založeném městečku bylo jen 22 pravovárečných domů. Avšak k panství byly postupně později připojeny Veřovice, jejichž územní příslušnost k r. 1293 není jasná, a původně biskupské léno Mořkov (srov. níže). Byly získány i Hadslavice, které byly podle nálezů keramiky a mincí na bývalé věžovité tvrzi „Zámčisku“ určitě osídleny už v první polovině 14. věku tak, jako celé údolí Zrzávky (Bludovice existovaly už r. 1302) a kde se r. 1417 připomíná farní kostel.³⁸⁾ Zdá se, že zde se projevuje určitá návaznost na biskupská léna okolo Valašského Meziříčí, takže není vyloučeno, že také po severní straně Veřovských vrchů se táhl pás biskupských lén tak, jako po jižní straně u Rožnova. Poněvadž město Nový Jičín jako hospodářské středisko panství Starý Jičín stál už r. 1293,³⁹⁾ došlo patrně ke kolonizaci lánových lesních vsí na horním toku Jičínky ať už z panství Starý Jičín nebo Štramperk nejpozději v první třetině 14. stol. (Životice, Žilina, která má jistě starší slovanské jádro, a také Ženklaava). Jestliže však předpokládáme, že postup osídlení šel proti proudu Jičínky, pak vznikly tyto vsi před rokem 1293 tak, jako Veřovice a Nový Jičín. Tím by se posunula velká kolonizace značné části našeho okresu do druhé poloviny 13. věku. — R. 1411 se čítalo k panství štramberskému, které držel Lacek z Kravař, město Štramperk a vsi Butovice (1324 patřily k Fulneku), Veřovice, Ženklaava, Žilina, Libhošť, Rybí, Mořkov, Hadslavice, Bludovice, Hukovice, Bartošovice, Životice, manský díl Sedlnice, i když se v listině uvádí Sedlnice celá (alodní díl totiž vlastnili Sedlničtí z Choltic alespoň od r. 1372) a další biskupské léna Nová Horka, Mořnov, Skorotín a Albrechtický.³⁹⁾ Chybějí tedy Tamovice, snad tehdy dočasně pusté a Závěšice, úplně obklopené tímto panstvím.

Okrajovými lény sousedícími ve 14. stol. (a snad i o něco dříve) s panstvím štramberkým, jejichž držitelé se asi často měnili, byly Manská Sedlnice, Nová Horka a zejména Šostýn, který byl zřejmě zbudován jako nový hrad krátce před rokem 1293 hrabětem Jindřichem z rodu Hukeswagenů, který se psal podle Příbora. Téhož roku byl vysazen Lichnov, v obecné řeči zvaný Windgebrech (Polom), jehož meze sahaly až k hranicím „veimiešovským.“⁴⁰) To tedy znamená, že tehdy zaujímal i katastr dnešních Bordovic, které asi vznikly až počátkem 16. stol. R. 1299 obdržel Forkaš, syn Vlka z Nasle od biskupa právo založit město Pharcasstat, které bývá ztotožňováno s Frenštátem. Fakticky však ani on, ani jeho soused a současník fojt Gerlach z Osoblahy^{40a}) v tomto území kolonizaci neprováděli a velmi záhy z kraje zmizeli, i když je velmi svůdné přisuzovat Vlkoovi založení Vlčovic; jejich název je však spíše odvozen od nějakého Vellka⁴¹) a kromě toho nejbližší okolí dnešního Frenštátu nespádalo do území svěřeného Farkašovi k osazení, neboť to leželo mezi Místkem, Brušperkem, Motylovcemi a državou Hukeswagenů. Zakladatelem města nebyl ani hrabě Frank, r. 1277 už mrtvý, ani jméno není odvozeno od německého kmene Franků. Podle Ladislava Hosáka byl nejspíše jeho zakladatelem Frank neboli František z Choryně, který možná dovršil starší pokusy o osídlení tohoto území a který se stal lenním držitelem nebo purkrabím na Šostýně po roku 1307. Město se stalo správním a hospodářským střediskem malého lenního statku šostýnského, k němuž vedle Vlčovic a Lichnova pravděpodobně náležely ke konci 14. stol. ještě Kopřivnice, půl Závěšic a Drnholec, zvaný r. 1382 Nová Ves (Nova villa?).⁴²) Nebylo však opevněné, snad mělo val a palisádu, čítalo soudě podle stavu z pol. 17. stol. 37 pravověrečných domů (tedy méně než okolní města kromě Štramberka), sousedních kolem obdélíkového náměstí ve směru průjezdní cesty, a ostatní domy a chalupy měly ráz napojených předměstí ve formě lánových lesních vsí. Vzniklo na vedlejší spojovací cestě z údolí Ostravice do údolí Bočvy pod Veřovskými vrchy, v poměrně nepřiléhavém členitém terénu⁴³) v Mořkovsko-veřovické vnitrohorské kotlině.

Užívalo práva hlubčického jako starší města Příbor a Nový Jičín. Přes excentrickou polohu vůči ostatním osadám na šostýnském léně (Trojanovice se ustavily až v polovině 18. stol.) se město rozvíjelo, neboť vzniklo v krajně dosti hustě obydlené už koncem 13. stol. V jeho sousedství leželo r. 1297 biskupské léno Tichá,⁴⁴) Mořkov doložený r. 1274,⁴⁵) jižně od něho Hundorf (Hondorf, Vyšová, Vršová),⁴⁶) Kozlovice vzniklé krátce před r. 1294⁴⁷) a mezi lety 1292–1302 vybudované Větkovice a krátce poté i Zdislavice, dnešní Mniší; obě vsi sice před r. 1347 zpustly, ale byly pak znovu vysazeny.⁴⁸) Názvy německého původu pro Lichnov a Drnholec i zaniklých vsí Gremhofy a Butnařov (?^{48a}) nebo názvy utvořené podle jmen majitelů či lokátorů (Wernera pro Veřovice, Pockmanna pro Kozlovice-Pockmannsdorf, Dětřicha pro Větkovice-Ditreichsdorf), i jména fojtů (Hermannů pro Lichnov r. 1293, Birsaka pro Frenštát a Kunczle pro „Novou Ves“ r. 1382), pomístní název Kozbach ve Frenštátě a „Na trýboch“ ve Veřovicích i termín pro lán k roku 1382 dávají tušit, že do tohoto prostoru zasáhla vedle českého osídlení částečně i německá kolonizace. Nasvědčují tomu nepřímě do jisté míry i sídelní typy všech vyjmenovaných vsí, které se čítají k tzv. lánovým lesním vsím s půdorysem řadovým, kde nesousedí dům s domem, ale valně na sebe navazují zahrady; domy jsou umístěny zpravidla po obou březích potoka a zastavěná plocha sahá od jedné hranice katastru ke druhé, ba často navazuje na ves následující. Plužina je záhumní, každá rolnická usedlost leží na širokém pásu země, kde za zastavěnou plochou následuje zahrada, pak pole, louka a nakonec kousek lesa jako zbytek původního lesního porostu. Tohoto sídelního typu, ve 2. pol. 13. stol. a ve 14. stol. hospodářsky nejvýhodnějšího v hornatější nebo bažinaté oblasti, bylo možno docílit jen tvrdou kolektivní prací

většího počtu osadníků současně. Budování takovýchto vsí se účastnili němečtí kolonisté i domácí obyvatelstvo (Tichá, Kopřivnice, Vlčovice aj.).

Na severovýchodě Závěšice sousedily s lénem hrabat z Příbora, které přešlo ve 14. stol. v přímé držení biskupovo k panství hukvaldskému. Také Příbor, který byl už r. 1251 osadou městského charakteru a jistě nevznikl v liduprázdné krajině, měl ve svých počátcích nesporně podíl německého obyvatelstva.⁴⁹) Ještě počátkem 16. stol. se setkáváme v městských knihách s jistým počtem německých jmen, který zvolna ustupuje, a dodnes se udržela ojedinělá pomístní jména německého původu z téže doby prameny doložená. Zdá se také, že německé měšťanstvo se snažilo vytvořit si tak jako jinde kruh krajanských osad jako hospodářské i populační zázemí, takže staré slovanské vsi Bartošovice, Sedlnice, Skotnice a Klokočov dostaly tehdy část německého obyvatelstva a byly podstatně zvětšeny. Zatímco Sedlnice měla už v 16. věku německý charakter, spadá pozvolně poněmčování Bartošovic do 16. a 17. věku, opačný postup s nevelkým zpožděním pozorujeme u druhých dvou vsí.⁵⁰) V posledních třech vsích měla ve 14. století majetek příborská rychta. Obvod městského práva příborského zahrnoval ještě v 16. věku rozsáhlé území.⁵¹)

Z toho, co bylo výše uvedeno, lze soudit, že počátky Závěšic lze klást do druhé poloviny 13. stol.^{52a}) Různost tvaru jména naznačuje překolonizování staré slovanské vsi Závěšic nebo její sloučení ze Zayfriedsdorfem. Možná také, že ji tak nazývali jen okolní Němci podle lokátora či majitele Siegfrieda. Ves sama totiž naprosto postrádá německých pomístních názvů a také jména obyvatelstva se od nejstarších dob objevují v české formě. Jestliže tu nějakí Němci ve 13. či 14. století vůbec sídlili, podlehli záhy asimilaci v českém prostředí.⁵³)

Závěšice byly už v polovině 14. věku rozděleny na dva díly. Tento fakt lze vykládat různě. Je možné, že hranice z r. 1267 opravdu nešla podle toku Sedlničky, která neustále meandrovala a měnila tak a koryto, nýbrž po vyvýšenině na levém břehu a byla upřesněna, když došlo k rozdělení vsi. Závěšice totiž náležel mezi typické lánové lesní vsi a této formy dosáhly po vykloučení lužního lesa pro zvětšení původní plužiny. Proto došlo k jejich rozdělení až nějakou dobu po této úpravě. Rolníci ze strany hukvaldské měli ještě r. 1581 pásy pozemků na straně fuňecké a naopak. Užívalo se zde práva hlubčického, pozemky byly rozděleny na lány asi po 34 ha. K rozdělení vsi mohlo dojít udělením léna i pro levobřežní část, které se později osamostatnila odprodejem nebo násilným zábořem dodatečně legalizovaným a stalo se alodem. Možný by byl i výklad, že nějaký feudál dopadl tak jako Hukeswagenové a že podržel levobřežní díly Závěšic a Sedlnice, pravobřežní přijal v léno. Vždyť v rámci území získaného před r. 1267 biskupem Brunem se nacházelo několik menších alodních a církevních statků, které zůvš všechny nejmenuje, např. Skorořín (doklady, pravda, až pro léta 1278–1282).⁵⁴) Nejsnadnější vysvětlení se nabízí, kdybychom předpokládali, že také území okolo nynějšího Štramberka anebo aspoň jeho severní část patřilo v druhé třetině 13. stol. Hukeswagenům ke Starému Jičínu, takže už vysazené vsi Sedlnice a Závěšice byly prostě při stanovení hranic kolem r. 1256 rozděleny. V testamentu z r. 1267 se pochopitelně nejmenují, poněvadž zůstaly při díle, který Hukeswagenové podrželi lénem. Svá alodní zboží okolo Starého Jičína pozbyli kolem roku 1278.⁵⁴)

Pravobřežní část Závěšic tvořila od první poloviny 14. věku malé samostatné biskupské léno. Zdejší leníci byli asi původně zavázáni k manským službám na hradě Šostýnu.

Ten zůstal ještě r. 1347 v rukou biskupských.⁵⁵) Krátce nato se dovídáme, že zboží šostýnské i půlka Závěšic byly skutečně samostatnými lény, které krátce před rokem 1354 postoupil bratr olomouckého biskupa Jana Očka z Vlašimi

Michal Alšikov z Fulštejna. Nárok na Šostýn vznesl však ve formě protestu Oto z Linovy, ale poněvadž nepodal žalobu do roka po zcizení léna, ztratil r. 1359 při. Podobně dopadli bratři Slach a Jeneč z Komárna ve sporu o půl Závěšic přesto, že se již roku 1354 hlásili o své právo u manského soudu v Kroměříži, sice bez podání žaloby, a že žádali biskupa, aby mohl zapsat půhon, ale biskup jejich tvrzení popřel. Při prohrál a musel též odevzdati všechny doklady týkající se Závěšic.⁵⁶⁾ Alšik však dříve tato zboží nepodržel, neboť 18. 12. 1359 biskup převzal zboží hukvaldské, přiborské i lenní část Závěšic v přímé držení.⁵⁷⁾ Byla však potom asi záhy opět udělena v léno, protože r. 1366 se hlásí u manského soudu v Olomouci jakýsi šlechtík Thomčinův o ves Závěšice pod Štramberkem. Jak pochopil a koho poháněl, nevíme: nějaký Thomčin se v manských knihách uvádí v jiné souvislosti jen jedenkrát r. 1378 a r. 1384 jeho vdova. Je pravděpodobné, že už r. 1369 byl tento díl Závěšic i se Šostýnem v rukou Vítko z Víkštejna, r. 1379 drželi tato léna jeho synové Václav a Bernard.⁵⁸⁾ Václav udělil 14. 3. 1382 i jménem Bernardovým na hradě Šostýně výsady pro závěšické fojtství. Původní privilegium měl prý v zástavě za 10 hř. jejich otec, ale listina se ztratila. Proto vydali nové pro „počestného muže“ Mička, který měl držet dědičné fojtství svobodné od robot se všemi obvyklými právy a povinnostmi, svobodný lán pole zvaný lidově „der eynstadilhub“, krčmu, mlýn, ševce, pekaře, řezníka, kováře, krejčího, třetinu soudních poplatků a pokut a šestý lán pod platem. Svědky tohoto právního počínání byli frenštátský fojt Birsak a fojt Kunczi z Drnholec (?).⁵⁹⁾ Tato listina byla několikrát omylem přisuzována fojtství kopřivnickému,⁶⁰⁾ přes to, že podle dochovaných originálů i opisů privilegií všech fojtství na zboží šostýnském lze srovnáním prokázat, že jde o Závěšice. Také potvrzení této výsady v českém znění ze 16. a 17. stol. nenechávají pochybnosti o tom, že se jedná o závěšické fojtství. Škoda, že neznáme znění a datum původního ztraceného privilegia. Je pozoruhodné, že výsady na fojtství, které leželo do roku 1554 v alodní části vsi na pravém břehu Sedlničky směrem ke Štramberku, kde se dodnes říká Na fojtství (č. 1), vydávají bratři, z nichž jeden se píše podle šostýnského léna, druhý podle rodového hradu Víkštejna, který jim v té době už nepatřil, neboť už r. 1377 zůstaly pánům z Víkštejna na Opavsku jen 4 vsi.^{60a)} Bernard tedy vlastnil patrně alodní díl Závěšic a lenní statky drželi bratři společně.

Páni z Víkštejna zboží šostýnské a díl Závěšic patrně koupili od Alšika z Fulštejna, který zemřel mezi lety 1366–1372. Kupní cena nebyla asi zcela zaplácena, neboť r. 1391 žaluje Jindřich z Fulštejna Bernarda ze všech biskupských manství, která držel. R. 1396 byl Bernard už nebožtíkem.⁶¹⁾ Mezitím přešlo manství šostýnské na jeho bratra Závěše, zvaného Závěška. Poněvadž byl nezletilý nebo nepřítomný v zemi, ujal se asi v l. 1389–1394 správy statku sám biskup Mikuláš, neboť v seznamu lán z r. 1389 nejsou uvedeny Šostýn ani Závěšice. Nato byla správa před rokem 1398 svěřena Joštovi z Wolfsberga na Paskově, maršálku biskupova dvora, který v době nepořádku za vlády biskupa Jana Mráze dal bez Závěšova svolení Šostýn do jiných rukou.⁶²⁾ Krátce nato zastavil ho biskup i s jinými statky králi Zikmundovi. Ten postoupil zástavu počátkem r. 1400 oravskému kastelánu Jiřímu Mesenpekovi, ale hradu Šostýna a některých biskupských měst se zatím zmocnil za občanské války na Moravě úhlavní Zikmundův nepřítel, jeho bratraneček markrabě Prokop se svými stoupenci, v jejichž řadách byl asi i Jošt z Wolfsberga. (Možná, že právě toho se týká Závěškova stížnost u manského soudu r. 1398). Proto byla zástavní smlouva z r. 1400 opatřena doložkou, že když zmíněná místa budou získána zpět, bude je Mesenpek držet do výplaty biskupem. Skutečně počátkem srpna r. 1400 byl šostýnský hrad a statek v biskupských rukou.⁶³⁾ Avšak r. 1405 si Závěš, který se psal střídavě podle Víkštejna i Šostýna, znovu stěžuje, že se mu drží jeho vlastní zboží Šostýn mocí, nikoli právem. Kdo byl okupantem, ne-

víme; rozhodně to však nebyl Hanuš Kuchmistr, kterého dosavadní literatura šmahem uvádí jako držitele šostýnského léna od r. 1403. Ten držel léno Dolní Životice u Opavy (Schönstein). Podobnost jména vedla k záměnam, tím spíše, že otec Závěšův Vítek zabral r. 1377 nějaké zboží lenní v Mikolajicích vedle Dolních Životic a že Závěš sám přijal v l. 1408–1412 léno na díl Dolních Životic a na Lhotku (u Litultovic).⁶⁴⁾ R. 1406 Závěš, který se píše už jen podle Šostýna, žaloval syny Jošta z Wolfsberga ze zcizení listin, střelby i jiných movitostí v ceně 1000 hř., ale nepochopil, neboť ti se očistili přísahou. V listopadu r. 1408 bylo biskupem Konrádem znovu uděleno šostýnské léno Závěšovi a jeho bratru Václavovi, který však záhy zemřel. R. 1412 se soudil Závěš o Šostýn s Lackem z Kravař. Patrně z toho důvodu vzal Závěš na zboží patřící k Šostýnu následujícího roku jako spoluhoditele svého strýce (otcova bratra) Václava z Víkštejna jinak z Lamberka, ale štěstí s ním neměl, neboť Václav zvaný Vaněk prodal bez Závěšova vědomí a svolení jeho zboží v Mikolajicích a nakonec Závěše vytlačil vůbec. R. 1418 a znovu r. 1420 pohání Závěš k manskému i zemskému soudu Vaňka z Lamberka a Březníka (hrad Lamberk je na katastru Březníka u Náměště, Vaněk tam držel v l. 1412–1420 díl vsi), že se násilím zmocnil zřejmě v rámci bojů vyvolaných husitským hnutím dědičného manství šostýnského. Ostatně Vaněk se choval násilnický i jinde. Manové zasedající na lenním soudu v Kroměříži rozhodli r. 1422 „o to zboží franštátské“, aby se biskup Jan Železný zatím sám v ně uvázal a aby je držel až do konečného rozhodnutí manského soudu, na nějž se obrátil nějakým dopisem také Jan z Lamberka. O Závěšovi, který už r. 1418 byl vážně nemocen, se již nic nedovídáme, patrně brzy na to zemřel.⁶⁵⁾ Sousední Hukvaldy přešly patrně r. 1427 do rukou husitů a dostaly se pak do rukou Jana Tovačovského z Cimburka, který je r. 1434 prodal Mikulášovi Sokolovi z Lamberka. Král Zikmund sice od Mikuláše vykoupil Hukvaldy „i jeho zboží šouštejnské“, ale r. 1437 mu je znova zastavil.⁶⁶⁾ Zmínka o Mikulášově vlastnictví Šostýna napovídá, že Vaněk je podržel a po něm Šostýn převzal Mikuláš Sokol z Lamberka tak jako Vaňkův díl Březníka. Vaněk byl r. 1434 už delší dobu mrtev, Mikuláš zesnul před r. 1447.⁶⁷⁾

Manský díl Závěšic sdílel tedy v l. 1369–1437 osudy statku šostýnského, k němuž náleželo r. 1437 městečko Frenštát a vsi Drnholec, Kopřivnice, Lichnov a Vlčovice. Šostýnské i hukvaldské zboží přešlo buď koncem roku 1437 nebo roku následujícího v držení Jana Čapka ze Sán; biskup Pavel se r. 1438 marně hlásil a Šostýn u manského soudu.⁶⁸⁾ Avšak závěšické léno se za bližší neznámých okolností dostalo mezi l. 1438–1478 do rukou držitelů biskupského léna Nová Horka. Byli jimi majitelé velkostatku štramberského, a to do r. 1471 střídavě Puklicové z Pozořic a rytíři Skrbenští z Doloplat, pak páni z Boskovic, od r. 1478 vládkové z Hustopeč, od r. 1523 fulnecká větev pánů ze Žerotína. R. 1534 vzniklo nějaké „zástí“ spojené s držbou těchto lán, patrně o díl Závěšic, takže Karel z Žerotína žádal za odklad manského slibu. Od r. 1540 držel obě léna Oldřich Cetřýš z Kynšperka, po němž je podělila r. 1543 „manka“, Oldřichova dcera Anna Marie se zvláštním svolením biskupa, neboť dědictví lán v ženském potomstvu nebylo obvyklé. Do její zletilosti r. 1552 spravovali obě léna poručníci.⁶⁹⁾ R. 1554 přijala i se svým chatěm Hanušem Haugvicem z Biskupic léno na Novou Horku a na půl Závěšic, ale r. 1561 postoupili oba manželé tento díl Závěšic za 200 zl. olomouckému biskupovi ke stolnímu panství hukvaldskému.⁷⁰⁾ U něho zůstala tato část vsi až do konce feudalismu r. 1850.

Majitelé zpupného dílu Závěšic byli snad původně současně držiteli lenní části. Avšak r. 1372 a 1396 vystupuje v listinách vydávaných pány z Kravař ve Fulneku a v Novém Jičíně jako svědek uvedený vždy na prvním místě „pan“ Mikuláš z Choltic (de Cholcicz, Cholocz), který r. 1401 užívá titulu Nicolaus de Choltic

alias de Zawissicz.⁷¹⁾ Nelze sice zjistit, že jde o stejnou osobu, ale je velmi pravděpodobné, že rytíři z Choltic měli už r. 1372 ve svobodném majetku půl vsi Sedlnice a po roku 1382 získali asi i půl Závěšic, podle nichž se také psali, takže patřili mezi nejpřednější zástupce drobné šlechty v našem regionu. Nelze však zjistit, zda byl členem rodu Vilém „de Sowischicz“ r. 1394.⁷²⁾ Také roku 1411 nepatřil alodní díl vsi k panství štramberskému. Nelze pochybovat, že zde seděli Sedlničtí i dále, neboť r. 1433 odkázal Jan z Kravař „panu“ Janu Závěšickému 30 kop. Tento Jan ze Závěšic získal r. 1437 se svými sestrami Dorotou, Barbarou a Ludmilou z Choltic Čechůvky u Prostějova, Ludmila s Barbarou ještě r. 1446 nějaký plat v Ohrozimi a přijaly na to na spolek své sestřence Dorotu a Elišku, kdežto na plat a zboží v Postřelmově vzaly na spolek své bratrance (fratruales) Mikuláše a Jiřího z Choltic, ale 1464 je prodaly a 1465–1466 drží zboží v Počenicích.⁷³⁾ Mikuláš a Jiří drželi dále Dědičnou a pak i Manskou Sedlnici.⁷⁴⁾ Na Závěšicích se rod Sedlnických z Choltic neudržel, neboť během zmatků v 15. věku, pravděpodobně v době, když Štramberk byl majetkem loupeživých Pukliců z Pozořic a rytířů z Doloplat, tj. mezi l. 1438–1471 byl i tento díl Závěšic připojen k panství štramberskému.⁷⁵⁾ Tím byla ves dočasně zcelena v jedné ruce, R. 1478 prodávají bratři Tas, Dobeš a Beneš Černohorští z Boskovic Benešovi z Hustopeč panství štramberské i s alodním dílem Závěšic (vklad do desk teprve 1481) a biskupské léno Novou Horku s druhým dílem vsi.⁷⁶⁾ R. 1523 odkoupil Bernard z Žerotína na Fulneku od Lacka z Hustopeč všechny tyto statky, ale dal si vložit do desk zemských celé Závěšice. Na žalobu biskupovu musel však tento zápis dát vymazat a zapsat r. 1531 opravu „ves Závěšice, pokud k hradu Fulneku přísluší“. Po jeho smrti r. 1532 došlo k dělení žerotínských velkostatků mezi jeho synovce. Alodní díl Závěšic zůstal asi u panství Nový Jičín-Štramberk, neboť Karel z Žerotína na Fulneku (1533–1540) prodává Oldřichovi Cetrysovi z Kynšperka kromě Fulnecka jediné Rybí.⁷⁶⁾ Oldřichova vdova Barbora z Rotálu se r. 1543 provdala za Baltazara Švajnice z Pilmsdorfu, který mezi lety 1544–1553 zřejmě odkoupil od panství Nový Jičín-Štramberk alodní díl Závěšic a Ženklovu, leda že bychom připustili, že deskový vklad z r. 1540 byl neúplný, což je málo pravděpodobné. Není tedy pravdivé tvrzení starší literatury, že alodní Závěšice náležely v l. 1519–1540 majitelům Rybího.

Zdá se, že v době, když oba díly náležely jedné vrchnosti, se zapomnělo to, že jeden je lenní a druhý alodní. Anna Marie Cetrysová potahovala manské právo na celé Závěšice a našla podporu biskupa Marka Kuena. Balcar Švajnic jako fulnecký pán však tvrdil, že má právo na 14 „člověků“ v té vsi. Prostřednictvím 4 komisářů jakožto zástupců země moravské a biskupství olomouckého bylo dočleno narovnáni tak, že Balcar Švajnic pustil Haugvícovi a jeho choti Anně Marii 6 poddaných z alodního dílu vsi, totiž Merta Mikšova, Jana Děhyle, Macka, Jana Rohle, Mertu Urbanovýho a fojta Pavla Hrnčířova, dále „forberk (dvůr) v tej vsi ležící z tej strany hukvaldskej“ s příslušným lesem, ale na víc už neměl Haugvíc právo.⁷⁷⁾

Zbytek alodního dílu zůstal nadále součástí panství fulneckého. R. 1567 musely Rybí, Ženklova a (Malé) Závěšice přispět při opravě do Fulneka na zaplacení kata.⁷⁸⁾ Zápis v dnes neznámé nejstarší pozemkové knize k r. 1574⁷⁹⁾ povolil však Jan, syn Balcara Švajnice, pán na Fulneku v l. 1572–1580. Po vyměnění moravské větve Švajnicova rodu po meči převzali Fulnecko po různých zmatcích r. 1582 vnuci Balcarovi, kteří si r. 1584 tento majetek rozdělili. Malé Závěšice připadly k dílu Jana Balcara Cetryše z Kynšperka na Kuníně,⁸⁰⁾ který upadl do finanční tísně. Proto r. 1586 usilovalo město Nový Jičín jakožto majitel panství Nový Jičín-Štramberk o získání Rybího, Ženklovy a Malých Závěšic, moravští stavové však byli proti tomu, aby město nabývalo deskových statků.⁸¹⁾ Teprve r. 1588

„Stará pošta“ v Novém Jičíně po opravě, vybudovaná 1563 Ondřejem Řepou
Foto Miloš Lossmann 1981

se uskutečnil prodej prvých dvou vsí za 5600 zl.; intabulace provedena na jméno císaře Rudolfa II.⁸²⁾ Malé Závěšice a dvůr Tamovice koupil téhož roku bohatý zdejší měšťan Ondřej Řepa z Greiffendorfu.⁸³⁾ člen deputace vyjednávací koupil velkostatku Nový Jičín městem a v l. 1563–1566 hejtman na tomto panství.⁸⁴⁾ Památkou na něj je krásný renesanční památkově chráněný dům s loggiemi na náměstí v Novém Jičíně z r. 1563. Zastával v l. 1567–1595 vícekrát úřad purkmistra.⁸⁵⁾ Jeho česky psaná závěť z r. 1596 nás poučuje podrobně o jeho poměrech majetkových i rodinných. O alodním dílu Závěšice se měli dědicové dohodnout. Kdyby se jednání nezdařilo, žádal, „aby těch chudých lidí hleděli prodati některému okolnímu pánu pobožnému“. Podle dohody z 23. 6. 1597 koupil stateček za 1500 zl. jeho starší syn z 1. manželství Eliáš Řepa z Greiffendorfu, rovněž erbovní měšťan, a měl je převzít 11. XI. 1597 i se všemi písemnostmi, lidé měli být uvedeni „v hold a poddanství“; přijímal i část živého a mrtvého inventáře i sklizně obilí při závěšickém dvoře za rok 1597. Výtěžek ze dvora a mlýna za rok 1596, pokud by zbyl, měli si Eliáš a vdova Anna Butovská, druhá žena Ondřejova, rozdělit na polovinu, poddaní měli to zboží odvézt do Nového Jičína a byli odtud povinni Eliášovi „roboty, platy i povinnosti i z mlýna spravovati.“ Překupní právo na dvůr a stateček zůstalo mladšímu nevlastnímu bratru Eliášovu Ondřejovi. Kdyby Ondřej jej nechtěl koupit, měl se nabídnout Novému Jičínu, a teprve po odmítnutí se mohl volně prodat.⁸⁶⁾ Eliáš vlastnil též velký selský grunt v Bernaticích, který prodal r. 1598.⁸⁷⁾ V l. 1609–1620 byl několikrát purkmistrem a v r. 1616 představeným pravovárečnicků v Novém Jičíně.⁸⁸⁾

Na statku Malé Závěšice bylo r. 1589 zjištěno 9 poddaných, v l. 1592–1619 přiznáno 8 poddaných, v tom mlýn a 2 kolech mouchých a korečných, dále dvůr.⁸⁹⁾ Eliáš byl evangelík. Po jeho smrti r. 1622 se vdova provdala za zdejšího měšťana Michala Schindlera, který zastával r. 1631 úřad purkmistra a který prodal r. 1641 stateček Malé Závěšice za 4000 tolarů olomouckým jezuitům k panství Nový Jičín-Štramberk.⁹⁰⁾ Oba díly vsi, hukvaldský i novojičínský, byly spojeny teprve za správních reforem r. 1850 v jednu obec.

O poddanských poměrech máme zprávy od počátku 16. stol. V prvé řadě je to listina, kterou r. 1511 Albrecht z Hustopeč jako pán na Štramberku obnovil a rozšířil závěšickému fojtu Jiříkovi původní privilegium z r. 1382, jehož pečeť se v ohni pokazila. Navíc proti výsadám z roku 1382 směl pást zdarma na vesnických polích bez škady ostatních poddaných 300 ovej, ostatní dobytek vyhánět s obecním stádem za poplatek 2 čtvrtní rži a 4 gr. ročně na chování pastýře a držet kus lesa Bělé mezi panským lesem (jedna z jeho hranic šla podle panského rybníka, jiná podle cesty vroubené duby, jedlemi, osikami a lipami); mohl sladovat či dovážet pivo odkud chtěl, honit čtyřmi tenaty zajíce, lišky a vlky pro svou potřebu, odkázat fojtství nejbližší přízni, kdyby neměl děti; každý sedlák mu odváděl ročně 2 slepice o vánocích jako náhradu za práci při obecní správě a místo povinnosti konat do 2 mil poselské služby, které přešly na fojta. Za to všechno dával fojt pánovi činže po 1½ zl. a sv. Jiří a o sv. Michalu, o sv. Martině „hus“, o vánocích 2 zajíce nebo 6 gr. a na velikonoce 2 plece. Královské berně platil ročně 1½ zl.⁹¹⁾ Přibývalo tedy fojtství práv, neboť měl ještě užitek z mlýna, krčmy a řemeslníků a třetinu soudních pokut podle hlubčického práva, ale přibývalo mu i povinností a zejména naturálních platů. Hůře dopadli ostatní poddaní, poněvadž jim přibývala dávka 2 slepic a také společné právo pastvy s množstvím fojtova dobytka nepřineslo prospěchu. Znění privilegia se vztahovalo zřejmě společně na oba díly, které byly r. 1511 opět v rukou stejné vrchnosti.

Fojt Jiřík odvedl r. 1516 z fojtství 1½ zl. a z poddaných 2 zl. 24 gr. berně, na jedné pustině chybělo 8 gr.⁹²⁾ Jestliže předpokládáme, že všichni poddaní platili po 8 gr., připadlo by na ves, počítáme-li 1 zl. po 36 gr., kromě fojta 12 usedlostí a 1 pustina. To odpovídá stavu z r. 1554, čili doňové přiznání se podalo jen z alodního dílu a lenní díl se na rozdíl od ostatních manských vsí při štramberském statku zotajil.

Je velmi pravděpodobné, že tento fojt je totožný s Jiříkem ze Závěšic, který spolu se sestrou Dorotou z Rybího podal r. 1519 a znovu r. 1521 žalobu na Viktorína z Žerotína, že na žádost Buriana Světlovského z Vlčnova opatřil vězením a povolil mučit katem jejich bratra Petra z Rybího v Novém Jičíně. Burian ho systematicky nazýval lotrem, ale Petr se k žádné vině nepřiznal a umřel na následky mučení. Oba žalující sourozenci byli zřejmě svobodníci nebo členové nejnižší šlechty (panoší). Jejich žaloba byla po dvakrát zamítnuta, jednou pro formální vadu, podruhé proto, že nežalovali též jménem osiřelých bratrových dětí. Také Burian s Viktorínem se tvrdě soudil o zaplacení nákladů procesu i za věznění a živění nebožtíka Petra a na výchoy s katem povoláním aší z Lipníka ve výši 52 kop. Viktorín dokonce provedl právně neplatnou exekuci na Burianův statek Bánov. Jak pře dopadla, nevíme. — Zástupcem sourozenců na zemském soudě v Olomouci byl štramberský pán Albrecht z Hustopeč, osobní nepřítel Viktorínův, jehož „ženinou“ (konkubinou) Dorota byla. Šlo o osobu bojovnou; nebezpečně vyhrožovala Albrechtovu bratrančí a nástupci Lackovi z Hustopeč (1521–1523), takže se musela zavázat pod pokutou 1000 kop gr., že se bude nadále pokojně chovat.⁹³⁾

Jiných zpráv o poddaných na alodním díle máme málo. R. 1522 je zapsán jako svědek Jiří Malý a r. 1523 se připomíná Václav Bíl, který se dopustil nějakého

zlého skutku nebo nezplatil dluh a ušel ze vsi. Zaručilo se za něj několik sousedů z okolí pod peněžitou pokutou, že ho po ohlášení postaví před Lacka na Štramberk. Poněvadž nevyhověli, žádal soudně Lucek jejich vrchnosti, aby je přiměly k placení. Byli to Jakub Hladíš, Michl Waygl a Jan Prokop z Bartošovic, Matuš Sopuch z Lichnova a Štěpán Bule, Šimek Kroupa a Mika, syn starého fojta z Kopřivnice. Jak dopadli, není zapsáno.⁹⁴⁾

Ke zmenšení alodní části došlo r. 1554; ke zboží lennímu, od r. 1561 biskupskému, připadlo 6 rolníků i s fojtem. Tak si vysvětlíme, proč se fojtova privilegia dochovala v arcibiskupském archivu. Byla tam deponována nebo zobražena při sporech s poddanými asi na sklonku 17. stol. Zdá se ostátně, že alodní díl zabíral původně i kus katastru na pravém břehu Sedlničky v jižní části vsi směrem ke Štramberku (kde leží i bývalé fojtství č. 1), neboť r. 1554 se manželům Haugvicovým přidává i dvůr na hukvaldské straně. Neslyšíme o něm dále nic. Snad byl pak rozparcelován. Když se však alodní díl Závěšic stal r. 1588 opět samostatným statečkem, zřídil zde nový dvůr Ondřej Řepa (podobnou jeho činnost jsme viděli v Tamovicích), neboť počet usedlostí klesl od r. 1589 do r. 1592 z 9 na 8. Patrně se největší z nich stala novým dvorem na návrší a povinnosti pro 5 robotných rolníků a 2 zahradníky byly tvrdé; osmá usedlost byl mlýn, jehož držitel byl současně nerobotujícím fojtem. Proto bylo připojení k valkostatku Nový Jičín úlevou, neboť část dvorských robot konali od druhé pol. 17. věku usedlíci z Rybího, Libhoště a Ženkavy. Tento dvůr byl v l. 1590–1640 sídlem místní správy.

O poměrech na díle hukvaldském nás poučuje urbář z r. 1581. Fojt Blažej platil ze 2 lánů (1382 byl jeden svobodný, jeden poplatný), krčmy, mlýna a lesů Hájků a Bělé ročně 3 zl. 2 gr. 4 d. Zůstával při svobodách z r. 1511 (zdůrazněno užívání práva hlubčického); v Bělé byly humence na lapání ptactva. Sedláci drželi: Jan Šindrbal 3/8 lánu a paseku v končinách, Vávra Svačina 3/8, Jan Šimkův 3/4 a kus pole, Václav Mráz 3/8 a paseku u Vlčího potoka, Pavel Tomšů 2/4 a paseku na Trstěném potoce, Mikuláš Šlechtů 1/4 a paseku Na půšči, Jura Děhýl a Martin Rybský každý 1/4 a pustého 1/4 lánu, Mikuláš Francok 1/4, Jan Doubrava 3/4, návesníci Jan Skrbaň kus Mrlnka u hranic přiborských a Jakub Krátký kus pole v luhu. O něco později vysazený zahradník Tomáš Harmoný měl zahradu a kus pole, místo robot platil o sv. Jiří a Václavu po 12 gr. 6 d. Kromě toho zde drželi poddaní z fulnecké strany Prokeš Lánik 1/4, Matouš Janů a Jura Matheyda po čtvrti pusté role a pasece. Také někteří biskupští poddaní měli role na straně alodní, ale podrobnosti nejsou zapsány. — Peněžitě činže pro vrchnost se odváděly o sv. Jiří a Václavu, ale každá usedlost platila jinak (nejméně po 6, nejvíce po 25 gr. na oba termíny). Dokonce i stejné velké usedlosti platily různé částky asi proto, že pro nedostatek orné půdy byly přiklučeny paseky z lesní půdy. Zdá se, že základní plat byl zhruba 1 zl. (36 gr.) z lánu ročně. Rolníci dávali též 1–3 slepice, ale návesníci a rolník Doubrava žádnou.⁹⁵⁾

Výše robot nebyla bohužel uvedena, víme však, že polní roboty se konaly u kopřivnického dvora. R. 1587 ze Závěšice vykoupily z pěších i jízdních robot za 15 zl. ročně, splatných v obou termínech uts.⁹⁶⁾ Byla to velká úleva, neboť zatížení poddaných v jiných vsích hukvaldského panství bylo většinou značné. Vrchnost ovšem na výkupu též vydělala, poněvadž kopřivnický dvůr nebyl rentabilní a byl rovněž odprodán. Už r. 1584 byly Závěšice osvobozeny od povinnosti odvádět vala za roční plat 8 zl.⁹⁷⁾ Fojtovo právo šenku bylo omezeno už r. 1564 a znovu r. 1567 nuceným odběrem piva z Příbora.⁹⁸⁾ R. 1587 byl biskupský díl vsi podřízen městskému právu ve Frenštátě.⁹⁹⁾

Zajímavé je porovnání počtu usedlostí a změn jmen s prameny po třicetileté válce. R. 1657 byla na hukvaldském díle kromě fojta a jeho mlýna 11 rolníků a 5–6

zahradníků, resp. „chalup bez polí“ i s poustkami, ze jmen z doby předbělohorské se udržela jen příjmení Dihel a Šime(če)k, správně Šimíček, na novojičínském díle o 8 rolnících a 7 chalupníků jména Lánik a Motouš (Matheyda).¹⁰⁰⁾

Poznámky:

- 1) Gregor Wolny, Die Markgrafschaft Mähren, sv. I, Brno 1835, str. 345; Kr III, 1934, str. 159.
- 2) Wolny, str. 342; J. Šebánek, Pověst štramberská, ČMM roč. 59, Brno 1935, str. 325.
- 3) A. Turek, Z minulosti zaniklé vsi Tamovic u Štramberka, Kr IV, str. 70–72.
- 4) SUA, Sběrka urbářů – urbář panství novojičínsko-štramberského z l. 1558 a 1570.
- 5) Frant. Sedláček, Dvě zaniklé vesnice u N. Jičina, Kr I, str. 24.
- 6) R. 1588 koupil díl Závěšic a Tamovice Ondřej Řepa (viz níže), který však připojil k tamovskému dvoru dvě pusté usedlosti v Tamovicích, dále kusy usedlosti Martina Czabáka, Mikše Topinky a Mertena Štampa, ale záhy prodal Tamovský dvůr městu Novému Jičínu za 600 zl. To připojilo zbylé 4 poddané do Zenklavy, jejíž horní konec obrácený ke Štramberku se v 17. stol. nazýval Tomanovice, Tomanovice, Tannendorf (Kr III, str. 145). Zenklava byla od r. 1590 povinná všemi polními pracemi k tamovskému dvoru (Tannenhof), zato při tožných robotách mohla pásti koně na dvorských polích a robotníci obdrželi při žních oběd a dohromady ačtli piva podobně jako při pracích na lukách Martinkovských a Šarvartovských, které dosud obdělávali Veřovští (SAB, FM 19/I, str. 81, český originál přeložen 1618 do němčiny; Josef Beck, Geschichte der Stadt Neutitschein, N. Jičín 1854, str. 117, 121). Šafářem ve dvoře byl r. 1597 (zu Tannendorf!) jménem neuvedený panský zaměstnanec (SAO, Vs N. Jičín, gruntovní kniha Ziliny 1573–1630, f. 11v), a v l. 1616–1622 Martin Pauer (OANJ, Gr. kniha Libhoště 1585–1689, f. 64, 91–92). Tamovský dvůr, podle sčítání z r. 1910 sestával z 2 domů s 23 obyvateli, r. 1928 vyhořel; r. 1924 se zde udává jen 1 dům s 1 obyvatel a r. 1930 při sčítání není už podchycen. – Tamovský mlýn prodal před štramberským právem r. 1585 nějaký Kašpar mlynář Andrysu Gabrielovi za 215 zl.; hotově obdržel 82 zl., ročně měl dostávat po 12 zl. splátek. Přidal kupci „2 slepice, kohouta, 2 říčice, 3 oškrdy, 2 kameny běhavý“. Vymínil si jabloně „valdůvku, sladkou a bílou“, byt do sv. Václava a polovic měřičného do sv. Jana (SAB, FM 19/II, p. 89). V l. 1598–1618 byl mlynářem v „Tannenbergu“ Jan Czauchtler (OANJ, Archiv města N. Jičina, PK IV, f. 253–255). Jeho potomek Jiří sídlil v „Tannendorfu“ ještě r. 1746 (SAO, Vs N. Jičín, Protokol o povoleních k sňatku, inv. č. 313). R. 1765 se připomíná Tamovský chrám Páně a platí se Andrysu Niklovi do Tamovic (SAO, E 11-1, f. 195).
- 7) Podle Rehře Wolného, Kirchliche Topographie von Mähren, Olmützer Erzdiözese, sv. III, Brno 1859, str. 166 byl zde okolo r. 1450 farářem nějaký Ondřej, pro jehož dlouhou nepřítomnost byl r. 1453 ustanoven za faráře zaháňský kanovník Mikuláš, rodák z Opavy. V polovině 15. stol. bylo však celé okolí Závěšic v rukou nekatolické šlechty. Příslušný zápis, z něhož čerpal Wolný (SAO-pOI, Codex investiturarum, pag. 5 k 13. 3. 1453) uvádí, že patronem byl „správce statku Sabsdorf“ Jan Vlostko či Vlozko z Bohdanov (podle laskavého sdělení P. B. Jurošky ze Štramberka). Ten držel v l. 1438 až 1455 Bohdanovy a díl Žopov u Hlubčic (nyní v PLR), sousední Žabčice (Sabshütz) byly zčásti lénem krnovské komary, zčásti alodem (SAO, Praskova a Zukalova pozůstalost, topografie, heslo Žabčice; V. Prasek, Historická topografie země Opavské, I, Opava 1889, str. 37–38; L. Hosák, Historický místopis země Moravskoslezské, Praha 1938, str. 826, 843, 846; Jan Kapros, Pozůstatky knih zemského práva knížectví Opavského, I, Praha 1906, str. 21–24, 74 aj., II, 1908, str. 21). Držiteli resp. majiteli alodního dílu Žabčic byli v 15. věku Laryšové z Načeslavic, lenní díl zřejmě držel Vlostek, který snad spravoval i alodní díl. Lenní díl byl propuštěn Laryšům z manství teprve r. 1466 (Liechtensteinský archiv ve Vaduzu, orig. perg. čes. dat. 20. ledna Hlubčice). Z toho vyplývá, že zpráva z r. 1453 se týká Žabčic, zvaných v 15.–17. stol. též Závěšice, kde je starobylý farní kostel.
- 8) Kr X, str. 145.
- 9) SAO, pozemkové knihy Závěšic sign. E 11-1, E 11-6.
- 10) Miloslava Knappová, Jak se bude jmenovat? Praha 1978, str. 99, 180 aj.
- 10) František Kopečný, Průvodce našimi jmény, Praha 1974, str. 138; Ladislav

Hosák-Rudolf Šrámek, Místní jména na Moravě a ve Slezsku, díl II, Praha 1980, str. 733.

- 11) Byli Vítkovci moravského původu? SISb roč. 48, Opava 1950, str. 493–494. Hosák tu neprávem tvrdí, že Šostýn po raku 1391 už v rukou rodu nebyl a že Vítkovka, někdejší Vítkerk, byla založena Vítkovci, ačkoliv fakticky vznikla až v 18. století. – Ve stati Nejstarší dějiny Ostravy a Ostravska ve sborníku Ostrava, sv. 1, Ostrava 1963, na str. 42 píše též autor, že zakladatelem vsi byl Vítkův bratr Závěš, dokladů však neuvádí. Na připojené mapce jsou zaneseny Závěšice mezi sídly založenými ve 13. a 14. století.
- 12) CDM VI, str. 131.
- 13) Adolf Turek, Fulnecko, Brno 1940, str. 238.
- 14) CDM IV, č. 309, str. 393.
- 15) Karl Lechner, Die ältesten Belehnungs- und Lehengerichtsbücher des Bisthums Olmütz, Brno 1902, díl II, str. 6, 20.
- 16) CDM IX, č. 115, str. 142.
- 17) Lechner, II, str. 34. Název Zaifridsdorf k r. 1370 pro Závěšice (A. Turek, Místopisný rejstřík obcí Severomoravského kraje, Opava 1974, str. 910 podle Lechnera, II, str. 41) je podle nově zjištěných dokladů v Liechtensteinském archivu ve Vaduzu nutno vztahovat na Zátor.
- 18) CDM XV, č. 225, str. 194, XII, č. 167, str. 181, XIII, č. 125, str. 131.
- 19) Vincenc Brandl, Libri citationum et sententiarum seu knihy pňhonné a nálezové, sv. III, Brno 1878, str. 537.
- 20) Jiří Radimský, Berňová registra moravská z první poloviny 16. století, část III, ČMM roč. 76, Brno 1957, str. 350.
- 21) SAO-pOI, ACO, rkp. 30, str. 268. – Ferdinand Pokorný, Příborský okres, Brno 1917, str. 299–300.
- 22) Notizenblatt roč. 1859, str. 52; Turek, Místopisný rejstřík, str. 910. Viz k tomu i pozn. 78 a 51.
- 23) SAO-pOI, fond Arcibiskupství Olomouc, sign. E III a 23/1b; SAB, katastrální operáty pro Závěšice 1678–1835.
- 24) Erich Seifčík, Novojičínský okres na Vischerově mapě Moravy – viz VSONJ, č. 16, str. 53.
- 25) SAB, Gubernium, sign. D 93.
- 26) Christian Crusius, Topographisches Post-Lexikon aller Ortschaften der k. k. Erbländer – Böhmen, Mähren, Schlesien, II, Vídeň 1798, str. 151.
- 27) Nigrinova mapa knížectví těšínského (dle fotokopie ve Slezském muzeu v Opavě); SAO-pOI, ACO, rkp. č. 24.
- 28) SAO, Vs N. Jičín, sign. XIV/4, karton 2919 a důchodní počty z l. 1640–1644.
- 29) OANJ, obec Závěšice, karton č. 1.
- 30) Podle laskavého sdělení dr. Vlasty Šikulové na základě archeologické dokumentace ve Slezském muzeu v Opavě a dr. Emanuela Grepla podle dokumentace ve vlastivědném muzeu v Novém Jičíně.
- 31) CDM III, č. 152, str. 402–404.
- 32) Paul Ziegler, Die Grafen von Hückeswagen in Mähren, separát, N. Jičín 1943, str. 43–45, 52. – L. Hosák, Nejstarší dějiny Ostravy a Ostravska, str. 30, 38, 42.
- 33) Středověké osídlení mezi Odrou, Ostravicí a Beskydami, Časopis společnosti přátel starožitností, 1956, str. 17–21; též, Počátky hradu a města Štramberka, VSONJ č. 2, 1968, str. 28–33. Srov. k tomu Kr III, str. 77.
- 34) Josef Svátek, Pověst o pobytu templářů na Štramberku, VSONJ č. 1, 1967, str. 56–57.
- 35) Charakteristiku hradů tohoto typu podává Dobroslava Menclová, České hrady, díl I, Praha 1978, str. 132–133, 150. Předchůdcem Štramberka byla patrně zaniklá osada u Studánky míru, kde byla nalezena podle lask. sdělení dr. Šikulové keramika ze 13. věku, a tvrz na Jurově Kamení s většinou nálezů ze 14. stol.
- 36) Viz poznámku 33! V Historickém místopise země Moravskoslezské, Praha 1938, str. 691 uvádí Hukovice k r. 1550 správně jako léno markraběcí.
- 37) Ziegler, I, c.
- 38) Viz podrobně ve sborníku Palackého rodná obec, Hodslavice 1948, str. 19–21.
- 39) L. Hosák, Počátky Nového Jičina, SISb 58 (1960); A. Turek, Hrad a panství Starý Jičín, Nový Jičín, 1978, str. 8–11.
- 39) Listinu otiskl Bohuslav Blažek, Z archivu města Štramberka, 1928.
- 40) Viz podrobně i s rozбором pramenů k této problematice ve sborníku K dějinám

Tatry Kopřivnice, díl I, Kopřivnice 1967 (druhé vydání 1975), str. 13–14, 26, pozn. 7, 14, 15.

^{40a)} Ten obdržel r. 1299 k plánované kolonizaci biskupský les, který prý dosud nenasi užitek. Rozkládal se od Místku směrem k uherským hranicím, z druhé strany hraničil s územím pánů z Příbora až po Sedlničku (Zedlicz) a dotýkal se i zboží kroměřížských kanovníků proti Metylovcům a pánů z Krasna. Hranice lesa nejsou však jmenovány souvisle, takže je možno podat různý výklad příslušné listiny (CDM V, č. 114, str. 118). Ladislav Hosák v níže citovaných článcích uvádí, že k lesu patřilo kromě pásu u Ostravice i okolí dnešního Frenštátu, získané prý později hrabaty z Příbora; další průběh hranic až k Sedlničce však nevysvětluje. Úsek u Metylovců a u dnešních Bečev je jasný. Kdyby však darovaný les pokračoval po severní straně Veřovských vrchů až po Sedlničku, měla by se v listině objevit jména už stávajících pohraničních dědin na zboží pánů z Příbora, totiž Kozlovic a Lichnova, dále Mořkova a Veřovic (viz níže). Vymezení by se muselo též na horním toku Sedlničky dotknout zeměpanského území okolo nynějšího Štramberka (leđa že bychom předpokládali, že patřilo tehdy rovněž Hucksowagenům), po případě i dominia pánů z Přovic. Domnívám se, že západní část zmíněného lesa sahající až k Sedlničce, zvané odedávna v Závěšicích Říka, probíhala podle severní meze zbytku majetku pánů z Příbora jako dlouhý výběžek a zaujímal katastry Myslíku, Lhotky, Palkovic, Chlebovic, Rychaltic, Kateřin, Mořnova, Albrechtic, Nové Horky. Je pozoruhodné, že všechny tyto dědiny se objevují v pramenech až od poloviny 14. věku a že jsou to skoro všemřes lesní lánové vsi. Okolí Frenštátu náleželo nepochybně poč. 14. stol. Hucksowagenům, neboť vedli už před r. 1307 spory o hranice s pány z Krasna (CDM VI, č. 9, str. 7). Hrabatům z Hucksowagenů zůstaly tedy kolem roku 1300 k Příboru jen Kozlovice, Petrovice-Věsko, Skotnice, Trnávka, asi také Klokočov a polovina Sedlnice a Závěšic, a do r. 1302 i území Větkovic a Mnišího, konečně Šostýn s Lichnovem a patrně i Kopřivnicí a územím okolo nynějšího Frenštátu. O ostatních vsích okolo Šostýna není z té doby zpráv.

⁴¹⁾ Hosák-Šrámek, II, str. 724–725, I, (Praha 1970), str. 221–222.

⁴²⁾ L. Hosák, Počátky Frenštátu a hradu Schauensteina, SISb roč. 61, Opava 1959, str. 338–341; týž, Počátky měst na panství hukvaldském, Sborník prací pedagog. institutu v Ostravě roč. II, 1961, str. 31 a násled. Viz k tomu poznámku 59!

⁴³⁾ Zdeněk Láznicka, Městské osídlení v okrese Nový Jičín, Novojicko č. 5, 1962, str. 15; A. Turek, K počátkům města Frenštátu pod Radhoštěm, Stator roč. XXX, č. 6, Frenštát 1979, kde nutno opravit tiskové chyby z Chropyně na z Choryně a z Vítkova na z Víkštejna.

⁴⁴⁾ R. 1297 se jmenuje biskupský man Juřik z Tiché (Jursico de Cychei), nejspíše zakladatel a držitel léna Juřinky u Valašského Meziříčí (CDM V, č. 85, str. 77). Tato skutečnost dosud ušla všem badatelům o osídlení Valašska.

⁴⁵⁾ Byl tehdy udělen doživotně v léno man Mravřkovi a jeho choti (CDM IV, č. 113, strana 171). V originále této listiny lze však číst jméno Murizt i jako Murica, což je velmi podobné německému názvu Murck pro ves od 17. stol., která bývá psána i Murckhau. Viz též VSONJ, č. 13, 1973, str. 1.

⁴⁶⁾ VSONJ, č. 3, 1969, str. 35.

⁴⁷⁾ Ladislav Ulčák ve sborníku Z dějin vesnice Kozlovic na Ostravsku, Ostrava - Kozlovice 1954, str. 1, 9 a násled.

⁴⁸⁾ CDM IV, 392, č. 309, V, č. 137, str. 143, VII, str. 520–521, č. 705; Rudolf Hurt, Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě, I, Olomouc 1934, str. 66, 77, 82.

^{49a)} Jiří Felix, Frenštátský okres, Brno 1908, str. 69; Bohumír Četyna, Radhošť v minulosti a přítomnosti, Nový Jičín 1966, str. 10–13.

^{49b)} Jaroslav Bakala, Založení města Příbora, VSONJ č. 17, 1976, str. 3–14.

⁵⁰⁾ Adolf Turek, Národnostní poměry na severovýchodní Moravě v 16. a 17. století, SISb roč. 56, Opava 1958, str. 352–353.

⁵¹⁾ O majetku příborské rychty viz u Pokorného, cit. spis str. 60–66, a u Hosáka, Historický místopis str. 692, 705; CDM XII, č. 456, str. 407. — Zmíněné dědiny náležely asi od nejstarších dob k městskému právu příborskému podobně jako od r. 1294 Kozlovice a od r. 1302 Větkovice, r. 1603 Lichnov a Kunčice (Bakala, cit. článek str. 7) a r. 1620 Drnholec a Kunčice, třebaže poslední dvě vsi byly i s půlí Závěšic, Bardovicemi, Vičovicemi a Kopřivnicí přiděleny r. 1584 právu frenštátskému. K Příboru byly r. 1615 výslovně přikázány Skotnice, Klokočov, Tichá, Kozlovice, Větkovice, Mniší, Sklenov, Myslík, Rychaltice

a Lhotka (Vincenc Prasek, Organizace práv magdeburských na severní Moravě a v rakouském Slezsku, Olomouc 1900, str. 75, 149; náleží z roku 1617 se však netýká Frenštátu). Kryl se tedy příborský právní obvod r. 1615 s výčtem vsí ve výše citované listině z r. 1359 jen zčásti. Přesný rozsah příborského právního obvodu před rokem 1584 by bylo snad možno zjistit podrobným studiem příborských městských knih v OANJ. Není však vyloučeno, že se město Příbor resp. někteří měšťané podíleli na založení vsi Věsky (Niklasdorf) a na zvěšení resp. překolonizování Mořnova (Engelswald) a Skorotina, i když o posledních dvou vsích nemáme zatím dokladů, že by podléhaly příborskému právu.

^{51a)} Jiří Felix, Hrad Hukvaldy, Ostrava 1925 myslí, že Závěšice založil biskup Bruno, a neprávem se dovolává d'Elverta, Schriften sv. XXVI, Brno 1895, str. 4.

⁵²⁾ Karl Berger, Die Besiedelung des deutschen Nordmährens, Brno 1933, str. 146, vyslovil domněnku, že Závěšice byly původně německé a pak se počestily. Po něm to opakovali a rozváděli R. Sobotík, H. Gans a zejména Herbert Weinelt v Gierachově sborníku Brno-Liberec-Lipsko 1940; str. 261 v pojednání Ostmähren als einstiger deutscher Volksboden, kde cituje další literaturu. Není však také pravda, že se ves poněmčila v druhé polovině 17. století, jak uvádějí Hosák-Šrámek, II, str. 783. Všechny přímé zprávy pramenné popisují ves jako zcela českou, s výjimkou církevní relace z r. 1714: in pago Zabrsdorf vel Tomesdorf (I) lingua partim germanica, partim moravica, a také kraj je napolo moravský, napolo německý (SAO-pOI, fond ACO, B 12, karton 671). Tento pramen však výše uvedení autoři neznali.

⁵³⁾ Hosák, Historický místopis, str. 695.

⁵⁴⁾ Turek, Hrad a panství, str. 9–11.

⁵⁵⁾ CDM VI, str. 8–9, VII, str. 520–521. Srov. k tomu ve sborníku K dějinám Tatry Kopřivnice, I, str. 13–14.

⁵⁶⁾ Lechner, II, str. 6, 20–21.

⁵⁷⁾ CDM IX, č. 142, str. 115.

⁵⁸⁾ Lechner, II, str. 34, 39, 49, 75, 85, 89, 110.

⁵⁹⁾ CDM XV, č. 225, str. 194, V indexu v edici ztotožňuje B. Brettholz ves Sigfridův villa se Zibřidovicemi na Těšínsku (dnes v PLR). — Ves „Nova villa“ by byla možno ztotožnit i s Novou Tichou z listiny r. 1359, která snad jako pokračování Tiché byla základem Kunčic pod Ondřejníkem, a která mohla převzít název podle fojta Kunczla. Bohužel v pramenech jsou o Kunčicích doklady až ze 16. století.

⁶⁰⁾ Tak např. M. Kinter, Die Herrschaft Hochwald, Brno 1868, str. 34, a Ferd. Pokorný, Příborský okres, Brno 1917, str. 312, ač na jiných místech líčí věc správně, dále L. Hosák v Novojicku č. 3, 1960, str. 2, a to na základě poznámky J. Šebánka v ČMM roč. 1946, str. 34, který vyšel z nesprávné lokalizace v kopiích privilegii ze 16. st. Při tom v Novojicku č. 7, 1964, str. 6 má Hosák lokalizaci správnou; v Historickém místopise z r. 1938 se problému vyhnul, podobně jako Berger, str. 148, a Hosák-Šrámek, Místní jména, hesla Kopřivnice a Závěšice. — Opis fojtovských privilegii jsou dochovány v SAO-pOI, fond AO, kopie G (č. 9).

^{60a)} Hosák, Hist. místopis, str. 734.

⁶¹⁾ Lechner, II, str. 157; CDM XII, č. 342, str. 315.

⁶²⁾ Lechner, I, str. 15, 16, II, str. 199, 201. — Srov. k tomu u L. Hosáka, Ostrava a její okolí v době předhusitské, sborník Ostrava, sv. 2, 1964, str. 62–64

⁶³⁾ CDM XIII, č. 1, str. 4–5.

⁶⁴⁾ Petr Tesař, Nejstarší dějiny enkláv moravských v Opavsku, Věstník Matice Opavské roč. 22, str. 17, 23–24.

⁶⁵⁾ Lechner, I, str. 27, 32, 37, II, str. 66, 69, 85, 224, 234, 291, 303, 305, 307, 309, 310, 313, 314; Brandl, II, str. 266, 312, 313, 562–563; III, 77, 88, 96, 240; ZDO IX, 247, ZDB XI, 252. — Závěš, jehož druhou manželkou bylo od r. 1416 Anežka z Lomnice a který náležel jako celý jeho rod ke stavu panskému, zdědil jako spoluhajitel po svém dalším bratru Hanuši menší zboží okolo Přerova, a něž se soudil v I, 1411–1419 se svou ovdovělou švakrovou Kateřinou z Buky (Brandl, I, str. 379, 388, II, str. 371, 388, 499, 562–563, 573–574, 584, 592–593, 599–602, 612, 625; ZDO VI, 567, 682, VII, 763, VIII, 29, 197, 309, 572, IX, 23, 111, 247). V jakém poměru k němu byl r. 1415 biskupský man Conradus de Sawnstayen (Lechner, II, str. 303), nelze zatím určit. Srov. k tomu u J. Jurka ve VSONJ č. 25, str. 35–36, 43.

⁶⁶⁾ A. Turek ve sborníku Tatra Kopřivnice I, str. 15.

- 67) Brandl, III, str. 77, 79, 88, 96, 97, 204, 249, 417; ZDB XII, 590.
- 68) Aug. Sedláček, Zbytky register knížat a králů českých, Praha 1914, 1454; Alois Adamus, Listinář města Ostravy, Ostrava 1930, č. 23. — Lechner, II, str. 326.
- 69) Turek, Fulnecko, str. 57–59.
- 70) SAO-pOI, AO, fond Manský dvůr, Registra manská V (VII), f. 50, 53, 72.
- 71) CDM X, str. 185, č. 162, XIII, č. 125, str. 131, XV, č. 137, str. 116 a č. 360, str. 315. — Řehoř Wolny, Die Markgrafschaft Mähren, I, str. 366 uvádí k r. 1373 Petra ze Sedlnice na dvoře v Sedlnici, avšak podle ZDO II, 272 jde o Sedlice. V Ukazateli jmen k latinským deskám zemským Františka Černého, Brno 1914 toto heslo v rejstříku vypadlo. — V listinách z r. 1372 a 1396 se však rytíři z Choltic nepíše podle Závěšic, jak omylem uvádí F. Matějek ve VSONJ č. 25, str. 48–49.
- 72) F. Zapletal, Poslední vůle Jana z Kravař, Kr VI, str. 99.
- 73) ZDO VIII, 387, X, 235, 462, 465, 470, XI, 86, 293, 338; ZDB VII, 361, 390; Brandl, III, str. 537.
- 74) Viz podrobně u F. Zapletala, Z dějin Štramberka v 15. století, Naše Valašsko, roč. III, str. 112–122.
- 75) Lechner, I, str. 93; F. Matějek, Moravské zemské desky II, kraj Olomoucký, Brno 1947, str. 22, 238, 271. U vkladu do manských desk k r. 1481 je zřejmo, že k lénu Nová Horka patřily i 2 lány v Petřvaldě „sub castra“, tedy pod hradem Petřvaldem, jak je známo z pozdějších zápisů, dále ves Závěšice (v edici vypadla u Lechnera čárka), tedy nikoliv pod tvrzí v Závěšicích, jak tvrdí např. Moravské Kravařsko, Příbor 1898, str. 327, Pokorný, cit. spis str. 301, Fr. Sedláček v Kr III, str. 77, a V. Severa, Novojičínský okres, Brno 1933, str. 264. Také r. 1401 není o ní zmínka.
- 76) Turek, Fulnecko, str. 57–58. Viz i ČMM roč. 76, str. 3501.
- 77) SAO-pOI, fond AO, sign. E II b 6/5, orig. pap. čes. se 3 přitištěnými sekryty, dat. 1554, listopad 22. Hukvaldy.
- 78) J. Losert, Das Archiv der Stadt Fulnek, Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen, roč. 18, Praha 1880, str. 103.
- 79) V tom smyslu nutno opravit Wolného, I, str. 350.
- 80) Turek, Fulnecko, str. 52, 55.
- 81) Paul Ziegler, Vom Neutitscheiner Stadtarchiv, N. Jičín 1938, str. 132, 156–158. Spory o kup a vklad už provedený se táhly do r. 1612 (Frant. Kameníček, Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl III, Brno 1905, str. 111–117).
- 82) SUA, Morava XX/5; Frant. Matějek, Moravské zemské desky, Kraj Olomoucký, sv. III, Praha 1953, str. 184 k r. 1590.
- 83) Beck, cit. spis str. 117, 121.
- 84) SAO, Vs N. Jičín, Gruntovní kniha Žiliny 1545–1690, f. 11, 15 v.
- 85) Frant. Gregor, Poslední český purkmistr v N. Jičíně, Kr VI, str. 8–10; viz též Kuhl, roč. XII, str. 152.
- 86) OANJ, Archiv N. Jičina, PK IV, f. 361–367 (379–380). Neúplně u Gregora, l. c.
- 87) Od pokolení do pokolení — Památník obce Bernartice nad Odrou 1837–1937, str. 130.
- 88) Kuhl, II, str. 87–88; Gregor, l. c.
- 89) SAB, Přiznávací listy k doním z let 1596, 1598, 1602 a 1589 v kartonu 17, č. 194, 20, č. 219, 22, č. 209, 27, č. 218, 29, č. 165, 172, 37, č. 136, 38, č. 176, a rukopisy č. 19, f. 21v, 20, f. 23 pro léta 1592–1596. — F. Hrubý, Moravská šlechta r. 1619, její jmění a náboženské vyznání, ČMM roč. 46, Brno 1922, str. 151, 164 ho neprávem uvádí mezi šlechtou, ačkoliv v přiznávacích listech se výslovně počítá mezi stav městský.
- 90) SAB, FM 19/II, p. 82; Beck, l. c.
- 91) SAO-pOI, fond AO, sign. E II a 4/2, vidimus vyhotovený městem Štramberkem pro fojta Ambrože I. V. 1646, orig. pap. čes. — Český originál pergamenové listiny dat. 24. 4. 1511 Štramberk s přitištěnou pečeti byl r. 1646 trochu poškozen a písmo zvetšelé.
- 92) Viz poznámku 20.
- 93) SAB, P. O. XI, f. 111, 140, 150v–151, 178, 195, 209, 223v, 239, 316–318, XII, f. 71. Srov. k tomu u Turka, Hrad a panství, str. 65.
- 94) SAB, P. O. XI, f. 285, XII, f. 153–154.
- 95) SAO-pOI, fond AO, sign. E II a 1, E II a 2, f. 191–194. Fotokopie v SAO a v Archivu města Ostravy.
- 96) SAO-pOI, fond AO, sign. E II d 17/1, vidimusy měst Štramberka a Frenštátu z r. 1666, orig. čes. na pap., pečeti pod pap. kryty.

- 97) Viz podrobně ve sborníku K dějinám Tatry, I, str. 17–18.
- 98) Pokorný, str. 74–75. — R. 1580 se proti právu fojta ženkovalo pivo fulnecké a r. 1588 i jiné v alodním dílu vsi. (Turek, Fulnecko, str. 68, 73).
- 99) Prasek, Organisaace, str. 75.
- 100) SAB, Lánský rejstřík č. 67, f. 114–115, a č. 55, f. 22–23. Opis tohoto i v SAO, Vs N. Jičín, inv. č. 5.

Seznam zkratk.

OANJ — Okresní archiv N. Jičín, SAB — Státní oblastní archiv Brno, SAO — Státní oblastní archiv Opava (pOI — pobočka Olomouc), SUA — Státní ústřední archiv Praha.

CDM — Codex diplomaticus et epistularis Moraviae III–XV, Olomouc–Brno 1841–1903; ZDO, ZDB — Chlumecký-Chytil-Demuth-Wolfskron. Die Landtafel des Markgrathumes Mähren, Brno 1856.

ČMM — Časopis Matice Moravské, Kr — Kravařsko, Kuhl. — Das deutsche Kuhländchen, SISb — Slezský sborník, VSONJ — Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín.

TŘI NEZNÁMÉ PRAMENY K DĚJINÁM HORNICTVÍ NA FULNECKU A ODERSKU V 16. STOLETÍ

Jaromír Novák–Erich Šefčík

V tomto pojednání chceme poukázat na vliv horního práva na dolování drahých i jiných kovů na Fulnecku a Oděru v 16. věku. Z tohoto území známe mnoho důlních prací, avšak jejich povaha nenasvědčuje, že zde bylo v této době intenzivně dolováno. Za hlavní příčinu provádění kutacích prací v menším rozsahu se dosud považovala chudost ložisek. Výsledky archivního studia a rozbor výsledků geologického průzkumu však prokázaly, že ložiska rud nebyla vydobyta a zánik dolů měl jiné příčiny.¹⁾

Při archivním průzkumu byla věnována pozornost třem dokumentům, které byly sice několikrát v literatuře citovány, avšak jejich obsah, rozbor a význam nebyl dosud proveden z hlediska hornického. Jsou to dekret Jonu Planknarovi na nory vikštejnské a vladislavské z 29. 7. 1544,²⁾ list Ferdinanda I. jeho synovi arciknížeti Ferdinandovi s prosbou, aby se vyjádřil k žádosti opavského měšťana Petra Oslera, Marcha Schespiergera a dalších spoluzemců ve věci dolů u Kletného z 28. 9. 1551³⁾ a koncept horního práva a řádu vydaného Baltazarem Švajnicem pro doly u Kletného z 10. 8. 1555.⁴⁾

Než se však pustíme do výkladu a rozboru těchto pramenů, vraťme se o několik desítek let zpět, do 15. století. Až na léta vlády Jiřího z Poděbrad můžeme charakterizovat tuto dobu úpadkem královské moci. Králové propůjčovali i práva

dobývat a prodávat rudy šlechtě, měštům i klášterům. Málokteré období vykazují tolik mincoven v rukou jednotlivých vrchností a měst. Proto také na Moravě a ve Slezsku vzniká snaha obnovit staré doly, neboť slibovaly velký užitek.

Husitské války a zvláště ničivé tožení Matyáše Korvína v r. 1474 však přerušily slibně se rozvíjející hornictví. Rekonstrukce hospodářství pokračovala velmi pomalu. Dolování a zvláště obnova opuštěných a zatopených dolů vyžadovaly značné finanční náklady. Doly sice slibovaly vysoký zisk, ale vyžadovaly také dlouhodobé náklady a často výsledek kutání byl nejistý. Proto majitelé jednotlivých panství nepodnikali většinou vlastními prostředky, ale pronajímali doly, především měšťanům, a jejich zájem zvýhodňovali různými výsadami. Výsady zpravidla zahrnovaly osvobození od odevzdání desátku z vytěženého kovu, právo prodeje zlata a stříbra, bezplatnou dodávku dřeva, osvobození od celních poplatků, poskytování prostředků pro výživu horníků a jiných potřeb. Protože však šlechtě plynul užitek z dolů především z desátku a prodeje zlata a stříbra, snažila se omezit trvání doby výsad na minimum, postupně se lhůty 8 let byla doba osvobození od dávek a platů zkracována na 4 roky. Také ostatní svobody těžařů byly předmětem sporů. Proto těžaři zaměřili úsilí jen na dobývání povrchových částí a hlavně na dobývání nových ložisek, která byla doslovně vyrabována do hloubek, jejichž dosažení (tj. asi 40 m) umožňovaly tehdejší prostředky. Zpravidla však byly doly opuštěny po vypršení doby výsad.

Prudký rozvoj těžby drahých kovů v Čechách, na Moravě i ve Slezsku vyvolal snahu krále Ferdinanda I. uplatnit svá práva, a proto již r. 1527 prohlásil na českém sněmu, že mincovní regál patří jen králi. Spory o horní regál byly ukončeny narovnáním z r. 1534,⁵⁾ avšak staré svobody a lhůty zůstaly v platnosti. Horní regál tedy platil jen pro nové doly. Král udělil svobodu kutání všem těžařům a horníkům a byla stanovena povinnost majetkové vrchnosti propůjčovat právo kutání a dolování. Král Ferdinand I. dále pak dal majitelům panství polovinu desátku z vytěženého zlata a stříbra, avšak vyhradil si jejich výkup. Pozemkové vrchnosti poskytli 4 podíly (ze 128) z výtěžku dolů, avšak za bezplatnou dodávku dříví pro důlní práce. V závěru privilegia z r. 1534 král postoupil stavům právo dobývat a prodávat ostatní nerostné suroviny (železo, cín, měď, kamenec apod.).

Moravští stavové žádali o stejné výsady již v roce 1535, avšak dosáhli jich až v r. 1538.⁶⁾ Nadále však trvaly rozpory mezi majiteli pozemků (pozemkovou vrchností) a těžaři, neboť vrchnost uplatňovala dle starých výsad nárok na celý desátek a stálý podíl z výtěžku dolů, hlavně pak právo prodeje zlata a stříbra. Také se projevil snaha šlechty podnikat vlastními prostředky. Neúspěšnou snahu Jana Planknara o dolování na vikštejnském panství odráží již v úvodu vzpomínaný dekret Ferdinanda I. z r. 1544. Z něho se dovídáme, že Jan Planknar měl frystuňk (lhůtu) na právo hledání a dobývání rud na 15 let, udělený králem Ludvíkem. Ale na vikštejnském panství nic nenašel, a proto žádal spolu se svými spolutěžaři a nákladníky o rozšíření svobod nejen na panství vikštejnské, ale i vladislavské. Na vladislavském panství měl dědičnou svobodu Vlček z Dobrozemice a z Hlučína, a to hledat a užívat všechny kovy, včetně zlata i stříbra, která přešla na Jana Planknara tím, že Vlček z Dobrozemice se jich zřekl. Ferdinand I. vyhověl žádosti Jana Planknara a k původním výsadám mu udělil další práva a lhůty. Na osm let osvobodil Jana Planknara a jeho spolutěžaře od desátku a urbury. Dále, aby měli větší snahu dolovat, dekretem jim stanovil výkupní cenu za jeden lot zlata pražské váhy 8,5 zlatého rýnského a hřivnu stříbra za 10 zlatých rýnských, zlatý po 13 groších českých. Zároveň Ferdinand I. zakázal pod ztrátou horního práva prodávat zlato a stříbro mimo komoru. V případě, že dojde k zlehčování mince, bude upravena i výkupní cena. Na závěr dekretu si král vymíňuje i právo kupovat jiné kovy dle tržních cen. Po uplynutí 8 let jsou Jan

Planknar i jejich dědici povinni odvádět desátek i urburu do komory a zlata a stříbra prodávat dle tržních cen.

O tom, že Jan Planknar se velmi intenzivně zajímal o dolování svědčí i jiný doklad, totiž spory, které vedl s majitelem sousedního panství Janem Stošem r. 1545.⁷⁾

V polovině 16. století se vytvořily výhodné tržní podmínky, které vedly majitele panství k dalšímu zvyšování důchodů. Převažuje tendence rozvoje pivovarnictví, rybníkářství a ostatních výrobních odvětví. Podstatně se také zvýšil zájem o doly, jak máme především doloženo u Andělské Hory, Rýmařova a Horního Benešova. Při tom ale opět došlo k rozporům, a to nejen mezi těžaři a pozemkovou vrchností, ale i králem, který zvyšoval své právo na výtěžek z dolů. Velmi dobře tyto tendence vystihuje druhý dokument z 28. 9. 1551. Z tohoto listu Ferdinanda I. vysvitá, že jej opavští měšťané požádali o prominutí desátku pro doly u vsi Kletného (v originále psáno Klettenstain) do doby, než bude získána ruda. Na dole pracovali již dlouho, ale práce šla pomalu pro přítoky vody a byla velmi nákladná. Proto Petr Osler a Marek Schespienger spolu s dalšími nejmenovanými opavskými spolutěžaři prosili krále o osvobození od vší urbury, kterou jsou povinni platit majiteli panství Baltazaru Švajnicovi, na čtyři roky a zároveň jej prosili, aby jim ponechal všechny svobody, aby mohli zdárně dále podnikat. Jak celá záležitost dopadla, nevíme. Z dochovaného dobrozdání české komory z r. 1552 jsme informováni, že komora potvrdila ztíženou práci v dolech a zároveň připomněla, že doly u Kletného jsou prospěšné markrabství moravskému, neboť těžaři by mohli dodávat tolik žádané olovo. Zároveň se dovídáme, že těžaři žádají o horní privilegium a svobodné kutání také proto, že majitel panství Baltazar Švajnic jim právo uděluje jen na několik let. Komora ve svém dobrozdání navrhuje, aby se těžařům pomohlo a zároveň byl dán příkaz majiteli panství, aby dolování nekladl překážky.⁸⁾

Jaký měl spor mezi těžaři a Baltazarem Švajnicem další průběh nevíme, ale soudíme-li podle dochovaného konceptu horních svobod a horního řádu Baltazara Švajnice z Pilmsdorfu z 10. srpna 1555, těžaři jistě od placení urbury majiteli panství osvobození nebyli. I když tento horní řád zůstal zřejmě jen v konceptu a nebyl veřejně vyhlášen, stojí za pozornost jej stručně v tomto článku registovat. Baltazar Švajnic měl podle tohoto horního práva poskytnout svobodu vyhledávat všechny rudy, právo dobývat však jen s povolením krále, které, jak doufal, brzy dosáhne. Kdo na Švajnicových pozemcích naleznе rudu, měl mít právo na lhůtu a svobody, jak je uvedeno dále, a toto právo mělo platit i pro stávající doly u Kletného. Baltazar Švajnic projevil zvláštní starost o to, aby zavládl na dolech řád a právo, a tak aby byly dány dobré předpoklady pro činnost těžařů. Jaké povinnosti a práva měli těžaři na jeho panstvích, to uvidíme dále ve stručném a volném překladu a výkladu horního řádu:

1. „Dávám za sebe, své dědice a následovníky našim těžařům, nynějším i budoucím lhůtu a svobodu desátku zlata a stříbra a jiných kovů, kterou jsou mi povinni po datu tohoto listu. Těžaři mají právo jimi dobyté zlato, stříbro a jiné kovy, které na uvedených dolech naleznou, svobodně prodávat podle své vůle do ohlášených let. Po těchto dvou letech ale jsou povinni mně odvádět náležitý desátek zlata a stříbra, které bude na dolech zděláno. Toto jsou povinni dávat na tulnecký zámek, přičemž bude jim placeno za jednu hřivnu zlata, která má 24 karátů vídeňské váhy, 120 zlatých rýnských, zlatý po 30 groších slezských, jeden groš po 6 penězích a za jednu hřivnu stříbra vídeňské váhy za 10 zlatých rýnských. Přitom jsou těžaři povinni ze zlata a stříbra, které vytěží na svých dolech jako urburu a desátek dát 1/12 hřivny a z olova a nižších kovů a prodeje zboží každý patnáctý centný bez zaplacení všech důlních a hutních nákladů. Těžaři

jsou povinni pro mne na svých dolech dobývatl dva dědičné podíly a za výtěžek z těchto dvou dědičných podílů povolují a dávám jim potřebné dřevo pro výdřevu jam a štol, ale nikoliv pro jiné stavební účely. Toto musí platit, jako jiní a také musí dřevo kácet na vykázaných místech."

2. „Těžaři mají právo ustanovovat představenstvo, které rozhoduje o nálezech a jiných horních věcech, avšak horní mistr podléhá mému schválení. Doly a těžárstvo jsou povinni se řídit svobodami mnou poskytnutými a články horního řádu."

3. „Dávám také nynějším a budoucím těžařům právo, aby podle jejich vůle na mých pozemcích fulneckého panství svobodně hledali a pracovali bez překážky z mé strany a mých podřízených."

4. „Po uplynutí lhůty, jestliže bude ruda na mých pozemcích získána anebo vozena k hutím na pozemcích jiných pánů, nesmí se tak činit bez mého povolení. Nejprve se musí odevzdat připadající desátek podle příslušného článku a jestliže bude ruda vozena z mých pozemků na jiné hutě, pak musí být odzkoušena horním mistrem a co z ní bude vyrobeno stříbra a zlata, musí být odvedeno do mé komory. Po uplynutí ohlášených let bude se platit, jak je uvedeno v předchozím článku."

5. „Těžaři a ostatní mohou používat všechno co mají a potřebují ve svých domech a na dolech, mohou to svobodně prodávat podle své vůle. Každý z nich může přijít a odejít z dolů bez překážek z mé strany."

6. „Mohou také na mých pozemcích stavět přibytky a přivážet a přivážet vše potřebné pro porážení dobytka, pečení, prodeje a koupi potřeb a potravin a také to odvážet. To vše propůjčují pro povznesení dolů a může se provádět podle potřeb horního řádu a svobod obvyklých na jiných dolech bez všech překážek."

7. „Nynější a budoucí těžaři mohou bydlet v nynějších nebo později postavených domech svobodně bez vší povinnosti, avšak jsou povinni odvádět daně, jako jiní."

8. „Těžaři a horníci na těchto mých pozemcích a dolech jsou svobodní od všech robot a jiných povinností, tak jako jiní horníci české koruny, mají mít svou ochranu a pomoc a jsou povinni zemskou hotovostí se svou čeledí."

9. „Do data vydání horního řádu jsou povinni moji horní mistr a přísežní dbáti nad dodržováním mého horního řádu. Při rozporu se mohou odvolat do Jáchymova."

10. „Chci především podpořit předsednictvo har na těchto dolech na mých pozemcích před vydáním horního řádu a tak zabránit nepořádkům do doby, než bude horní řád schválen králem. To však nemění dané svobody."

Tolik horní řád. Podotýkáme, že těžaři záhy z Kletného odešli a tak řád zřejmě nevstoupil, jak jsme již výše uvedli, v platnost. Zde si jen připomeňme, že král Ferdinand I. osvobodil v r. 1562 těžaře na Moravě zcela od placení desátku na šest let a dal jim právo prodeje zlata.⁷⁾ Majitelům panství přiznal jen čtyři podíly, jestliže budou dodávat dolům zdarma dříví. Stříbro si však král vyhrazuje pro svou mincovnu. Tedy ještě více omezuje práva pozemkové vrchnosti. Těchto výhod se snažili využít Jan z Wldbochu a olomoucký měšťan Paumgartner pro zahájení nového dolování u Kletného v r. 1579, avšak nedostali povolení od majitele panství. Proto požádali císaře o přímluvu u Jana Švajnice.⁸⁾ Pravděpodobně byla jejich žádost vyřízena až v r. 1589, kdy císař Rudolf II. píše novému majiteli panství, Janu Skrbenskému z Hříštvě, aby dovolil výše uvedeným těžařům dolování na svých fulneckých gruntech.⁹⁾ Tím zprávy o dolování na Fulnecku mizí a k novému pokusu o obnovu těžby rudy došlo až na konci 17. století.¹¹⁾

Na třech dokumentech ze 16. století jsme ukázali pravou příčinu, proč nebyly na Fulnecku obnoveny kdysi slavné doly. Hlavní příčinou zániku dolů nebyla vyčerpání ložisek olova a stříbra, ani jejich chudost, nýbrž rozpory mezi podnika-

telů a majitelů panství. Zásahy krále ve prospěch těžařů a tím i v jeho prospěch jen zvětšily překážky, kterými majitelé panství zcela znemožnili dolování rud.

Poznámky:

- 1) J. Novák, Ložisková mapa Nížkého Jeseníku, mapový list Vítkov a Odry, Geofond Praha 1975, J. Novák, E. Šefčík, Problematika a význam báňsko-historického výzkumu v oblasti Oderských vrchů, Slezský sborník 75/1977, s. 123–126, J. Novák, Vývoj dolování na území středověkého jihovýchodního Opavska až do Bílé Hory, Časopis Slezského muzea, série B, 28/1979.
- 2) SÚAr Praha, fond Registra, Majestáty 1543–1550, fol. 89–90.
- 3) SÚAr Praha, fond Morava, č. 142. Katalog fondu vydala D. Culková-Stuchlíková v r. 1962. Dokument cituje v jiné souvislosti A. Turek, Národnostní poměry na severovýchodní Moravě v 16.–17. stol. Slezský sborník 56/1958, s. 90, který druhého těžaře Schespiergera amylem čte jako Valentina.
- 4) SÚAr Praha, f. Morava, č. 189.
- 5) L. Jangl, České horní právo, 1. České horní zákony, Praha 1977, s. 44.
- 6) F. Kameníček, Zemské sněmy a sjezdy moravské (1526–1628), díl I., Brno 1900, s. 307.
- 7) Petr Tesař, Nejstarší dějiny enkláv moravských na Opavsku, Věstník Matice Opavské 25/1919, s. 60–61.
- 8) SÚAr Praha, f. Morava, č. 189.
- 9) A. Turek, Fulnecko, Brno 1940, s. 61; k r. 1568 je u Kletného doložen pomístní název „pod šachtami“ (tamtéž).
- 10) SÚAr Praha, f. Morava, č. 3376.
- 11) St. Drkal, Dolování na Fulnecku, Vítkovsko, č. 8/ 1959, s. 2–6.

ČESKÉ OCHOTNICKÉ DIVADLO V PŘÍBOŘE V LETECH 1809-1816

Bohumír Indra

První česká tzv. ochotnická divadla na Moravě byla zakládána až v druhé pol. 19. století. Po vydání únorové ústavy r. 1861 vznikala v německých městech na Moravě německá, v českých městech s německou správou smíšená měšťanská čtenářsko-pěvecká sdružení, která provozovala i ochotnickou divadelní činnost. V městech s převahou českého obyvatelstva se brzy oddělila a utvořila samostatná česká sdružení, např. v Příboře a v Hranicích Občanské besedy r. 1862. Po vydání spolkového zákona r. 1867 ustavovala se tato sdružení jako spolky se schválenými stanovami své činnosti.¹⁾

Do r. 1848, který přinesl pád feudalismu a absolutismu, mohly hrát veřejná divadelní představení v moravských městech jen profesionální divadelní společ-

nosti, policejně řádně chlášené a prověřené, jímž bylo zemským guberniem v Brně vydáno povolení provozovat divadlo jako ohlášenou živnost v některém velkém, zpravidla krajském městě, kde by v k dispozici stálo prostory, případně postavena městem samostatná budova divadla (tzv. stálá divadla) nebo jako kočující divadelní společnost po celé Moravě a ve Slezsku po dobu jednoho roku. Provozovatelům stálých divadel ve velkých městech severní Moravy a Slezska, v Olomouci, Opavě, Těšíně a knížecím divadle v Bílsku bylo divadlo pronajímáno obvykle na dobu 3 let. Provozovatel musel složit značnou finanční kauci a platit roční nájemné, před uplynutím lhůty nájem obnovit nebo divadlo vyklidit a odevzdat jinému divadelnímu podnikateli. Principiálně menších kočujících divadelních společností, kteří měli povolení od gubernia, mohli provozovat divadelní představení po celý rok v menších venkovských městech, museli si však vždy předem vyžádat od příslušného krajského úřadu povolení hrát divadlo ve zvolených městech kraje a ve stanovené době, v letních měsících pak jen v menších městech kraje, určených a povolených krajským úřadem. Divadelní sezóna stálých divadel ve velkých městech trvala totiž jen od října do konce dubna. V letních měsících, kdy návštěva těchto divadel poklesla a provozovatel by byl nucen většinu herců propustit, bylo pravidelným zvykem, že si vyžádal každý rok předem již v zimních měsících od krajského úřadu svého, případně i sousedního kraje povolení, aby mohl hrát divadlo se svou společností od května do září v ostatních větších městech kraje, které uvedl v žádosti. Krajský úřad povoloval vždy jen jediné společnosti stálých divadel hrát divadlo v létě toho roku v lidnatějších městech svého kraje. V přerovském kraji to byla zpravidla města Hranice, sídlo krajského úřadu, kde nebylo stálé divadlo, Nový Jičín a Fulnek, jež byla vyhrazena v letních měsících každého roku herecké společnosti stálých divadel v Opavě, Olomouci, příp. i Bílsku. Hrány byly pokud víme vesměs hry německé.²⁾ Text každé hry musel být předem schválen krajským úřadem, případně již dříve schválen jiným cenzurním úřadem, jiné hry nebyly cenzurované a schválené s vyznačením závadných míst v textu v rukopise příp. tisku nesměly být provozovány. Za dodržení zodpovídal magistrát města nebo vrchnostenský úřad. Divadelním podnikatelům kočovných divadelních společností jiných krajů, jež měly guberniální povolení, bylo tak znemožněno hrát divadlo v letních měsících ve větších moravských a slezských městech, kde byla návštěvnost divadla zajištěna, případně i v dalších městech, jež byla vyhrazena krajským úřadem některému stálému divadlu. Zbývala jim jen malá venkovská města, pokud vůbec získali povolení krajského úřadu hrát v nich divadlo po dobu několika týdnů. Proslulí herci divadelních společností mohli však se souhlasem principiála své společnosti vystoupit pohostinsky v divadelní sezóně v některých rolích i v jiném stálém městském divadle. Každý herec byl vázán řádnou smlouvou, sepsanou principiálem nebo podnikatelem společnosti na stanovenou dobu. Obyvatelé menších měst přerovského, olomouckého, opavského a těšínského kraje měli možnost zhlédnout význačnější divadelní hry, opery a herce v zimní divadelní sezóně jen ve stálých divadlech v Opavě, Olomouci a Těšíně (knížecí divadlo v Bílsku nebylo po požáru města r. 1808 po řadu let obnoveno a pronajímáno), v letních měsících pak v Novém Jičíně, Hranicích, Fulneku, Šumperku, Krnově, Jeseníku a v dalších městech, jež si provozovatel stálého divadla vyhradil u krajského úřadu pro ten který rok. V každém městě se hrálo zpravidla 6 až 8 týdnů téměř denně. V zimních měsících hrály v těchto městech jen občas výpravou méně náročné hry (hlavně zpěvohry, veselohry apod.) menší profesionální kočovné herecké společnosti. Máme doklady, že tyto společnosti hrály v prvním a druhém desetiletí 19. století také v Příboře, Bílovci, Dvorcích aj.

Kromě profesionálních divadelních společností rozmáhají se od počátku 19. stol. v Čechách i na Moravě stále více tzv. domácí neboli soukromá divadla, hraná příležitostně divadelními amatéry, na nichž byly deklamovány a hrány menší divadelní hry. O těchto německých i českých domácích ochotnických divadlech a jejich hrách v první polovině 19. století máme četné doklady z Čech, z Moravy a Slezska však jen o domácích ochotnických německých divadlech. Tyto deklamační a herecké produkce, provozované v soukromých bytech předních měšťanů, ve vinárnách apod. jen příležitostně pro omezený okruh diváků a posluchačů unikaly zcela evidenci a cenzurnímu dohledu krajských úřadů, pověřených dohledem na divadla. Byly sice r. 1801 všeobecně zakázány, protože herecké vášni propadli měšťané, úředníci a studenti zanedbávali své zaměstnání a studia, mnozí měšťané-femeslníci opouštěli řemesla, studenti studia a přidávali se jako herci k profesionálním hereckým společnostem.³⁾ Na zóraz herecké činnosti pro femeslníky, studenty ap. se ve městech brzy zapomnělo, resp. nebylo vztahováno na ochotnická domácí divadla. Dodržování nebylo magistráty měst a vrchnostenskými úřady kontrolováno, nebylo to ani možné.

S pozdním nástupem národního obrození na Moravě a ve Slezsku, kdy jediným místem projevu českého kulturního života zůstaly kostely s českými zpěvy a hudbou, objevují se již v prvním a druhém desetiletí 19. stol. v některých moravských městech s převahou českého obyvatelstva čeští vlastenci, kteří se uvědoměle hlásili ke své mateřštině a bránili ji proti všude zaváděné a školou šířené němčině. Např. v Hranicích vysloužilý vojenský lékař J. H. A. Gallaš, který byl v písemném styku s mnoha českými vlastenci, probudil u mnoha hranických měšťanů lásku k mateřštině a české knize svou „Múzou moravskou“, po řadu let připravovanou, vydanou tiskem r. 1813. Posílil zájem o českou knihu nejen v řadách učitelů národních škol a kněží, ale i mnoha dalších vzdělanců na venkově.⁴⁾ Také v Příboře, významném a bohatém českém soukenickém městě, kde na piaristickém gymnáziu, obnověném r. 1805 a na hlavní škole působil několik vlastenecky uvědomělých kněží (rektor koleje Fulgentius Šerý, nar. 1777 v Hranicích, byl blízký příbuzný J. H. A. Gallaše), probudil se brzy u vzdělanějších měšťanů – soukeníků a studentů českého původu zájem o mateřský jazyk, o českou literaturu a české divadelní hry, provozované v Čechách, jejichž tištěné texty i opisy se dostaly i do Příboře. Přispěla k tomu nesporně i divadelní společnost pražského divadelního ředitele Václava Mihule, bývalého nájemce a provozovatele Vlastenského divadla v Praze, který měl od podzimu r. 1802 v nájmu po tři divadelní sezóny do jara r. 1805 opavské městské divadlo (v letech 1800–1802 měl v nájmu olomoucké městské divadlo), s nímž přišli příborští vlastenci do styku. Mihulova divadelní společnost hrála v jarních a letních měsících roku 1803 a 1804 (snad i 1805) ve venkovských městech opavského a přerovského kraje německá představení, ve městech s převahou českého obyvatelstva, v Příboře, Místku, Hranicích aj. snad i české divadelní hry, schválené již dříve cenzurou v Praze. Rada herců Mihulovy společnosti byla českého původu a vynikli jako výborní čeští herci, např. manželé Mihulovi, Václav Thám, sám autor a režisér mnoha českých her, resp. českých překladů německých her, manželé Macháčkovi, herec Zvoníček, nebo znali český jako opavský herec Basler, člen téže společnosti aj.⁵⁾ Německé a zejména české divadelní hry byly pro příbořské měšťany a vzdělance i studenty hlubokým zážitkem a vzbudily takový zájem, že texty her a deklamací byly opisovány, příp. překládány a přednášeny v užších soukromých kroužcích. Velký zájem vzbudily zejména historické hry z české minulosti. Příbořský měšťan a soukenický mistr Josef Staroveský získal brzy několik dalších nadšenců, měšťanů a studentů pro svou myšlenku hrát v Příboře ochotnické divadelní hry s náměty z českých dějin a mravoučné

veselohry ze současného života. Sám byl nejen iniciátorem a režisérem, ale údajně i dobrým scénáristou a skladatelem českých textů divadelních her, z nichž jsou mu některé hry, dochované v opisech, dokonce připsovány.⁸⁾

Veškeré dosavadní údaje o provozování českých divadelních her v Příboře, přebírané z literatury a dále otiskované bez přesnějšího časového určení a dokladů, se zakládají na zprávě příborského měšťana Jana Bajera, který sestavil kol r. 1816 konvolut 9 různých českých rukopisů města Příbora, dvou svazků letopisů města Příbora, popis příborských kostelů (dochovaný jen ve zlomcích) a dalších 5 rukopisů životopisů svatých. Druhý a třetí rukopis letopisů města Příbora Bajer vlastnoručně podepsal a datoval rokem sepsání 1816.⁷⁾ Bajer je zřejmě i českým překladatelem prvního rukopisu konvolutu, soudobého popisu města Příbora, psaného s nátečnými prvky, v jehož závěru píše o Příbořanech: „Tito obyvatelé společně mají svú řeč starožitnú slovanskú podľa toho akcentu, který v 14. století byl vysloven a psán. Jakkoliv Místek ani jednu celú štaci (tj. poštovní stanici ve vzdálenosti 2 mil) od Příbora není vzdálen, tak zřídka kdy Příborský vodní polskú řeč Mistečana zrozumí, poněvadž tam oni Mistečani sú nazvaní Wasrpoláci. Že ale Příbořští tu starú od nové české snažností konservování řeč mluvějí pochodí obzvláště od tej okolostojícínosti, že ve všech okolních místách kole Příbora německy a jen při Karpatoch a Polákoch slovansky sú, stroj selský od Příbora se ve všem rozdílný činí, jejich láska k monarchii jest veliká, ale žádná k vrchnostenským ouředníkům. Příborský sukenický mistr Josef Staroveský skládá bez študýrovaňu aneb nejakého tatra (tj. teatru) vytaženého kusu ve své moravské řeči velmi dobré a mravné comedianské kusy, které někdy od zdejších študýrovaných osob na veřejném (tj. veřejném) místě v salu se producírují“.

Z údajů Bajerova rukopisu se dalo usoudit, že popis města Příbora byl původně sepsán německy pro německý vlastivědný časopis Moravia, který začal v r. 1815 vydávat K. J. Jurende v Brně. Jurende otiskl v něm sám několik historicko-topografických článků a žádal o zaslání dalších popisů krajů a měst ze všech oblastí Moravy. Konce srpna musel však časopis pro nepříznivé poměry zastavit. V posledním čísle 139, vydaném 31. srpna 1815, v němž Jurende otiskl vydavatelský epilog, byl ještě otištěn na stranách 553–554 nepodepsaný obsáhlý historicko-topografický popis města Příbora, jehož autorem byl nepochybně vzdělaný kněz z Příbora, dobře znalý historie a místních poměrů. Bajer pořídil z tohoto článku krátký český výtah historie a popisu města a přeložil celý závěr článku, jehož německé znění otiskuje v poznámce⁸⁾ pro porovnání některých Bajerových úprav. Poněvadž článek byl sepsán zřejmě počátkem roku 1815 a Bajerem přeložen a opsán v r. 1816, v těchto letech zřejmě (a lze předpokládat i dříve) měšťané a studenti v Příboře přednášeli deklamace a hráli české hry a komedie veřejně pro místní občany, složené resp. upravené měšťanem Staroveským.

Zdánilivě to nesouhlasí s dochovanými úředními doklady, dosud neznámými, které máme o zákazu konání české divadelní hry v Příboře místními ochotníky r. 1810 a o pokusu Staroveského a jeho přátel r. 1811 získat úřední povolení hrát veřejně české divadelní hry a deklamace v Příboře, jejichž žádost byla r. 1812 zamítnuta krajským úřadem v Hranicích na příkaz gubernia v Brně.⁹⁾ Česká ochotnická divadla (zvané tehdy všeobecně „soukromé“ resp. „domácí divadlo“) byla v Příboře provozována Staroveským, měšťany a místními studenty vyšších škol v Olomouci a Brně o studentských vakaních již v r. 1809 a dříve. V dubnu r. 1810 zakázal krajský úřad v Hranicích konání plánované hry ve velikonočním týdnu v Příboře, údajně o Ukřižování Krista, o jejíž přípravě se dověděl. Magistrát města potvrdil, že

připravované představení bylo na příkaz krajského úřadu pořadatelům ihned zakázáno, že však nešlo o hru o Ukřižování Krista, ale o představení pod názvem Cudná Zuzana, připravované několika zdejšími měšťany. Krajský úřad vzal 6. 5. 1810 s uspokojením na vědomí, že „v Příboře obvykle ve velikonočním týdnu konané neslušné frašky, odporující nařízení, byly zastaveny“ a přikázal, aby každoročně byl zákonem kontrolován a do držován.¹⁰⁾ České hry v době studentských prázdnin a velikonočních aj. nebyly tedy připravovány jen v r. 1810, ale konaly se již v dřívějších letech. Staroveský po poradě s ostatními účastníky i jinde, a patrně i s magistrátem města, sepsal proto v r. 1811 oficiální žádost o povolení soukromého divadla v Příboře, kterou zaslal v prosinci guberniu v Brně, aby mohli deklamovat různé z němčiny do češtiny přeložené komedie, zakázané jim krajským úřadem v Hranicích a magistrátem v Příboře. Žádost podepsal jménem ostatních příborských měšťanů Jakub Lichnovský, člen herecké skupiny. Gubernium vrátilo žádost, došla do Brna 2. 1. 1812, k vyjádření krajskému úřadu v Hranicích. Ten postoupil opět žádost 31. 1. 1812 příborskému magistrátu, aby vyšetřil a zjistil jména domácích a cizích osob, jež se chtějí zúčastnit zamýšleného soukromého divadla, jakým řemeslem se každý z nich zaměstnává, jaké o které hry chtějí hrát a zda představení budou bezplatná nebo chtějí-li hrát za vstupné. Na základě těchto zjištění a po výslechu žadatelů měl magistrát podat do 8 dnů své stanovisko k žádosti po předběžném zvážení již dříve v té věci projednaných aktů k odstranění náklonnosti měšťanů k soukromým divadlům ve venkovských městech, škodlivé provozování řemesel.

Příborský magistrát odpověděl až 24. 3. 1812, ale zcela jinak, než si přál krajský úřad, jak to naznačil i ve svém přepise magistrátu. Předložil opět žádost Lichnovského a druhá o povolení českého soukromého divadla v Příboře, přiložil podrobný protokol s odpověďmi na jednotlivé otázky, se jmény a uvedením zaměstnání žadatelů a shrnul své stanovisko v doprovodném dopise. Výslechl Lichnovským uvedeného „podnikatele“ měšťana Josefa Staroveského, který prohlásil jménem ostatních žadatelů, že si nepřejí zřídit žádná formální divadlo (tj. profesionální), ale prosí jen o povolení, aby směli několikrát ročně předvést ve zdejších tanečních sále dramatické hry s jednajícimi osobami. Magistrát se domnívá, že proti takovému divadelnímu podniku nemůže být žádných námitek, budou-li žadatelé vážně přesně dodržovat své prohlášení, protože 1. je ze sepsaného protokolu zjevný úmysl přispět ke vzdělání lidu a podpoře chudých, což je chválné, a to tím více, protože ve městě chudobní skutečně jsou, kteří takovou podporu potřebují, 2. v protokole uvedené účinkující osoby jsou zčásti též řemeslníci, totiž soukeníci, ale není nutné se obávat, že by tímto podnikem zanedbávali své řemeslo, protože se zavázali předvádět ročně jen 3 až 4 představení o nedělích a bez jakýchkoliv nákladů. Jde vesměs o mírné muže, kteří se dovedou ovládat a na své řemeslo nezapomenou, 3. chtějí sice hrát hry ze starých dějin, zavazují se však volit jen takové hry, které byly c. k. cenzurou již povoleny, proto není nutné ani v tomto směru se obávat nějakého zneužití, 4. není nutné ani obava, že by diváci byli poškozováni na svém majetku, protože chtějí vybírat jen dobrovolné vstupné na nejnужnější výlohy, zbytek chtějí odvádět do pokladny chudých. Z uvedených důvodů prosil magistrát města, aby žádosti žadatelů bylo vyhověno, případně s poznamenáním nutných podmínek. Z vyjádření magistrátu je zcela zřejmé, že představenstvo města a nepochybně celé město podniku Staroveského přálo.

Ačkoliv vyžádané stanovisko příborského magistrátu bylo více než kladné, nedoporučil krajský úřad v Hranicích ve svém vyjádření, zasláném 5. 5. 1812 guberniu v Brně vyhovění žádosti příborských měšťanů, protože – jak to zdů-

vodní – bylo by si jednak přát mnohem více podpory a přijetí německé řeči v tomto významném městě soukenického obchodu, na druhé straně pak také osoby, které se chtějí zúčastnit deklamací a divadelních představení jsou měšťané a studenti, kteří ve smyslu presidiálního nařízení z 25. 10. 1801 jsou osobně vyloučeni z dosažení takových povolení. Navrhl proto žádost zamítnout, ačkoliv nařízení z r. 1801 se týkalo profesionálních herců. Zemské gubernium v Brně rozhodlo nato dopisem z 15. 5. 1812, zasláným krajskému úřadu v Hranicích, aby příborský měšťan Lichnovský byl po zdůvodněném návrhu krajského úřadu se svou nemístnou žádostí zcela odmítnut. Současně vrátil doporučení příborského magistrátu i s protokolem. Krajský úřad v Hranicích přikázal nato magistrátu v Příboře přípisem z 19. 6. 1812 odmítnout na základě guberniálního rozhodnutí nemístnou žádost Lichnovského, podanou guberniu. Koncept intimátu tohoto rozhodnutí se dochoval v registratuře magistrátu města Příbora a je adresován žadateli „Jakubovi Lichnovskému, posluchači theologie v Brně“, který podal žádost guberniu jménem ostatních příborských měšťanů, ale podepsal ji pouze svým jménem a příjmením. Ve spisech gubernia a krajského úřadu v Hranicích je mylně uváděn jako měšťan. Nepochybně žádost guberniu sám koncipoval i napsal. Vyjádření magistrátu v Příboře k žádosti Lichnovského a druhá se ve spisech krajského úřadu v Hranicích sice dochovala, nikoliv však protokol, sepsaný magistrátem se Staroveským. Koncept tohoto protokolu z 20. 3. 1812, sepsaný za přítomnosti purkmistra, městského syndíka a aktuára se naštěstí dochoval v registratuře magistrátu a je vlastnoručně podepsán Staroveským. Byl vyslýchán jako vlastní „podnikatel“ plánovaného divadla, jako režisér.¹¹⁾ Kromě údajů, uvedených již ve vyjádření magistrátu, se z protokolu dovídáme, že se na divadelních hrách chce podílet několik zdejších soukenických mistrů a jejich synové, studující na olomouckých a brněnských vyšších školách. Na výslovný dotaz, aby je jmenoval, uvedl Staroveský, že kromě něho se chtějí deklamacím nejvíce věnovat soukeničtí mistři Jan Fischer, Josef Sassyn, Valentin Petřík a Ondřej Gillarek, ze studujících uvedl jen Jakuba Lichnovského a jiné“, kteří by hráli o studentských vakacích. Lichnovského uvedl, protože již bylo známo, že složil a napsal žádost a povolení divadla guberniu, ostatní studenty jmenovitě do protokolu neuvedl, zřejmě úmyslně. Také jména dalších měšťanů – herců neuvedl, protože ještě větší počet soukenických mistrů by žádostí neprospěl. Hráti chtěli hry ze staré historie židovské a jiných národů, resp. další hry, které byly již cenzurou schválené, přeložit je do češtiny, pak je nacvičit a hrát.¹²⁾ Překladateli měli být nepochybně Lichnovský a jiní příbořští studenti vyšších škol v Brně a Olomouci.

Významné pro nás je zjištění, že „podnikatelem“ tj. iniciátorem a hybnou silou soukromého divadla, tj. kroužku divadelních ochotníků v Příboře byl měšťan a soukenický mistr Josef Staroveský, nikoliv Jakub Lichnovský, který žádost podal jménem ostatních ochotníků. Jméno měšťana Josefa Staroveského, režiséra a údajného skladatele českých her je sice již dlouho známé, je však mylně dosud přisuzováno jinému příborskému soukeníku a podruhoví stejného jména Josefu Staroveskému, bydlícímu na Dolním předměstí čp. 281, který se narodil v Příboře 23. 8. 1760 a zemřel tam 19. 2. 1827 ve věku 66 let,¹³⁾ jehož životopisné údaje jsou také všude uváděny. Podle dochovaného pozůstalostního spisu tohoto soukeníka, pracoval jen ve mzdě a byl zcela nemajetný. Nezanedbal žádný majetek a neuměl ani psát.¹⁴⁾ Měšťan a soukenický mistr Josef Staroveský, iniciátor a režisér českých divadelních představení v Příboře, se narodil resp. byl křtěn v Příboře 14. 9. 1753

a byl synem měšťana Bernarda Staroveského a jeho ženy Ludmily. Zemřel v Příboře 21. 3. 1817 na hlavníčku ve svém domě čp. 382 ve věku 65 let. Podle dochované jeho poslední vůle, sepsané česky 20. 3. 1817 měšťanem Antonem Knauerem, podepsané vlastnoručně Josefem Staroveským v přítomnosti dvou svědků Josefa Sasyna a Gabriela Hruškovského, byl majitelem městské chalupy čp. 382, zanechal vdovu Marianu, roz. Drnholeckou, dva dospělé syny Jana a Františka a dva vnuky po nejstarším zemřelém synu Matoušovi. Pozůstalostní spis uvádí výslovně, že nebožtík „byl otec chudých a cechovní představený cechu soukenického v Příboře“. Kromě domu v ceně 600 zl. zanechal roli v ceně 200 zl., zajímavý je i soupis a popis jeho šatstva, domácího zařízení (měl např. 8 obrazů), nádobí apod. Odkázal též 1 zl. „na normálskou školu“, 1 zl. na invalidy a 1 zl. „na chudější zdejší“. Aktiva činila 1631 zl., pasiva 737 zl. (hlavně za převzatou vlnu a předivo), které se zavázala zaplatit vdova.¹⁵⁾

Staroveský neměl podle svědectví pisatele článku v „Moravii“ a spoluměšťana Bajera vyšší vzdělání. Navštěvoval jen městskou školu, která po zrušení piaristického gymnázia r. 1775 byla ustavena jako hlavní škola, již v Příboře říkali „normálka“. Na ni pamatoval proto i peněžitým odkazem ve svém testamentu, nikoliv na piaristické gymnázium, obnovené v Příboře opět r. 1805. Zájem o českou dramatickou literaturu a divadlo byl u něho probuzen až s počátky národního obrození na Moravě počátkem 19. stol., patrně po styku s Mihuľovou divadelní společností a s Václavem Thámem. Jeho žádost o povolení veřejných českých divadelních her a deklamací v Příboře tzv. soukromého divadla, podaná r. 1811 byla sice r. 1812 zamítnuta pod záminkou nepovolování dalších profesionálních divadelních společností, můžeme však věřit pisateli článku v „Moravii“ r. 1815 i zápisům příborského měšťana Bajera z r. 1816, že v té době byly Staroveským občas provozovány české divadelní komedie v Příboře za přítomnosti publika v tanečním sále. Nešlo o profesionální herecký soubor, ale o ochotníky, objevující se v té době stále hojněji i v jiných městech, zvláště v Čechách, účinkující v tzv. soukromých – domácích divadlech bez úředního povolení, proti nimž bylo obtížné zakročovat, nebylo-li žalobce. Nedařilo se to ani v sídlích stálých městských divadel, kde podnikatelé profesionálních hereckých společností sami pátrali a stále si stěžovali na zjištěná soukromá divadla. V Opavě např. r. 1812 vytkl krajský úřad magistrátu, že nevěděl o existenci soukromých divadel ve městě. Zároveň ho upozornil, že kromě zjištěného soukromého divadla ve vinárně šenkýře Onderky, u Zlaté koruny a v domě policejního komisaře (I) Richtra jsou dávana divadelní představení též u měšťana Valentina Richtra. U policejního komisaře Richtra pak předvádějí malé hry nejen děti, ale též dospělé osoby. Uložil proto magistrátu, aby ihned zakročil proti majitelům těchto divadel a zamezil jejich provozování, protože jednají proti vydaným předpisům.¹⁶⁾ Zároveň krajského úřadu byl proveden na udání a žádost podnikatele městského divadla, který se bránil konkurencí domácích divadel ve městě, provozovaných veřejně i ve dvou vinárnách, ohrožujících návštěvnost a příjem městského divadla. Všechny tyto a podobné zákroky byly však jen dočasné a málo účinné. Soukromá domácí divadla byla v zimních měsících provozována přiležitostně bez povolení i v jiných městech severovýchodní Moravy a Slezska, kde nebylo stále profesionální divadlo. Nepochybně tomu tak bylo i v Příboře.¹⁷⁾

Závěrem lze shrnout, že v Příboře bylo soukromé české divadlo (tj. ochotnické divadlo) provozováno Staroveským a jeho druhy již v r. 1809 (patrně i dříve). Po upozornění příborského magistrátu r. 1810 krajským úřadem v Hranicích na nepřipustnost provozování divadelních představení bez povolení gubernia, podali příbořští ochotníci koncem roku 1811 v dobré víře a se souhlasem magistrátu města oficiální žádost zemskému guberniu v Brně o povolení

soukromého českého divadla v Příboře, žádost byla však r. 1812 zamítnuta. Sou-
dím, že i poté bylo v Příboře občas hráno české domácí divadlo pro omezený
okruh diváků. V letech 1815–1816 však někteří měšťané a studenti pořádky
podle pisatele článku v Moravii o svědectví Bajerova občas česká divadelní
představení a deklamace veřejně v místním tanečním sále.¹⁸⁾ R. 1817 byla po
smrti Staroveského, hlavního iniciátora divadla a upravitel textů her a dekla-
mací, česká představení patrně přerušena a po opětovných zákrocích krajského
úřadu v Hranicích zastavena. Divadelní představení byla pak v Příboře hrána
jen německy profesionálními divadelními společnostmi s povolením krajského
úřadu v Hranicích.

Soukromé (ochotnické) české divadlo v Příboře, provozované Staroveským
a jeho druhy v období let 1809 až 1816, má význam nejen pro dějiny národního
obrození města Příbora a jeho okolí, ale je také zatím nejstarším dolo-
ženým českým ochotnickým divadlem na Moravě vůbec.
Dodatek

Po zpracování článku byla mně okresním archivem v Novém Jičíně zaslána
nalezená složka spisů magistrátu v Příboře sign. T 5 o povolování divadelních
představení hereckým společnostem v Příboře v letech 1810–1839. Cenný a ob-
jevný je přípis krajského úřadu v Hranicích z 7. 2. 1820 č. 45, zasláný magistrátu,
jímž sděluje, že bylo zjištěno, že v Příboře hrají tamější obyvatelé
pod vedením divadelního herce veřejně divadelní hry za vstupné. Magistrátu
se nařizuje, aby tento nešvar (Unfug) ihned zastavil a do 15. 2.
podal o tom spolehlivou zprávu a ospravedlnění. Koncept odpovědi magistrátu,
bohužel, chybí a její obsah nebyl zjištěn ani v protokole krajského úřadu v Hra-
nicích z r. 1820. Přípis však potvrzuje, že i po úmrtí Staroveského, hlavního ini-
ciátora a režiséra českých ochotnických představení v Příboře, hráli příbořští
ochotníci pod vedením zatím nezjištěného profesionálního herce divadelní hry,
nepochybně česky. Německá divadelní představení byla totiž v Příboře
provozována stále profesionálními hereckými společnostmi.

Poznámky:

- 1) O rozvoji českého profesionálního i ochotnického divadla na střední a vý-
chodní Moravě po r. 1848 viz J. Čičatka, Vývoj divadelnictví na střední a se-
verní Moravě, Vlastivěda střední a severní Moravy II (Přerov 1942), s. 408
až 421. Ojedinele se hrálo česky v olomouckém městském divadle již v r. 1843
a opět v r. 1848.
- 2) Krajský úřad v Hranicích, sign. T 7, SOA Opava, Magistrát města Opavy
sign. LXXXII/1–5, OA Opava.
- 3) Např. kožešnický mistr a bruntálský měšťan Josef Kroneš (nar. 1766),
který s manželkou hrál a režisoval v letech 1797–1803 soukromé divadlo
místodržícího řádu německých rytířů Thierheima na zámku v Bruntále, pří-
stupné veřejnosti, zanechal po smrti místodržícího a zániku divadla řemeslo,
prodal dům a dal se r. 1804 na herectví k městskému divadlu v Olomouci.
Později vytvořil r. 1809 vlastní hereckou divadelní společnost, s níž putoval
po českých zemích a v Rakousku. Jeho dcera Terezie, která hrála již
od dětských let, stala se později proslulou herečkou ve Vídni.
- 4) V Hranicích se pokusilo několik nadšenců o založení českého literárního sdru-
žení, které však bylo hned v počátcích zásahem krajského úřadu znemožněno.
Viz B. Indra „Založení Casina, spolku ctitelů českého jazyka, literatury a umě-
ní roku 1825 v Hranicích“, Zpravodaj města Hranic a lázní Teplic n. B., 1976,
září, s. 10–13.
- 5) Václav Mihule byl v letech 1800–1802 podnájcem olomouckého měst-
ského divadla, najatého divadelním ředitelem Karlem Hainem. Protože v jeho
herecké společnosti byli čeští herci Václav Svoboda a jiní, vyslovuje historik
olomouckého divadla J. Čičatka l. c. 406 možnost, že se v těchto letech hrála
v Olomouci též česká představení. Pro to nemáme však zatím dokladů.
Václav Thám hrál v létě r. 1802 v Olomouci jako host u ředitele Mihule

německy. V letech 1802–1805 byl spolu s druhou svou manželkou členem Mi-
hulovy herecké společnosti v Opavě. Viz B. Indra, Po stopách Václava Tháma
v Severomoravském kraji, Vlastivědné listy Severomoravského kraje (Opava),
1981, seš. 1, s. 21–26.

- 6) Zpráva o tom uvádí již Ferd. Pokorný v Příbořském okrese Vlastivědy morav-
ské (1917) s. 124 a řada dalších autorů. Naposled je shrnul J. Nehýbl,
Kulturní a spolkový život Příbora od doby národního obrození do konce první
světové války, VSONJ 17/1976, s. 38. J. Pleskot, Školní piaristické divadlo
v Příboře a pololidová dramatická tvorba na Kravařsku, Acta universitatis
Palackianae Olomucensis, facultas philosophica, Supplementum 21 (O divadle
na Moravě), 1974, s. 43 spojuje jako již dříve jiní činnost Staroveského s tra-
dicí každoročních školních latinských divadel, konaných žáky piaristické
koleje v Příboře do r. 1758 (r. 1768 byly na všech latinských školách záká-
zány) a připisuje Staroveskému (tj. nepravému jeho jmenovci) autorství dvou
českých divadelních her „Nejednotnost v stavu manželském“ a „Žena hašte-
řivá a zoufalý manžel“, i další náboženské hry „Smrt Cecilie“, jež si dal
opsat do své německé fulnecké kroniky Quodlibet fulnecký měšťan a bývalý
obchodník sukny Felix Jaschke. Texty těchto her Pleskot doslovně otiskl
v článku „Lidové divadelní hry z Kravařska“ ve sborníku Otázky divadla
a filmu III, vydaném univerzitou J. E. Purkyně v Brně r. 1973, s. 171–217,
i čtvrtou „Hudební veselohru“, opsanou v Jaschkově sborníku, kterou však
nepřipisuje Staroveskému, poněvadž prý podle Jaschkova zápisu se hrála
r. 1670 česky ve Fulneku (!). Všechny Pleskotovy závěry o autorství Staroves-
kého uvedených her a době vzniku otisknutých textů jsou pouhé dohady, ničím
nepodložené. Provozování otisknuté české hry r. 1670 v německém městě Ful-
neku je naprosto vyloučeno a prokazuje naprostou nespolehlivost Jaschko-
vých údajů. Otisknuté české hry také J. Pleskot neobjevil v 70. letech 20. stol.,
jak sám uvádí, ale fulnecký lékárník a historik města Fulneka Stan. V. Opl,
který svazky Jaschkovy tzv. fulnecké kroniky studoval již ve dvacátých letech.
Zmínuje se o tom ve své knize „Z kroniky staroslavného města Fulneka“
(Fulnek 1928), s. 77. Měl přirozeně největší zájem o hru podle Jaschka „česky
r. 1670 ve Fulneku provozovanou“, kterou ve své knize celou otiskl (s. 159–
174). Věřil Jaschkovi, že byla r. 1670 česky hrána ve Fulneku a vyvodil z toho
mylný závěr, že český živel musel být v té době ve Fulneku ještě značně
silný. Ve své zprávě dr. Čeňku Zibrtovi uvádí výslovně, že již téměř 5 let
pracuje na monografii Fulneka a že se mu podařilo najít v Jaschkově kronice
opis české veselohry, která byla hrána r. 1670 česky ve Fulneku. Zibrť otiskl
výtaž této hry v Českém lidu r. 1928 s. 214–220 pod názvem „Muzikanti
moravští oslavují svátek svojí patronky Cecilie ve Fulneku roku 1670. Divadel-
ní hra od J. A. Komenského (?)“. Věřil rovněž, že jde o hru česky provozova-
nou ve Fulneku r. 1670, odmítl však domněnku Oplovu, že by mohlo jít
o hru od J. A. Komenského. Upozornil také na nepůvodnost názvu „Hudební
veselohra“, doložil pozdní vznik těchto slov a uvedl pravděpodobný původní
název hry podle připojeného německého textu Spielleute – „Muzikanti“,
použitý i se závěry Zibrtovy J. Pleskotem r. 1973. Poněvadž soukenický
mistr Josef Staroveský neměl vyšší vzdělání a jeho čeština byla jistě blízká
dialektu češtiny Bajerova překladu, považují za vyloučené, aby byl překlada-
telem příp. skladatelem her, opsaných v Jaschkově kronice, psaných spisov-
nou novočeštinou.
- 7) Torzovitý rukopisný konvolut český, psaný několikerou rukou, nazvaný „Kniha
památností“, foliového formátu, bez titulního listu a konce, je uložen v OA
v Novém Jičíně ve fondech Archiv fary Příbor, rkp. XI-1. První rukopis se zmín-
kou o Staroveském je nadepsán „Moravia, Město Příbor neb německy Fryberk
v Moravě.“
- 8) „Sämtliche Einwohner sprechen die uralte slavische Sprache noch den
Accenten, wie solche im 14. Jahrhunderte gesprochen und geschrieben wur-
de. Obgleich Mistek nicht eine volle Poststation von Freyberg entfernt ist, so
verstehet ein Freiberger selten die wasserpollakische Sprache des Mistekers,
weil da die sogenannten Wasserpollaken anfangen, Dass die Freiberger die
alte, von der neueren böhmischen Feinheit conservierte Sprache sprechen,
rührt vorzüglich von dem Umstande her, dass die Ortschaften um und um
von Freyberg deutsch und nur gegen die Karpathen und Pohlen zu, slavisch
sind. Die Tracht der Bauer um Freyberg unterscheidet sich von allen Bauer-
trachten Mährens vortheilhaft aus. Ihre Liebe zum Monarchen ist gross, aber
nicht zu den herrschaftlichen Beamten.“

Ein Naturgenie; Der Freyberger Tuchmachermeister Josef Starowsky liefert, ohne studiert, oder je ein Theaterstück gelesen zu haben, in der böhmischen Sprache sehr gute Theaterstücke, welche manchmal auf der hierortigen Privat - Bühne von Studierenden aufgeführt werden."

- 9) Archiv města Příbora, sign. T 5, OA Nový Jičín, Krajský úřad Přerovského kraje v Hranicích, sign. T 7, SOA Opava. Podle sdělení ředitelství Státního oblastního archivu v Brně dochovaly se v registratuře zemského gubernia sign. B 14 fasc. 4524 fol. 696 a 697 jen dva přípis z let 1812 č. 1030 a 11.392, záznam z 24. 1. o žádosti příborských měšťanů s vyžádáním vyjádření krajského úřadu v Hranicích a druhý koncept zamítnutí žádosti Lichnovského z 2. 1., zaslánoho 15. 5. 1812 krajskému úřadu v Hranicích.
- 10) V dopise krajského úřadu v Hranicích z 6. 5. 1810 se uvádí, že v Příboře „während der Charwoche gewöhnlich stattgehabe so unschickliche als vor-schriftswidrige Possenspiel eingestellt worden sei.“
- 11) V nedatovaném konceptním záznamu magistrátu pro odpověď krajskému úřadu se uvádí, že divadlo chtějí zřídit vlastním nákladem i oblečení herců. Nacvičovat a hrát chtějí o nedělích po odpolední bohoslužbě. Přáli by si povolení hrát staré historie David a Goliáš, Zuzana v zahradě, Ztracený syn, Král Ahasver, Ester a Aman, Trpělivý Job aj. Tyto starobylé hry, hrané již v 17. století, uvedl Staroveský nepochybně v naději, že tím podpaří povolení divadelních her, do protokolu, sepsaného u magistrátu 20. 3. 1812 je však neuvedl.
- 12) Z uvedených spoluherců českého ochotnického divadla měli v r. 1812 souke-ničtí mistři Josef Sassyn 59 let (zemř. 84letý r. 1837), Valentin Petřík 31 let (zemř. 55letý r. 1836), Ondřej Gillarek 34 let (zemř. 45letý r. 1823). Úmrtí sou-kenického mistra Jana Fischera není v matrikách do r. 1864 zapsáno. Také datum narození bohoslovce Jakuba Lichnovského není v příborských matri-kách zapsáno, neznáme ani pozdější jeho osudy. Mat. úmrtí Příbora VII, s. 127, 131, 242, 248, SOA Opava.
- 13) Josef Staroveský, nar. 1760 se oženil 40letý r. 1801 s Magdalenou Zahradko-vou, 38letou vdovou po Cyrilu Staroveském, která zemřela r. 1817 ve věku 53 let. R. 1822 se oženil podruhé jako 62letý vdovec s Kateřinou Míkovou z Vřesiny. Mat. křtů Příbora III, s. 204, mat. sňatků IV, s. 96, 207, mat. úmrtí VII, s. 152, SOA Opava.
- 14) Pozůst. spisy magistrátu města Příbora, sign. S XXIII/169 č. 2520, OA Nový Jičín. Zanechal z prvního manželství dva dospělé syny, z druhého manželství dcerku. Kromě dvou starých kabátů nezůstalo po něm nic. Oba byly vydraženy na úhradu pohřebních výloh. Protože nebožtík byl po 18 týdnů upoután na lážko, museli vdově finančně pomoci cizí lidé.
- 15) Mat. křtů Příbora III, s. 58, mat. úmrtí VII, s. 86. Pozůst. spis sign. S XXIII/108 č. 2457. Po nejstarším 38letém synu Matušovi Staroveském zůstali dva synové, 14letý Jan, 4letý František a vdova Alžběta. Druhý syn Jan měl 25 let, třetí František 21 let. Chalupu se zahradou odkázal Staroveský synu Janovi s pod-mínkou, že jako hospodář vyplatí podíly matce, bratru Františkovi a dětem zemřelého bratra Matouše. Matku měl chovat u sebe při jednom světle a teple a neublížit jí. Vdova měla mít v moci všechna jmění a domácí hospodářství ve vlně a předivnu, šatstvu, prádle, peří a jiném řemeslnickém a domácím nářadí, aby mohla zaplatit pohřeb, léky a fečara, a všechny jiné dluhy, které se najdou po nebožtíkovi.
- 16) Magistrát města Opavy, sign. LXXXII/6, OA Opava, Přípis krajského úřadu v Opavě magistrátu v Opavě je datován 20. 1. 1813.
- 17) Jak neúčinné byly v té době různá guberniální nařízení a výnosy krajských úřadů a jak málo jich bylo dbáno, dokládaly herecké produkce bývalého ředi-tele hudební kapely knížecího divadla v Pštíně V i l é m a R e n n e r a (nar. 1772 na Janském Vrchu), syna známého biskupského tenoristy a pozdějšího rektora javornické školy Ondřeje Rennera. Pro válečné události byl s ním rozvázán pracovní poměr v Pštíně a Renner se uchýlil s rodinou do Haliče. Utvořil tam malou hereckou a muzikální společnost, s níž hrál veselohry, singlily i opery (I). Na podzim r. 1812 cestoval se svou společností z Ha-liče přes Těšínsko na Moravu a všude hrál divadlo a hudební produkce bez guberniálního povolení jako profesionální divadelní společnost. Hrál ve Frýdku, od poloviny listopadu do začátku ledna v Příboře, v lednu do konce února ve Fulneku, odkud teprve požádal krajský úřad v Hranicích o povolení hudebních a dramatických představení. Magistrátům měst a vrchnostenským úřadům, kde hrál, prohlašoval, že očekává povolení od gubernia. Zákazy

krajského úřadu v Hranicích hrát divadlo do obdržení guberniálního povolení ho nikdy nezastihly na starém místě, protože hrál už jinde, v Bílovci, v Budišově, ve Dvorcích, v listopadu hrál již v Moravském Berouně. V Příboře a ve Fulneku hrál všude 24 večerních představení. Příborský magistrát se ospravedl-ňoval krajskému úřadu v Hranicích, že Renner hrál před příchodem do Pří-bora ve Frýdku a v jiných městech bez překážek, předložené knihy her byly potvrzeny cenzurou a představení přispěla k vzdělání lidu. Bylo mu povoleno hrát, poněvadž ujišťoval, že dostane povolení od gubernia a do města přijel s rodinou zcela bez prostředků. Kromě Rennera, jeho ženy, 6 dospělých dětí byli v herecké společnosti jen dva další cizí herci. Krajský úřad v Hranicích, sign. T 7, SOA Opava.

- 18) I když neznáme názvy českých her staršího období, deklamovaných a hraných příborskými ochotníky pod vedením Staroveského, navozujících na starou tradici každoročních piaristických her, byl repertoár ochotníků v letech 1815–1816 již zpestřen zábavnějšími hrami, jež zprostředkovali příborští stu-denti, studující v Brně. Městské divadlo v Brně hrálo již v lednu 1815 pro brněnské české obecnstvo první samostatnou českou operu s hudbou Müle-rovou „Strašidlo ve mlýně“, upravenou podle německé Weidmannovy hry Zebravý student. Kladné zhodnocení tohoto počínu brněnského divadla i he-recké provedení otiskl K. J. Jurende v „Moravii“ 1815, únor, s. 80.

K NEDOŽITÝM PĚTASEDMDESÁTINÁM KVĚTOSLAVA KADLČÍKA

Emil Příkrýl

V letošních říjnových dnech jsme si připomněli nedažité pětasedmdesátiny zasloužilého učitele Květoslava Kadlčíka, významného veřejného a kulturního pracovníka, zaníceného a zasvěceného znalce regionálních dějin Bílo-vecká a Novojičínska.

Květoslav Kadlčík se narodil dne 5. října 1906 v Nové Dědině na Kroměříž-sku jako syn panského zahradníka. Jeho otec pracoval na různých velkostatech, nejdále v Kurovicích u Holešova, posledně pak v Bartošovicích na Novojičínsku. Květoslav se svými osmi saurozenci poznal v prostředí panských dvorů těžký život zemědělských proletářů, špatně placených a živačících v neutěšených sociálních podmínkách. V Bartošovicích, tehdy německé obci, poznal i kompli-kovaný problém národnostní. Do obecné školy začal chodit v Kurovicích a do-končil ji v Bartošovicích.

Velkostatkáři tehdy usílovali o to, aby všichni členové rodin deputátníků pracovali na velkostatku. Přes nátlak majitele bartošovického panství otec Kvě-toslava Kadlčíka prosadil svou vůli a zajistil svým dětem zaměstnání mimo panský velkostatek. Dcery odešly na službu do Holešova, Prahy a Ostrovy, sy-nové Karel, Josef a František po vyučení zahradnictví na velkostatku odešli pracovat do Ostrovy. Květoslav vždy vděčně vzpomínal na tyto své bratry, neboť jejich finanční podpora mu umožnila, aby navštěvoval měšťanskou školu v Příboře a později i učitelský ústav v tomto městě.

Po výkonu vojenské presenční služby a po krátkém působení na státních menšinových školách v Moravské Chrástové a ve Znojmě nastoupil v r. 1928

učitelské místo na státní menšinové škole v Butovicích. Zajištěné učitelské povolání mu umožnilo, že mohl na studiích podporovat mladšího bratra Petra.

V roce 1930 se oženil s učitelkou Martou Ochranovou z Příbora. V manželství se narodily dvě děti. Syn Květoslav vystudoval přírodovědeckou fakultu university v Brně a působí jako mikrobiolog v Krajské hygienicko-epidemiologické stanici v Českých Budějovicích, pro obor parazitologie. Dcera Věra, provdaná Kotlabová, působí jako učitelka na základní devítileté škole v Koptivnici.

Když byly Butovice dne 10. října 1938 obsazeny nacistickou armádou, Květoslav Kadlčík žil se svou rodinou ve Frenštátě p. R. až do určení nového působiště.

V době okupace učil od konce r. 1938 jako učitel v Deblíně a 1939/1940 v Předklášteří, pak od 15. 2. 1940 jako odborný učitel na chlapecké a dívčí měšťanské škole v Tišnově. Tam pomáhal rodinám žalářovaných a byl zapojen do odbojové činnosti.

V červenci 1945 byl vyzván MNV v Butovicích, aby se ujal přípravných prací k otevření měšťanské školy ve svém bývalém působišti. Vrátil se velmi rád a s nadšením se dal do práce. Školní budova byla v průběhu osvobozovacích bojů značně poškozena, ale vyučování začalo již 1. září 1945. V únoru 1948 vstoupil do KSČ. Roku 1953 přešel z funkce ředitele butovické základní devítileté školy na místo zástupce ředitele ZDŠ do Jistebníku.

Roku 1954 byl postižen ochrnutím mimického nervstva v pravé polovině tváře, jež bylo důsledkem jeho celkového nervového vyčerpání. Po léčbě byl v roce 1955 povolán do funkce vedoucího Okresního pedagogického střediska na odboru školství v Bílovci. Po zrušení této samostatné funkce byl ustanoven 1. 2. 1959 ředitelem a později zástupcem ředitele na ZDŠ ve Studénce. Po zrušení bíloveckého okresu při územní reorganizaci v roce 1960 byl opět povolán do funkce vedoucího OPS při odboru školství v Novém Jičíně. V březnu 1961 byl jmenován okresním školním inspektorem a tuto funkci zastával až do 31. 7. 1964, kdy se vrátil opět do školy na místo ředitele nové ZDŠ ve Studénce - Butovicích, na ulici Sjednocení.

V roce 1967 odešel na starobní důchod. Když mu zemřela manželka a rodinné poměry ho přinutily prodat domek v Butovicích, přestěhoval se do Ostravy - Poruby. Toto násilné vytržení z dosavadního domácího a pracovního prostředí v Butovicích bylo také asi příčinou jeho náhlého skonu začátkem roku 1976. Jeho pozůstalí, přátelé a spolupracovníci se s ním rozloučili dne 16. ledna 1976 v ostravském krematoriu.

Květoslav Kadlčík patřil k těm učitelům, kteří ke své práci přistupují s velkou odpovědností a kterým učitelství není jen povoláním, ale důležitým posláním ve společnosti. Důkladná znalost historie mu umožňovala ve vlastní pedagogické práci využít jejího výchovného působení na žáky a v pozdějších vyšších pedagogických funkcích vedoucího OPS a okresního školního inspektora i na učitelské kolektivy v odborných sekcích OPS nebo v učitelských sborech na jednotlivých školách. Vlastní práci, svým umem a příkladem získával učitele k tvořivé práci ve škole a vedl je k předávání zkušenosti formou pedagogických čtení, která velmi úspěšně organizoval. Dobře se osvědčily jeho „Zprávy OPS v Bílovci“, které ve čtyřech ročnících a dvacetiosmi číslech uveřejnily řadu jeho vlastních článků, dále pak zkušenosti nejlepších učitelů okresu, články k současným problémům ve školství, zejména o zřizování dílen, a pracích na školních pozemcích, o organizaci PO, o výchovném využití učiva aj. Zorganizoval skupinu učitelů, která zpracovávala samostatnou práci ve čtení v 2.-5. postupném ročníku (vyšla pak tiskem v KPÚ v Ostravě), organizoval politické školení učitelů i pedagogickou propagandu mezi rodiči, tzv. Rodičovskou akademií, v níž také sám velmi úspěšně přednášel. Stále promýšlel učitelskou práci a zobecňoval

získané poznatky a zkušenosti nejen formou instruktáží, přednášek, besed a konferencí, ale i řízením mnoha praktických kursů, např. pracovní výchovy, tělesné výchovy, výtvarné výchovy aj.

Jako vedoucí OPS v Novém Jičíně pokračoval v metodické práci s učiteli a organizoval metodická zařízení pro učitele 1.-5. post. roč. a pro 6.-9. post. roč. v novém okrese po reorganizaci v r. 1960.

Byl iniciátorem a hlavním organizátorem Komenského Fulneku, kde od roku 1961 jsou každoročně v březnu k výročí J. A. Komenského sdělovány formou okresních pedagogických čtení zkušenosti nejlepších učitelů okresu. Současně jsou ve Fulneku vyznamenáni učitelé ke Dni učitelů a instalovány výstavy učitelské dovednosti.

Jako okresní školní inspektor věnoval Květoslav Kadlčík velkou pozornost mladým, začínajícím učitelům a byl jim opravdovým i trpělivým rádcem. Vzpomínají na jeho laskavá a povzbuzující slova plná pochopení, na jeho taktní jednání, neznající strohé příkazy a tvrdé zásahy. Měl přirozenou autoritu vedoucího pracovníka, který působil na jiné svým pracovním příkladem, opravdovostí, svým přesvědčením, nadšením i opravdovým soudružským vztahem.

Velmi významným článkem života a práce Květoslava Kadlčíka byla práce veřejná. Stal se jedním z nejvýznamnějších regionálních vlastivědných pracovníků. Jeho zájem se soustředil zejména na pobyt J. A. Komenského ve Fulneku v letech 1618-1621, na dělnické hnutí a vznik KSČ na Novojičínsku, na osvobozovací boje v roce 1945 na Bílovecku a Novojičínsku a na osídlení našeho regionu. Hlavně se mu přitom jednalo o použitelnost získaných poznatků ve škole; proto vznikaly jeho instruktivní a metodické práce pro učitele vlastivědy a dějepisu, nebo práce pro poučení členů politických, odborářských nebo mládežnických organizací.

Své bohaté znalosti a zkušenosti uplatnil jako propagandista RSV, jako lektor OPaS a OV KSČ a vedoucí katedry dějin KSČ, naposled jako lektor VUML v katedře dějin KSČ. Od roku 1961 vedl okresní skupinu spolupracovníků při OV KSČ, která připravila historický materiál pro 3 ideologické konference OV KSČ v Novém Jičíně a významné a potřebné publikace „Již nikdy Mnichov“ a „Cestou bojů k vítězství“.

Je nutno vzpomenout i vedoucí funkce Květoslava Kadlčíka v komisi pro zpracování dějin učitelstva při OVOS pracovníků školství a vědy v Novém Jičíně, kterou vedl od roku 1964. V této práci ukazoval na pokračové tradice českého učitelstva, jež stálo vždy věrně po boku dělnické třídy v bojích za sociální a politickou spravedlnost.

Bohatá byla činnost přednášková, kterou Květoslav Kadlčík přispíval k šíření politických, historických a kulturních znalostí v řadách pracujících nebo na školách jako lektor Socialistické akademie. Prokazoval vždy dokonalou znalost tématu, diskusní pohotovost a přesvědčivost.

Jeho publikační činnost je velmi rozsáhlá. Své články zveřejňoval v těchto vlastivědných časopisech a publikacích:

BILOVECKO, vlastivědný zpravodaj:

K prehistorii Bílovecka — č. 1, str. 11.

K 55. výročí založení závodu Tatra, n. p. v Butovicích - Studénce — č. 1, str. 16. Příspěvek k dělnickému hnutí ve vagónce v Butovicích - Studénce — č. 2, str. 4-7.

K 10. výročí založení první české střední školy v Bílovci — č. 2, str. 15.

Jak vznikla bílovecká pověst o dělové kouli — č. 2, str. 16.

Černá ruka (Stará pověst z Butovic) — č. 3, str. 11-13.

K stavebnímu vývoji města Bílovce — č. 5, str. 1-6, č. 6, str. 1-5.

Prehistorické nálezy v katastru města Bílovice (K mapce naleziště na 2. straně obálky) — č. 5, str. 16–17.

K 45. výročí české školy v Butovicích — č. 7, str. 1–5.

Ohlas roku 1938 na Bílovecku — na obálce (výpis z Okresního archivu a ze školních kronik ve Vřesině, Polance a Butovicích pořídil K. K.).

Dva pamětní spisy z roku 1863 z věžiček starého a nového zámku ve Studénce — č. 8, str. 11–14.

Větrné mlýny v Bravinném — č. 9, str. 15.

O původu některých druhů jablek na ovocných výstavách na Kravařsku — č. 9, str. 16.

O živelních pohromách v Butovicích — č. 10, str. 5–8.

Jak Švédové zapálili Bílovec — č. 11, str. 13–14.

Osvobozovací boje o Bílovecku v roce 1945 — č. 12–13, str. 1–28.

Jak byly zaváděny zemědělské stroje v Butovicích, místní částí Studénky — č. 14–15, str. 19.

KRAVAŘSKO:

Rybníkářství a rybářství na Novojičínsku — roč. X, str. 53.

Pohřebiště ruských vojáků v Butovicích — roč. X, str. 95.

O robotě — roč. X, str. 47, 48, 87.

Boj proti alkoholismu před 140 lety — roč. X, str. 104.

Butovice — roč. X, str. 67, 102, 117, 141; roč. XI, str. 12.

Z hanby a utrpení k svobodě — roč. XI, str. 54.

Plánování průplavu v našem kraji — roč. IX, obálka č. 2.

Příspěvek k plánování v našem kraji — roč. IX, obálka č. 3.

NAŠE VLAST:

Působení Jana A. Komenského ve vzpomínkách a památkách lidu (napsal s Milanem Myškou) — roč. V, č. 9, str. 32.

ZPRÁVY OPS v Bílovci:

Sbírejme pověsti — roč. 1955/56, č. 1.

K nedávným nálezům prehistorických památek na Bílovecku — roč. 1955/56, č. 5.

Osídlení Bílovecku po 12. století — roč. 1956/57, č. 2.

Náš kraj v době husitské — roč. 1956/57, č. 3.

Kravařsko, památná část Ostravského kraje — roč. 1956/57, č. 9.

Nejdůležitější historické události na Bílovecku — roč. 1956/57, č. 9.

Švédské pověsti na Bílovecku — roč. 1957/58, č. 2.

Některé pověsti ze Studénky a jejího okolí — roč. 1957/58, č. 3 a 4.

NOVOJÍČKO, vlastivědný zpravodaj:

Situace zemědělského proletariátu v okrese Nový Jičín před prosincovou stávkou v roce 1920 — č. 5, str. 1–3.

Vzpomínka na činnost odbočky Svazu přátel SSSR v Kopřivnici (spolu s A. Krumpolcem) — č. 6., str. 1–3.

Pověst o propadlém mlýně ve Studénce — č. 7, na obálce.

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK okresu Nový Jičín:

Osvobozovací boje v okrese Nový Jičín v roce 1945 — svazek 4, str. 5–13.

Pokrokové tradice učitelství na Novojičínsku — svazek 2, str. 44–49.

Osídlení Novojičínska — svazek 5, str. 9–16.

Návštěvy významných funkcionářů KSČ na Novojičínsku do roku 1938 — svazek 6–7, str. 1–8.

Z historie Rudých odborů ve studénecko-butovické vagónce — svazek 8–9, str. 1–8.

K 60. výročí stávek vagonářů v Kopřivnici a ve Studénce-Butovicích roku 1912 — svazek 10, str. 49–52.

Z historie pěstitelství a chovatelství na Novojičínsku — svazek 10, str. 11–24.

Vznik a vývoj dělnického hnutí ve Fulneku od založení KSČ — svazek 11, str. 20–32.

Prušáci v roce 1866 na Novojičínsku — svazek 14, str. 31–34.

Z historie národně osvobozovacího boje a osvobození okresu Nový Jičín Sovětskou armádou v roce 1945 — svazek 15, str. 3–16.

Publikace K HISTORII KSČ NA NOVOJÍČINSKU,

I. díl:

Účast zemědělského proletariátu na Novojičínsku v prosincové generální stávce v roce 1920 — str. 46–95.

II. díl:

Materiály k historii KSČ na Novojičínsku v letech 1921–1925 — str. 9–64.

Boj za vytvoření podmínek pro únorové vítězství pracujících na Novojičínsku r. 1948 — str. 65–88.

Publikace 20 LET SVOBODNÉ PRÁCE čs. vagónky Tatra, n. p.:

Charakteristika okupačního systému a osvobozovací boje v okrese Nový Jičín — str. 3–11.

Město Studénka — str. 12–51.

Publikace CESTOU BOJŮ K VÍTEZSTVÍ:

Osvobozovací boje o Novojičínsko v r. 1945 — str. 61–122.

Přehledy o nejdůležitějších událostech v období okupace na Novojičínsku — str. 494–537.

Publikace JAN ĀMOS KOMENSKÝ VE FULNEKU:

Pobyt mladého J. A. Komenského ve Fulneku (napsal s bratrem Petrem Kadlčíkem) — str. 13–30.

Publikace a pomůcky pro učitele:

Soubor mapek, diagramů, přehledů z okresu Nový Jičín od nejstarších dob osídlení do roku 1938 (napsal s kolektivem autorů) — vydal OPS v Novém Jičíně r. 1968.

Ohlas buržoazní revoluce 1848 na území dnešního okresu Nový Jičín — vydal OPS v Novém Jičíně r. 1968.

50 let bojů KSČ a budování v okrese Nový Jičín — soubor textů a diapozitivů (spoluautor J. Vančura) — vydal odbor školství v Novém Jičíně r. 1971.

Nepublikované rukopisy:

Spory o louky mezi butovickými usedlíky a studénskou vrchností.

Jak postupoval třídní rozklad obyvatel Butovic.

Ukázka z doby nezaměstnanosti v zemědělské obci Bravinné.

Chudý posel na to doplatil.

Přehled pravěkých nálezů na Bílovecku v letech 1945–1960 (s 11 nákresey prehistorických nálezů).

Příspěvek o školství na Bílovecku za nacistické okupace 1939–1945.

Větrné mlýny na katastru obce Butovic.

Monografie Butovic, místní částí Studénky.

Vznik a vývoj školství na Bílovecku (10 mapek).

Školství na Novojičínsku v době okupace.

Konfiskace zemědělských usedlostí a rodinných domků na Novojičínsku v době okupace.

Hrst pověstí z Novojičínska.

(Seznam nepublikovaných rukopisných prací je pořízen podle vlastního soupisu Květoslava Kadlčíka. Tyto práce jsou s další písemnou pozůstalostí uloženy jednak v Okresním archivu v Novém Jičíně, jednak v držení jeho dcery Věry Kotlabové, učitelky v Kopřivnici.)

Je nutno ještě poznamenat, že Květoslav Kadlčík byl v letech 1957–1960 předsedou redakční rady Vlastivědného zpravodaje Bílovecku, který vyšel v 15 číslech. Jeho zásluhou bylo, že získal mnoho vědeckých spolupracovníků, jejichž články přispěly k vysoké odborné úrovni uvedeného časopisu. Do své smrti byl též členem redakční rady našeho Vlastivědného sborníku.

Za mnohostrannou zásluhnou činnost se dostalo Květoslavu Kadlčíkovi i mnoha uznání, z nichž uvádím:

- Čestné uznání Společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí, v Ostravě 1960.
- Vyznamenání za budování Bílovecku. Udělil ONV v Bílovci 1960.
- Čestné uznání rady Sm KNV v Ostravě ke Dni učitelů 1964.
- Pamětní medaile Za zásluhy o výstavbu okresu Nový Jičín u příležitosti 20. výročí osvobození ČSR Sovětskou armádou 1965.

Poznámka: Děkuji s. Petru Kadlčíkovi a okresnímu školnímu inspektoru s. Vlad. Kubičkově za poskytnutí důležitých informací a potřebných dokladů.

KDO VYVOLAL MENDLŮV ZÁJEM O STUDIUM PŘÍRODNÍCH VĚD?

Vítězslav Orel — Milošlav Vávra

Peníze a jmění mně může být vzato,
ale znalost a vědomosti ne,
M. K. Traugott Thieme 1795

V souvislosti s bouřlivým rozvojem genetiky věnuje se řada studií autorů z různých zemí světa úvahám o úloze Gregora Mendla při vzniku tohoto vědního oboru. Badatele stále vzrušuje ojedinělý Mendlův přístup k problému, který se v minulém století zdál neřešitelným. Z podnětu Mezinárodní genetické federace připravují českoslovenští genetici ve spolupráci s Moravským muzeem v roce 1981 jednání skupiny 40 expertů z různých zemí, kteří budou podrobně zkoumat nově nalezené doklady o Mendlově badatelské práci a hledat odpověď na otázky, co je podstatou Mendlovy objevitelské ideje a jak k ní dospěl. V této souvislosti se věnuje pozornost také počátkům Mendlova zájmu o přírodní vědy již v době útlého mládí.

Z poznání vývoje v minulosti se hledá poučení pro současný vývoj vědy. UNESCO v rámci projektu „Věda a společnost“ připravuje v roce 1982 konferenci „Století genetiky“, na které se má kriticky zhodnotit současný stav genetiky a perspektivy jejího dalšího vývoje při zajišťování výroby potravin pro rostoucí počet obyvatelstva a při zabezpečování dědičného zdraví lidstva v měnících se podmínkách přírodního a životního prostředí. V programu konference se má též věnovat pozornost historickému vývoji genetiky. ČSSR má připravit příspěvek objasňující původ Mendlovy badatelské práce v kulturních, ekonomických a sociálních podmínkách naší země.

V 10. a 13. svazku tohoto Vlastivědného sborníku se již poukazovalo na mimořádnou výuku přírodopisu v Dolním Vrážném a v Hynčicích a na širší ideovou souvislost při formování Mendlova zájmu o přírodní vědy. Vystupuje tu do popředí působení J. Schreibra, faráře v Dolním Vrážném. Původně zastával funkci správce výchovného ústavu v Kuníně. Po Francouzské revoluci byl obviněn z šíření „cizích luteránských ideí“ a musel z toho místa odejít.

Mendlův životopisec H. Iltis¹⁾ poukázoval na Schreiberovo průkopnické zvelebování ovocnářství v okolí Mendlova rodiště. Vyvolával zájem o pokrokové metody v pěstování ovocných stromů nejen mezi rolníky, ale také u školních dětí. Mendlův otec zveleboval ovocnou zahradu okolo domu pomocí roubů, které obdržel právě od Schreibra. S podporou majitelky panství hraběnky Marie Walpury Truchsess-Zeilové se Schreiber zasloužil také o průkopnickou výuku základů přírodopisu u školních dětí, za což byl později pranýřován představiteli nadřazených úřadů. Výrazněji upozorňoval na Schreiberovo působení anonymní autor téměř neznámé biografie G. Mendla, která vyšla na pokračování v období druhé světové války v USA v místním časopisu The Messenger.²⁾ Zdůrazňuje se tam, že

před příchodem do Vrážného Schreiber působil 11 let jako správce vzdělávacího ústavu v Kuníně, odkud musel odejít pro průkopnickou výuku základů přírodopisu. Zároveň se tam poukazuje na jeho vliv na rozvíjení Mendlova zájmu o studium přírodních věd v souvislosti s pěstováním ovocných stromů, pro které získal jak Mendlova otce, tak i jeho syna. Pisatel sbíral údaje průzkumem v Mendlově rodišti před druhou světovou válkou a ještě tehdy se zřejmě na Schreiberovo působení nezapomnělo. Nyní můžeme uvést další informace dokreslující prostředí, ve kterém se formoval zájem vnímavého chlapce nejen o zvelebování ovocnářství, ale i o další vzdělání, který ho nakonec přivedl do Brna a k badatelské práci, mající souvislost s průkopnickým úsilím J. Schreibra v Kuníně a v Dolním Vrážném.

Kdo byl Jan Schreiber?

Wurzbach³⁾ vypsál Schreiberův životopis takto „Johann Aeneas E. Schreiber (farář, narozen v Osoblaze r. 1769, rok úmrtí neznám). Po ukončení teologického studia se stal duchovním a byl nakonec farářem ve Velkém (Dolním) Vrážném na Moravě. Od něho pocházejí tyto dva tištěné spisy: Křesťanské nábožné zpěvy pro katolíky pro veřejné bohoslužby a domácí pobožnost, vydané v Brně 1802 a Čtení pro zvelebování vyučování všeobecně užitečných předmětů, vydané v Brně 1809“. Tyto údaje Wurzbach převzal z příspěvku J. J. H. Czikanna.⁴⁾

Z osobního stavu duchovních olomoucké arcidiecéze pro rok 1851 jsme ještě zjistili, že Ioan Andreas Edmund Schreiber byl na kněze vysvěcen v r. 1793 a zemřel 22. října 1850.⁵⁾

V roce 1793 se stal zámeckým kaplanem v Kuníně na panství hraběnky Marie Walpury Truchsess-Zeilové. Předtím v roce 1788 hraběnka zřídila v Kuníně základní školu, později další dívčí školu, ve které byly dívky vyučovány žití a pleťní učitelkou placenou vrchností. Konečně v roce 1792 založila na zámku po vzoru Salzmannova ústavu ve Schnepfenthalu internátní výchovný ústav, do kterého přijímala bezplatně nadané chlapce a dívky z poddanských obcí. Žáci dostávali od vrchnosti oblečení, stravu a celé zaopatření. V ústavě panoval přísný, skoro vojenský řád.⁶⁾ Prvním správcem ústavu byl zámecký kaplan Schreiber. Vzorem mu byl výchovný ústav v Brně, jež řídil evangelický pastor H. Riecke. Tento významný pedagog byl do Brna povolán průkopníky brněnského textilního průmyslu. Vycházel také ze zkušeností saského výchovného ústavu ve Schnepfenthalu. Na základě toho se znal s Ch. C. Andréem, který přišel v roce 1798 ze Schnepfenthalu do Brna na výzvu Riecka. Krátkou dobu s ním spolupracoval a pak po něm převzal místo správce evangelické školy v Brně. V roce 1811 se André stal hospodářským radou hraběte Hugo Salma a v této funkci se zasloužil o organizovaný rozvoj vědeckého poznání na Moravě. Z Wurzbachových údajů vyplývá, že Rieckův syn Friedrich Josef Pythagoras se později stal profesorem matematiky na Vysoké škole zemědělské ve Stuttgartu. K založení této školy významně přispěl André, který se tam v roce 1821 přistěhoval, neboť musel opustit území rakouské monarchie. Schreiber vysoce oceňoval pedagogické schopnosti H. Riecka a považoval ho za svůj vzor. Vyplývá to z dopisu datovaného 13. 8. 1799.⁷⁾

„Vaše zařízení k výchově mládeže jsou pro mě osobně mohutnou pobídkou k tomu, abych neúnavně pokračoval nejen ve svých snahách pro školu, ale abych si Vás vzal za příklad, kterého samozřejmě ve svém kruhu působnosti nedosáhnou, ale kterému se alespoň, doufám, přiblížím. Se sladkými pocity jsem už předem myslel na Vaše uznání, které Vaše Blahorodí bude věnovat mým – i když nedokonalým pracím a počítal jsem s ním, jak zajisté k tomu mám veškerý důvod při Vaší spravedlnosti v posuzování, a doufal jsem, že alespoň nepodceníte mou dobrou vůli. Přitom toužím nejvroucněji po tom, abych se osobně poznal

s Vámi, který jste mi prokázal prospěšné služby v rozšíření a ospravedlnění mnohých myšlenek.

Ale všechno mé přání, tužba a naděje zůstaly marné. Vaše Blahorodí se nenechalo prosbami poní hraběnky pohnout k tomu, aby k nám přišlo. To upevnilo mé rozhodnutí, nyní o prázdninách jet do Brna a osobně si prohlédnout všechna krásná zařízení a využít je pro zdejší školu a kostel, která udělalo Vaše Blahorodí a pan rada André.*

Z uvedeného je zřejmé, že Schreiber viděl v působnosti Riecko a Andrého vzory pro své snažení v Kuníně. V roce 1971 to již naznačovala Marvanová.⁹⁾ Zřejmě se s Andréem brzy setkal a poznal v něm také zaníceného propagátora šíření vědeckých poznatků ve prospěch praktické činnosti člověka. Avšak i Schreiber udělal na Andrého dojem. Hned v prvním ročníku jeho časopisu *Patriotisches Tagesblatt* vyšel v roce 1800 článek s nadpisem „Industriální škola v Kuníně na Moravě.“¹⁰⁾ Čtenáři upozorňovali na pozoruhodnou industriální školu v Kuníně nedaleko Nového Jičína. Kdo o ni chtěl získat podrobnější vědomosti, měl se obrátit na „snaživého a dovedného“ zámeckého kaplana J. Schreibra, který prý jistě podá s laskavou ochotou zprávu o této škole. Před tím již André vyzýval čtenáře, aby mu posílali informace o moderním školství. Publikovaná zmíněná zpráva byla odpovědí na tuto výzvu. Žáci školy byli vychováni pro praktický život. Škola byla označena „jako druh filantropina“, což připomínalo tehdy proslulý výchovný ústav v Schnepfenthalu, ve kterém André působil předtím, než přišel do Brna.

V následujícím roce 1801 Schreiber zveřejnil v Andrého časopise článek o kunínské škole, ve kterém popisoval výuku ručních prací a „dalších užitečných znalostí“ pro praktický život.¹⁰⁾ Z textu je vidět zaníceného pedagoga a vychovatele, který usiloval a to, aby vychovávaná mládež byla stále zajímavým způsobem zaměstnávána. Andrého zaujal obsah článku a doplnil jej redakční poznámkou. Oceňoval v ní „zakladatele, správce a spolupracovníky takových ústavů“ a podnícen Schreiberovou rozvahou o zaměstnanosti dětí ve výchovném procesu dodal: „Ó, lidé, nepožadujte od svých spolupracovníků příliš málo, neboť zleniví a pokazí se. Nepožadujte však také příliš mnoho, neboť byste mohli je a sebe nutit k příliš velkému přetížení a zahubili byste s nimi i sebe.“

V kunínském ústavu se při výchově žáků využívalo také učebnice saského vychovatele M. K. Traugotta Thiemeho „*Erste Nahrung für den gesunden Menschenverstand*“ (První výživa pro zdravý rozum). Z textu učebnice uvádíme citát pod titulkem tohoto článku, ze kterého je vidět, jak se tehdy hodnotily vědecké poznatky. Litujeme, že se nám dosud nepodařilo nalézt výtisk Schreiberovy učebnice, kterou jsme již citovali v souvislosti s údaji uváděnými Wurzbachem. Teprve z jejího obsahu si budeme moci udělat podrobnější představu o Schreiberových názorech na výchovu a vzdělání.

Schreiberovo zánění pro vědecké poznání je také zřejmé z jeho článku, který zveřejnil v Andrého časopisu v roce 1800 o očkování dětí proti neštovicím na tamějším panství.¹¹⁾ Iniciátorem prý byla hraběnka. V tehdejší době to byl velmi pokrokový a ojedinělý postup. Musely se překonávat předsudky venkovského obyvatelstva proti tomuto opatření a Schreiber rozhodujícím způsobem zřejmě pomáhal. Proces očkování byl spojen se slavnostním průvodem obcí a vlastní očkování prováděl lékař v evangelické modlitebně. To také svědčí o mimořádné náboženské snášenlivosti hraběnky i Schreibra, kteří na veřejnosti vystupovali jako katolíci. V tehdejší době byl takový postup naprostou výjimkou.

André upozorňoval na Schreiberovu zásluhou výchovnou činnost v době, kdy byl kunínský ústav vystaven pronásledování právě pro jeho výchovné působení. Hlavní útoky se zaměřovaly na Schreibra a Andrého pokus veřejně poukázat na

jeho zásluhy o pokrok ve výchově mu zřejmě nepomohly. Od roku 1802 až do roku 1850 pak Schreiber působil v Dolním Vrážném. Dnes můžeme říci, že zde pokračoval ve výchovném působení mezi farníky.

Již v Kuníně založil ovocnou školku a propagoval zvelebení ovocnářství zaváděním nových ušlechtilých odrůd ovocných stromů. Na jeho místo vychovatele v Kuníně nastoupil K. Jurende, jenž podle d'Elverta vysel ve školce přes milión semen, která nasbíral ve spolupráci se školními dětmi.¹²⁾ Ze semenáčků se pak snažil vypěstovat nové odrůdy.

Zájem na zvelebení ovocnářství Schreiber uplatnil později při svém působení v Dolním Vrážném.

Z podnětu Andrého vznikl r. 1816 v Brně Pomologický spolek, mezi zakládacími členy byl právě Schreiber jako jediný představitel Opavska. Z publikovaných záznamů z jednání výročních schůzí spolku se dovídáme, že Schreiber byl dokonce zvolen dopisujícím členem Moravskoslezské společnosti pro zvelebení orby, přírodovědnosti a vlastivědy. Tehdy to bylo mimořádné ocenění odborných znalostí o praktických zásluhách.¹³⁾ V brněnském archivu jsme našli doklady o Schreiberově jmenování dopisujícím členem, které zde pro jejich zajímavý obsah uvádíme.¹⁴⁾ Návrh podal J. A. Zeman, řádný příslušec společnosti;

„Podepsaný navrhuje pana Jana Aloise Schreibra, faráře ve Vrážném v Přešovském kraji za dopisujícího člena společnosti. Svůj návrh zakládá na těchto skutečnostech:

1. Pan Schreiber jako spolupracovník na kunínské vzorné škole a na tamních již zrušených výchovných ústavech si získal významné zásluhy a vzdělání mládeže a zejména venkovského lidu.
2. Projevil se několika články v časopisu *Patriotisches Tagesblatt*, vydal zpěvník pro Kunínské, který vyšel již ve druhém vydání a napsal učebnici pro zdokonalení vyučování v předmětech obecně užitečných.
3. Jako farář má vlastní hospodářství, které udržuje v dobrém stavu. Zvláště se však zajímá o ovocnářství. Dopisuje si se známými ovocnáři Wöbrem a Märterem ve Vídni; získal od nich stromky i rouby a vlastní již na 100 jablonoňových, 70 hruškových, 16 slivoňových a několik moruškových a bruskoňových kultivarů. Na velkostatku a ve vesnické školní zahradě vysel se školními dětmi několik stovek ovocných semen; ve škole vyučuje názorně ovocnictví a vydal krátký návod pro děti z tohoto předmětu.
4. Ihned, jakmile byly vydány první kalendáře společnosti, nabídl se, ač nebyl k tomu vyzván, že je bude rozšiřovat a skutečně jich velký počet odbyl.

Nutno ještě dodat, že pan Schreiber je mimořádně vzdělaný, mravně vysoko stojící, myslící a činorodý člověk, kterému velmi záleží na blahu společnosti. S tímto svěděním souhlasí také pan Schindler, který ho důkladně zná a sám pan sekretář (André, pozn. autorů) ho navrhl jako nového člena.

Z těchto důvodů podepsaný věří, že bude jen ke cti společnosti, když přijme pana Schreibra za dopisujícího člena, a to tím spíše, že společnost má mezi svými členy málo duchovních, kteří by byli ochotni pracovat pro její účel a tento nedostatek stejně poctěných se tak snadno doplní.

Brno 29. září 1815.

Josef Zeman.*

Tento návrh André ve funkci sekretáře společnosti předložil k projednání výboru 1. října 1815 s následujícím zdůvodněním:

„Vážený člen Zeman navrhuje za dopisujícího člena vysoce váženého faráře Aloise Schreibra, protože tento:

1. si jako spolupracovník kunínské vzorné školy získal vynikající zásluhy a výchovu mládeže,

2. dodal do časopisu *Patriotisches Tagesblatt* více článků,
3. obhospodařuje vlastní hospodářství a udržuje ho v dobrém stavu,
4. zvláště se zajímá o ovocnictví a dopisuje si se známými pomology Wöbrem a Märterem,
5. vyučuje děti v tomto předmětu,
6. významně přispěl krátce po vydání *Kalendářů* k jejich rozšiřování,
7. je velmi vzdělaný, vysoce morální, myslící a činný.

K tomuto textu je z 12. října 1815 připojena poznámka, že nebyla zjištěna žádná překážka, aby farář Schreiber nebyl jmenován dopisujícím členem, a byl mu vyhotoven diplom s vyzváním, aby sám sdělil, na kterém odborném úseku bude užitečný. Po obdržení diplomu Schreiber odeslal 13. ledna 1816 dopis v tomto znění:

„Vysoce vážená c. k. Moravskoslezská společnost pro zvelebení orby, přírodovědnosti a vlastivědy!

Především potvrzuji, že jsem v pořádku obdržel diplom, kterým mi byla prokázána čest, že jsem byl přijat za dopisujícího člena této vysoce vážené společnosti. Tímto povinně prohlašuji, že ohledně věd, jejichž pěstování je nejpřednějším cílem společnosti, budu se věnovat zemědělství a zvláště pak polnímu hospodářství a pomologii a také vlastivědě. Pokud mé v omezené míře nahromaděné vědomosti dostačí, budu se snažit být užitečný a potřebný. Račte přijmout tento příslib jako projev díků a hluboké úcty.

S pocitem úcty k vysoce vážené c. k. společnosti
oddaný

Jan Andreas Edmund Schreiber, farář.“

Z obsahu těchto dokladů vidíme, že v pozadí Schreibrova jmenování dopisujícím členem společnosti byl André. Zřejmě se podruhé pokoušel ocenit Schreibrovu zásluhu jako vychovatele a zároveň již také jako propagátora zvelebování ovocnictví. Pozoruhodné je, že v návrhu se vyzvedá Schreibrovo působení ve výchovném ústavu v Kuníně, pro které vlastně musel z místa vychovatele odejít. V roce 1814 na nátlak nadřízených orgánů musel tento ústav zastavit své výchovné působení. Z publikovaných zpráv o činnosti Pomologického spolku se pak dovídáme, že Schreiber se zúčastňoval výročních schůzí v Brně a patřil mezi nejhorlivější propagátory zvelebování ovocnictví. V roce 1820 referoval o způsobu hubení škodlivého hmyzu na ovocných stromech. Schreibrovo vystoupení muselo vzbudit pozornost a v publikované zprávě se uvádí, že referoval „důvtipným názorem a poznámkami o vzniku, rozmnožování tohoto pro ovocné sady zhoubného hmyzu.“¹⁵⁾ V následujícím roce referoval o pokroku v ovocnictví na kunínském panství, k čemuž velmi přispěly příklady a poučování mládeže. Tehdy se také projednávaly metody šlechtění nových odrůd ovocných stromů pomocí umělého opylávání, které popisoval v odborné literatuře T. A. Knight, předseda Zahradnické společnosti v Londýně. Účastníci jednání přijímali kriticky Knightovy průkopnické názory a uvažovali o prověření těchto metod.¹⁶⁾ Knight je považován za zakladatele moderních metod šlechtění kulturních rostlin pomocí hybridizace. V zahraniční literatuře se vyskytují názory, že Mendel neznal Knightovy publikace. Nyní prokazujeme, že o Knightových průkopnických metodách šlechtění rostlin byl informován v Brně shodou okolností v roce Mendlova narození. Knightovo působení v Anglii a činnost Pomologického spolku v Brně spadá do období počátků zemědělské revoluce. Tehdy se objevily první metody moderního šlechtitelství rostlin pomocí hybridizace. Dlouho však nebyla známa teoretická podstata tohoto procesu. Objevil ji až Schreibrov žák Gregor Mendel a zveřejnil v r. 1865 exaktní výklad moderního badatele – zakladatele moderní nauky

o dědičnosti, jež zaujímá přední místo v současné epoše vědeckotechnické revoluce. Můžeme se nyní domnívat, že Mendlovi k tomu dal první podnět Schreiber již během útlého mládí, kdy ho seznamoval se zásadami pěstování stromů a upozorňoval ho na význam studia přírodovědné literatury.

Z rodného kraje si Mendel přinesl do Brna již rozvinutý zájem o pěstování ovocných stromů a okrasných rostlin. Tato záliba ho v Brně vedla k navazování přátelství a dalšími zanícenými šlechtiteli rostlin, z nichž zejména vynikli J. Tvrďý a P. Olexík.¹⁷⁾ První z nich již v roce 1839 získal cenu Moravskoslezské společnosti za vyšlechtění nové odrůdy rybízu pomocí hybridizace. Teprve později navázal přátelství s Mendlem a vynikl pak v evropském měřítku jako šlechtitel nových druhů fuksii. Známa fotografie Mendla s fuksii symbolicky připomíná jeho přátelství se šlechtitelem J. Tvrďým. Mendel byl uzavřené povahy a jen vzácně navazoval přátelství. K jeho dalším přátelům můžeme počítat ředitele a primáře nemocnice u sv. Anny v Brně Pavla Olexíka. Spojoval je zájem o organizované šlechtění okrasných rostlin. Pořádali společně výstavy a podněcovali pěstitele zahradních rostlin k využívání hybridizace pro vyšlechtění nových odrůd. Tito přátelé snad Mendlovi připomínali moudrého J. Schreibra z rodného kraje, který ho vedl k zájmu o přírodní vědy, jež vyústil v badatelskou práci. Na sklonku života Mendel nostalgicky vzpomíná na svůj výzkum, ve vědecké literatuře se uvádí jeho výrok: „Má vědecká práce mi přinášela hodně uspokojení a jsem přesvědčen, že jí zanedlouho celý svět uzná.“ Tohoto uznání se však během svého života nedočkal. Jeho průkopnickou vědeckou práci v oboru křížení rostlin však oceňovali jeho současníci, se kterými spolupracoval při šlechtění ovocných stromů a okrasných rostlin. Mendlem vyšlechtěné odrůdy ovocných stromů získávaly jejich obdiv. Připomínáme nyní, že až do konce svého života si nechával posílat do Brna rauby odrůd ovocných stromů pocházejících ze Schreibrova šlechtění z rodných Hynčic.¹⁸⁾

Z á v ě r

Při příchodu do Brna Mendel ihned projevil zájem pro studium přírodních věd, které spojoval se zájmem o šlechtění rostlin. Z uvedeného vyplývá, že tento zájem v něm zřejmě vzbudil průkopnický vychovatel a pedagog J. Schreiber již v útlém mládí. Tato ve své době pokroková osobnost zřejmě získávala zájem o studium přírodopisu na základě názorného působení při zvelebování ovocnictví. Schreiber nejen vynikl schopností vychovatelskou, ale znal tehdejší přírodovědnou literaturu a měl všechny předpoklady pro to, aby usměrnil zájem vnímavého nadaného chlapce pro studium problematiky, které se sám věnoval. Mendel byl zřejmě jeho dobrým žákem, který vysoko přerostl svého mistra. Ve farní zahradě v Dolním Vrážném se seznámil se Schreibrovými pokusy o zvelebování ovocnictví. Byly to pokusy samouka, jenž se na úrovni tehdejšího přírodovědného poznání vypracoval natolik, že si získal uznání odborníků, jako byl Ch. C. André a J. Zeman, působící od r. 1816 v Brně jako profesor zemědělství a přírodopisu. Jako vychovatel a pedagog se Schreiber zasloužil o to, že Mendlovi rodiče poslali svého jediného syna k dalšímu vzdělání. V období prázdnin se tento student vracel do Hynčic a byl dále ve styku se Schreibrem, který ho jistě podněcoval ke studiu přírodních věd. Ve svém životopisu se později Mendel vyznával ke své lásce k přírodním vědám. Během studia v Brně poslouchal přednášky o zemědělství a přírodopisu u profesora Diebla. Zde ještě výrazněji vystupovaly velké možnosti využívání nového přírodovědného poznání v zemědělské praxi a zejména při šlechtění rostlin. Tak se postupně prohluboval Mendlov zájem o problémy pěstování rostlin z hlediska přírodovědného. Necháváme zde stranou podrobný popis motivace jeho badatelského úkolu. Poukazujeme jen na skutečnost, že v letech 1854–1864 Mendel v pokusné zahradě v Brně fešil na

úrovni exaktního poznání získaného na univerzitě ve Vídni klíčový problém šlechtitelské praxe, které věnoval velkou pozornost již J. Schreiber ve své zahradě v Dolním Vrážném. Domníváme se proto, že Mendlovův badatelský zájem motivoval průkopník vyučování přírodopisu na Moravě a zároveň jeden z průkopníků šlechtění ovocných stromů J. Schreiber.

Prameny a literatura:

- 1) Iltis, H.: Gregor Johann Mendel. Leben, Werk und Wirkung. Berlin, Verlag J. Springer 1924, 426 s., 59 obr., 12 tab.
- 2) The Messenger, časopis diecéze v Covingtonu (Kentucky, USA): Mendlova biografie na pokračování v letech 1938–1941.
- 3) Wurzbach, C.: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche seit 1750 in den österreichischen Kronländern geboren wurden oder darin gelebt und gewirkt haben. Wien, Verlag der k. k. Hof- und Staatsdruckerei 1786. Díl 31, str. 279–280.
- 4) Czikan, J. J. H.: Literarische Mittheilung. Moravia, Zeitschrift zur Unterhaltung und Vaterlandskunde, 1815, č. 41, str. 157–160; č. 43, str. 165–167. Jde o pokračování jeho díla: Die lebenden Schriftsteller Mährens z roku 1812. Na straně 166 uvedeného časopisu je uvedeno: Johann Amos E. Schreiber.
- 5) Personalstand der Secular- und Regulargeistlichkeit der Erzbischöflichen Olmützer Diöcese das Jahr 1851. Olmütz, Fürsterzbisch. Buchdruckerei des F. Slawik. 294 s.
- 6) Schram, W.: Die Philantropin des Kuhländchens Walpurga Gräfin Truchsess-Walburg-Zeil (str. 1–30). – In: Vaterländische Denkwürdigkeiten. Ein Buch für mährische Geschichtsfreunde. II. Bd. Brünn, Verlag F. Irrgang, 1907. 152 s., 1 obr.
- 7) Trautenberger, G.: Die Chronik der Landeshauptstadt Brünn. Brünn, Verlag des Vereines „Deutsches Haus“, 1897. 244 s. – Trautenberger čerpal z domácího a rodinného archivu Rieckova.
- 8) Marvanová, L.: First impuls to Mendel's scientific education. Folia mendeliana 6, 1971, d. 31–40.
- 9) Industrieschule zu Kunwald in Mähren. Patriotisches Tageblatt, 1800, č. 30, s. 117–118.
- 10) J. A. E. S.: Nachricht von der Industrialschule zu Kunewald. Patriotisches Tageblatt, 1801, č. 7, s. 42–45.
- 11) J. A. C. S.: Die Gräfin von Truchsess zu Kunewald in Mähren befördert auf das thätigste die Inokulation und feiert ein Inokulationsfest. Patriotisches Tageblatt, 1800, č. 42–43, s. 165–168.
- 12) d'Elvert, Ch.: Geschichte der k. k. mähr. schles. Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde. Beilage. K. J. Jurende, II, s. 120–127.
- 13) Orel, V.: The influence of T. A. Knight (1759–1838) on early plant breeding in Moravia. Folia mendeliana, 13, 1978, s. 241–260.
- 14) SOA Brno, Hospodářská společnost č. 82. Dopisující členové společnosti.
- 15) Bericht über die Verhandlung des unter der Leitung der k. k. mähr. schles. Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues . . . stehenden und wirkenden pomologischen Vereins vom Jahre 1820. Mittheilungen, 1821, č. 17, s. 133.
- 16) Auszug aus dem Berichte des pomologischen Vereins vom 1822. Mittheilungen, 1825, č. 13, s. 96–101.
- 17) Vávra, M.: Českoslovenští šlechtitelé zahradních rostlin – vrstevníci Gregora Mendela. Acta univ. agric. (Brno), fac. agron., XVIII, 1970, č. 1, s. 161–175.
- 18) Kříženecký, J.: Gregor Johann Mendel (1822–1884). Texte und Quelle zu seinem Wirken und Leben. Leipzig, Verlag J. A. Barth, 1965. 198 s., 24 obr.

CHRÁNĚNÉ PŘÍRODNÍ VÝTVORY A CHRÁNĚNÉ PŘÍRODNÍ PAMÁTKY V OKRESE NOVÝ JIČÍN

Eva Lukášová

Podle paragrafu 6 zákona č. 40 z roku 1956 Sb. o státní ochraně přírody jsou „chráněnými přírodními výtvy zejména krasové jevy, skalní útvary, významné stromy a jejich skupiny. Chráněnými přírodními památkami jsou označovány přírodní výtvy, které jsou dokladem vývoje společnosti“. Jako chráněné přírodní výtvy se vyhláší stromy především zdravé, s jedinečným vzrůstem, zajímavým habitem (rovný kmen, košatá a esteticky tvarovaná koruna), většinou značného stáří nebo stromy vzácné a druhově neobvyklé. Chráněnými přírodními výtvy jsou vyhlášovány i stromy tvořící významné krajinnotvorné prvky.

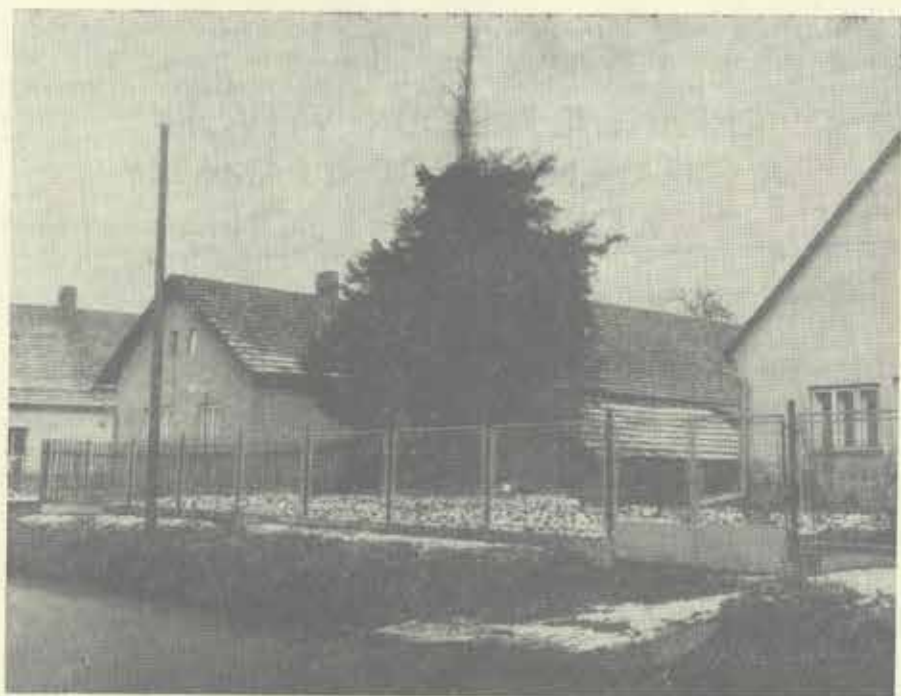
V okrese Nový Jičín bylo radou Okresního národního výboru dosud vyhlášeno čtyřicet tři stromů jako chráněné přírodní výtvy (CHPV) a chráněné přírodní památky (CHPP). Sedmáct chráněných přírodních výtvorů bylo vyhlášeno 31. ledna 1972, dvacet čtyři CHPV a dvě CHPP byly vyhlášeny 20. června 1980.

Chráněné přírodní výtvy se nalézají na území administrativního celku okresu Nový Jičín. Výběr stromů pro vyhlášení chráněnými přírodními památkami provádějí odborní pracovníci ochrany přírody okresního vlastivědného muzea ve spolupráci s dobrovolnými pracovníky státní ochrany přírody. U vytypovaných stromů je vždy pořízena fotodokumentace, změřen obvod kmene, odhadnuta výška stromu a jeho přibližné stáří. Pro vyhlášení stromu za chráněný přírodní výtvar je nutné zjistit ještě další údaje: katastrální území, číslo parcely, na níž strom roste, uživatele pozemku a bližší popis lokality výskytu stromu. Každý chráněný přírodní výtvar má i svůj místní název.

Na území okresního města byly zatím vyhlášeny dva CHPV. Je to liliovník tulipánokvětý (*Liriodendron tulipifera* L.) nazvaný „Novojický liliovník“, rostoucí v zahradě odboru vodního a lesního hospodářství a zemědělství okresního národního výboru na Poděbradově ulici, a buk lesní, forma červená (*Fagus sylvatica* L. var. *rubra*) s místním názvem „Buk ve Smetanových sadech“, rostoucí v parku na louce u mateřské školy.

V obcích integrovaných k Novému Jičínu bylo vyhlášeno několik stromů za chráněné přírodní výtvy. V Kojetíně je to javor babyka (*Acer campestre* L.) nazvaný „Babyka u Kojetína“, strom jedinečného vzrůstu i stáří, pravděpodobně nejstarší javor babyka v okrese. Roste v blízkosti státní silnice vedoucí ze Skalek na Kojetín. V Loučce byla vyhlášena lípa velkolistá (*Tilia platyphylloides* Scop.) zvaná „Lípa u zahradnictví“, rostoucí mezi cestou po obvodu intravilánu obce a zahradnictvím. Strom má charakteristický tvar s nižší korunou, jeho stáří je odhadováno na tři sta let.

Za nejstarší strom v okrese je považován „Žilinský tis“ – tis červený (*Toxus baccata* L.), jehož stáří se odhaduje na tisíc let. Roste na pozemku občana Pavělky v Žilíně u Nového Jičína č. p. 161.

Tis červený v Žilině, nejstarší strom v okrese
Foto Miloš Lossmann 1975

Klen Na kopané u Frenštátu
Foto Eva Lukášová 1980

Lípa svobody, Starý Jičín - náměstí
Foto Eva Lukášová 1980

Zajímavým stromem vyhlášeným jako chráněný přírodní výtvar je „Kunínský jilm“ – jilm vaz (*Ulmus laevis* Pall.), rostoucí v kunínském parku u zámku. Má krásný rovný kmen a je jedním z nejvyšších stromů v okrese. Jeho výška se odhaduje na třicet pět metrů.

Vzácným stromem je jedle bělokorá (*Abies alba* Mill.) zvaná „Hrubá jedle“, rostoucí poblíž SRP Trojačka na katastrálním území Hostašovic. Dosahuje výšky čtyřiceti pět metrů a je nejvyšším stromem v okrese.

Nejvíce stromů vyhlášených jako chráněné přírodní výtvary má město Frenštát p. R. a okolí. „Frenštátský topol“ – topol černý (*Populus nigra* L.) je vítální jedinec rostoucí u Tichavského mostu, „Frenštátská vrba“ – vrba košařská (*Salix viminalis* L.) na břehu Lomné s obvodem kmene 552 cm, „Frenštátská lípa“ – lípa srdčitá (*Tilia cordata* Mill.) je mohutný strom s pěknou košatou korunou a obvodem kmene 470 cm, který roste poblíž ředitelství RaJ. Na vý-

chodním úpatí Horeček roste lípa srdčitá (*Tilia cordata* Mill.) zvaná „U lípky“, jejíž stáří je odhadováno na dvě stě padesát let. Velmi zajímavým stromem je lípa srdčitá (*Tilia cordata* Mill.) nazvaná „U obrázku“, nacházející se u Staré kaliby na Vičíně. Je esteticky velmi cenným jedincem s pěknou korunou a s obvodem kmene 520 cm.

Posledním stromem vyhlášeným v této oblasti je javor klen (*Acer pseudoplatanus* L.), známý pod místním názvem „Klen na Kopané“, vysazený u valašské dřevěnice č. p. 101 na Kopané.

Ve městě Fulneku byly jako CHPV vyhlášeny čtyři solitérní stromy. „Zámecký jinan“ – jinan dvouláložný (*Ginkgo biloba* L.) v zámecké zahradě na Zámeckém vrchu je exemplář poměrně mladý, asi stoletý. Jako chráněný přírodní výtvar byl vyhlášen proto, že jinan dvouláložný je fylogeneticky starý druh, v našich krajích zřídka vysazovaný. Vynikajícím solitérním jedincem je lípa srdčitá (*Tilia cordata* Mill.) nazvaná „Lípa pod Kapucinským kopcem“, jejíž stáří je odhadováno na tři sta až tři sta padesát let. Roste u polní cesty, která je pokračováním mlýnské ulice. Esteticky velmi hodnotným stromem je i „Lípa u Husího potoka“ – lípa srdčitá (*Tilia cordata* Mill.) s košatou korunou a mírně nakloněným kmenem. Stáří této lípy je odhadováno na dvě stě padesát let. Posledním stromem vyhlášeným v této oblasti na CHPV je lípa velkolistá (*Tilia platyphyllo* Scop.) zvaná „Lípa u pohostinství“, rostoucí ve dvoru pohostinství v Jerlochovicích. Je esteticky hodnotným jedincem, její stáří se odhaduje na dvě stě padesát let, obvod kmene dosahuje 440 cm.

Chráněné přírodní výtvary byly vyhlášeny i v obcích integrovaných k Odrám. Ve středu obce Heřmanice u Oder byla vyhlášena „Heřmanická lípa“ – lípa velkolistá (*Tilia platyphyllo* Scop.). Její stáří se odhaduje na tři sta padesát let. U lesní cesty z Klokočůvku k pionýrskému táboru Spálovský mlýn roste vynikající exemplář smrku ztepilého (*Picea excelsa* [Lam.] Link.) nazvaného „Spálovský smrček“. Dosahuje výšky čtyřiceti metrů, obvod kmene měří 320 cm. V Mankovicích byla vyhlášena jako CHPV lípa srdčitá (*Tilia cordata* Mill.), rostoucí u hřbitovní zdi u kostela. Jde o vynikajícího solitérního jedince s obvodem kmene 400 cm. Její věk je odhadován na dvě stě padesát let. Vitální soliterna dubu letního (*Quercus robur* L.) s rozložitou korunou a obvodem kmene 410 cm byla pod názvem „Dub u Vitovky“ vyhlášena v osadě Vitovka u Oder. Stáří zdravého exempláře se odhaduje na dvě stě padesát let. Další chráněné výtvary byly v této oblasti vyhlášeny v Jakubčovicích n. O.: „Tomčíkův tis“ a „Bürgermeisterův tis“ – tis červený (*Taxus baccata* L.). „Kaménský javor“ – javor klen (*Acer pseudoplatanus* L.) tvoří krajinnou dominantu v okolí kóty 560 poblíž obce Kaménky. Stáří tisů je odhadováno na tři sta až pět set let, javoru na stopadesát let.

V Tošovicích byla vyhlášena „Fojtíková lípa“ – lípa velkolistá (*Tilia platyphyllo* Scop.), stará asi čtyři sta let.

Biologicky a esteticky velmi hodnotným stromem je platan javorolistý (*Platanus ocerifolia* [Ait.] Willd.), rostoucí v zámeckém parku v Bartošovicích. Tento CHPV byl pojmenován „Bartošovický platan“, jeho stáří se odhaduje na tři sta i více let, obvod kmene měří 700 cm (!).

V Kateřiněch byla vyhlášena „Kateřinická lípa“ – lípa velkolistá (*Tilia platyphyllo* Scop.), rostoucí u domu č. p. 8 a 9, ve Slatině „Lípy u Cyrillametské kapličky“, jejichž stáří je odhadováno na čtyři sta let a lípa srdčitá (*Tilia cordata* Mill.), zasazená po výstavbě kapličky roku 1613.

V Olbramicích byla vyhlášena lípa srdčitá (*Tilia cordata* Mill.), rostoucí na hřbitově u kostela, ve Spálově javor klen (*Acer pseudoplatanus* L.) nazvaný „Spálovský klen“, vynikající zdravý jedinec s obvodem kmene 420 cm.

V Hodslavicích byla jako CHPV vyhlášena lípa srdčitá (*Tilia cordata* Mill.), rostoucí na okraji Fojtova leska nazvaná „Lípa u Fojtova leska“. Tuto soliteru navrhli k vyhlášení žáci základní devítileté školy v Hodslavicích.

„Janovická lípa“ – lípa srdčitá (*Tilia cordata* Mill.), asi tři sta let stará, se nalézá v centru obce Janovice.

Dva stromy byly vyhlášeny v Rybí, a to „Křížkův tis“ – tis červený (*Taxus baccata* L.) a „Rybská lípa“ – lípa srdčitá (*Tilia cordata* Mill.). Ve Veřovicích byla vyhlášena „Špačková lípa“ – lípa velkolistá (*Tilia platyphyllo* Scop.), stará asi tři sta let. Ve Víkovicích byla vyhlášena „Kociánova lípa“ – lípa srdčitá (*Tilia cordata* Mill.), jejíž stáří se odhaduje na tři sta let, a „Vlkovický tis“ – tis červený (*Taxus baccata* L.) starý asi šest set let, který roste na nádvoří pily.

Poslední chráněný přírodní výtvar vyhlášený v okrese Nový Jičín představuje „Zenklovská lípa“ – lípa srdčitá (*Tilia cordata* Mill.), asi tři sta let stará. Roste na polních pozemcích Vysoké školy veterinární a je významným krajinným prvkem.

Chráněné přírodní památky byly v okrese Nový Jičín vyhlášeny dvě. „Lípa svobody“ byla ve Starém Jičíně vysazena na náměstí v roce 1918 na počest vytvoření samostatného československého státu. „Hýlovský pomátník“ tvoří dnes skupina tří lip vysazených u státní silnice Klimkovic–Hýlov. Tato skupina nahradila pomátnou tři sta let starou lípu, pravděpodobně zasazenou při založení obce, která byla v roce 1947 zničena vichřicí. Pomátník je příkladem navazování na místní tradice obce a zároveň ukázkou dokumentace lidské činnosti.

Stromy vyhlášené jako chráněné přírodní výtvary a chráněné přírodní památky jsou označovány tabulkami „Strom chráněný státem“ aby nedocházelo k nežádoucím zásahům, poškození a ohrožení jejich dalšího vývoje. Povolení jakéhokoliv zásahu u chráněných přírodních objektů, případně jejich skácení, vydává na základě odborného vyjádření Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody pouze ministerstvo kultury České socialistické republiky. Poznámka:

Latinská i česká botanická nomenklatura je uváděna podle Dostála (1958).

PŘÍSPĚVEK K POZNÁNÍ FAUNY NETOPÝRŮ (CHIROPTERA) OKRESU NOVÝ JIČÍN

Augustín Daněk – Bohuslav Beneš

Hlubším faunistickým výzkumem netopýrů se dosud na území okresu Nový Jičín nikdo nezabýval a území patřilo po chiropterologické stránce k nejméně prozkoumaným v ČSSR. Jako jednu z hlavních příčin tohoto stavu možno spatřovat v tom, že se na území okresu nenacházejí rozsáhlejší jeskyně a podzemní

Netopýr černý
- Foto Miloš Lossmann 1978

prostory, které by sloužily jako větší zimoviště netopýrů. Na zimovištích lze totiž relativně nejsnadněji zjistit základní faunistická data u celé řady druhů netopýrů, kteří jinak žijí velmi skrytým způsobem života. Proto také souhrn dosavadních literárních údajů o netopýrech novojičínského okresu je stručný. Nejstarší literární údaj pochází od Remeše (1927), který uvádí výskyt vrápence malého, netopýra ušatého a netopýra velkého z Frenštátska. Další několik údajů najdeme v pracích Beneše (1974, 1980). Hanák a Gaisler (1976) uvádějí nálezy velmi vzácného netopýra parkového a posledním literárním údajem jsou dva nálezy netopýra velkouchého z Fulneku a Veřovic (Beneš - Daněk, 1978).

Tato práce podstatně rozšiřuje základní znalosti o netopýrech okresu Nový Jičín, i když si nečiní nárok na úplnost, neboť autoři se zabývali průzkumem fauny netopýrů většinou příležitostně — při odchytu a kroužkování ptáků, při sběru vývržků sovy pálené a při příležitostných návštěvách zimních úkrytů netopýrů. Přes tyto skutečnosti se podařilo v průběhu let 1965–1980 získat údaje

o výskytu dvanácti druhů netopýrů. Intenzivnější výzkum území okresu Nový Jičín — které představuje poměrně pestrou složku biotopů od fragmentů lužních lesů v rybníční oblasti Poodří po horské lesy Beskyd — pravděpodobně přinese potvrzení výskytu ještě 6 druhů netopýrů: netopýr Brandtův (*Myotis brandti*), netopýr řasnatý (*Myotis nattereri*), netopýr hvizdavý (*Pipistrellus pipistrellus*), netopýr severní (*Eptesicus nilssonii*) a snad i netopýr pestrý (*Vespertilio murinus*) a netopýr stromový (*Nyctalus leisleri*).

Přehled druhů a lokalit netopýrů v okrese Nový Jičín:

Vrápenec malý (*Rhinolophus hipposideros*)

1. Starý Jičín, sklep, 6. 3. 1975, 1 ad. ♂ coll. OVM Nový Jičín.
2. Odry, sklep, 5. 1. 1978, 1 ad. ♂ — pozorování Daněk.
3. Starý Jičín, sklep, 14. 2. 1979, 1 ad. ♂ — pozorování Daněk.

Netopýr vousatý (*Myotis mystacinus*)

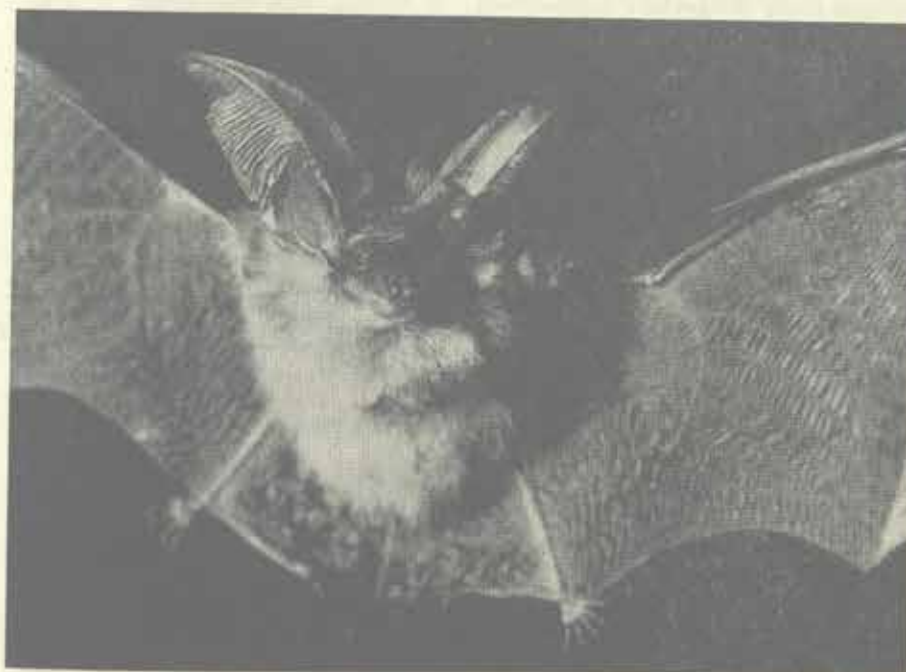
1. Jistebník, 18. 6. 1973, 1 subad. ♂ coll. SMO.
2. Nový Jičín-Loučka, 4. 9. 1978, 1 subad. ♂; coll. OVM Nový Jičín.

Netopýr brvitý (*Myotis emarginatus*)

1. Starý Jičín, sklep, 14. 2. 1979, 1 ad. ♂; coll. OVM Nový Jičín.

Netopýr velkouchý (*Myotis bechsteini*)

1. Fulnek, sklep, 3. 3. 1975, 1 ad. ♀ (Beneš-Daněk, 1978); coll. OVM N. Jičín.
2. Veřovice, 29. 5. 1975, 1 ad. ♂ (Beneš-Daněk, 1978); coll. SMO.

Netopýr dlouhouchý
- Foto Jiří Pecháček 1979

Netopýr velký (*Myotis myotis*)

1. Butovice, 1973, 2 ex. z vývržků sovy pálené (Beneš, 1980); coll. SMO
2. Fulnek, sklep, 16. 2. 1979, 1 ex.; pozorování Daněk, 3. 3. 1975, 2 ad. ♂♂; coll. OVM Nový Jičín.
3. Odry, sklep, 16. 2. 1979 1 ex.; pozorování Daněk, 10. 7. 1973 1 ex., půda kostela; pozorování Beneš.
4. Nový Jičín, 1971, 1 ex. z vývržků sovy pálené (Beneš, 1980); coll. SMO.
5. Monkovice, půda kostela, 10. 7. 1973, kolonie 10 ♀♀ s mláďaty; pozorování Beneš.
6. Pustějov, půda kostela, 10. 7. 1973, kolonie 10 ♀♀ s mláďaty; pozorování Beneš.
7. Jistebník, 10. 7. 1973, 1 ex.; pozorování Beneš.

Netopýr vodní (*Myotis daubentoni*)

1. Jistebník 20. 5.–19. 6. 1961, 4 ad. ♂♂, 7 ad. ♀♀, 2 ex. (Beneš 1974) – coll. SMO.

Netopýr večerní (*Eptesicus serotinus*)

1. Nový Jičín, sklep, 22. 1. 1974 2 ad. ♂♂, 2 ex.; coll. OVM Nový Jičín.
2. Butovice, 1973, 1 ex. z vývržků sovy pálené (Beneš, 1980); coll. SMO.

Netopýr rezavý (*Nyctalus noctula*)

1. Jistebník, 20. 5.–19. 6. 1961, 3 ad. ♀♀, 2 ad. ♂♂, 1 ex.; 5. 6. 1973, 5 ad. ♀♀ (Beneš, 1974); coll. SMO.
2. Studénka, 28. 4. 1978, 1 ad. ♂, coll. OVM Nový Jičín.

Netopýr parkový (*Pipistrellus nathusii*)

1. Polanka nad Odrou, 17. 6. 1961 1 ad. ♂; coll. muzeum Bardejov, 18. 6. 1961; 1 ad. ♂; SMO (Beneš 1974, Hanák, Gaisler 1976).
2. Kostelec u Nového Jičína, bez data (Hanák, Gaisler 1976).

Netopýr černý (*Barbastella barbastellus*)

1. Odry, sklep, 3. 3. 1975, 1 ad. ♂; coll. OVM Nový Jičín.
2. Fulnek, 5. 1. 1978, 1 ad. ♂; coll. OVM Nový Jičín.
3. Jistebník, 23. 8. 1980, 1 ad. ♀; coll. OVM Nový Jičín.

Netopýr ušatý (*Plecotus auritus*)

1. Odry, 3. 3. 1975, 2 ad. ♂♂, 1 ad. ♀, 1 ex.; coll. OVM Nový Jičín.

Netopýr dlouhouchý (*Plecotus austriacus*)

1. Klímkovice, sklep, 27. 2. 1968, 1 ♂ (Beneš, 1974); coll. SMO.
2. Hladké Životice, 10. 7. 1973, 1 ad. ♀, 1 juv. ♂ (Beneš, 1974); coll. SMO.
3. Pustějov, 10. 7. 1973, 1 ad. ♂ (Beneš, 1974); coll. SMO.
4. Butovice, 1973, 1 ex. z vývržků sovy pálené (Beneš, 1980); coll. SMO.
5. Nový Jičín, 20. 12. 1978, 1 ad. ♂ – pozorování Daněk.
6. Fulnek, sklep, 16. 2. 1979, 1 ex. – pozorování Daněk.

Literatura:

- Beneš, B., 1974: Sběrka savců Slezského muzea a její vývoj. – Čas. slez. muz., 23 (zvl. číslo k 750. výročí Opavy); 66–71.
- Beneš, B., 1980: Drobní savci v potravě sovy pálené (*Tyto alba*) na severní Moravě. – Závěrečná tematická práce resortního výzkumného úkolu R 21/73-B (nepublikována).
- Beneš, B. – Daněk, A., 1978: Nález netopýra velkouchého, *Myotis bechsteini* (Kuhl, 1818) na severní Moravě. – Čas. slez. muz. (A), 27; 189–190.
- Hanák, V. – Gaisler, J., 1976: *Pipistrellus nathusii* (Keyserling et Blasius, 1939), (Chiroptera: Vespertilionidae) in Czechoslovakia. – Věst. čs. spol. zool., 40(1); 7–23.
- Remeš, M., 1927: Ssavci Moravy a Slezska. – Čas. vlast. sp. muz. v Olomouci, 38 (1–4); 33–52.

ZPRÁVY

Zemřel národní umělec Adolf Zábranský

9. srpna 1981 zemřel v Praze malíř, grafik a ilustrátor, národní umělec Adolf Zábranský, nositel Řádu Vítězného února a Řádu práce, trojnásobný laureát Státní ceny Klementa Gottwalda. Narodil se 20. listopadu 1909 v Rybím u Nového Jičína, kde prožil léta dětství. Po absolvování reálného gymnázia ve Valašském Meziříčí studoval v letech 1929–1935 na Uměleckopřemyslové škole v Praze u profesora Františka Kysely a později na Akademii výtvarných umění v Praze u profesora Viléma Nowaka. Záhy prokázal svůj mnohostranný talent. Byl stejně vynikajícím monumentalistou jako knižním ilustrátorem, vytvořil rozsáhlý soubor politických plakátů. Svou tvorbou rozvíjel vpravdě národní rysy české výtvarné kultury, navázal na odkaz Alšův a Mánesův a přitom dokázal svým dílům vtisknout cit a smysl pro moderní vidění. V nejpřesvědčivější podobě je jeho umění vyjádřeno v knižní a ilustrátorské tvorbě. Vyznačuje se důrazem na společenskou úlohu lidovosti v umění českých klasiků při citové výchově naší nejmladší generace. Promlouvá jazykem výtvarného tvůrce o niterné lásce ke kladným hodnotám života. Po zásluze mu byla udělena Mezinárodní Andersenova cena. Když byla dne 21. června otevřena v Žerotínském zámku v Novém Jičíně za autorovy účasti výstava Plakát a novinová kresba národního umělce Adolfa Zábranského, nikdo z přítomných netušil, že se jedná o poslední osobní setkání velkého umělce se svým rodným krajem a lidem, který podnítil jeho talent a touhu po jeho výtvarném ztvárnění.

Naše veřejnost se s ním rozloučila 18. srpna 1981 v Domě umělců v Praze. Jménem ÚV KSČ a vlády ČSSR promluvil PhDr. Josef Švagera, náměstek ministra kultury ČSSR, za SČVÚ národní umělec Josef Malejovský. Pohřbu se zúčastnila delegace okresu Nový Jičín, kterou tvořili: místopředsedkyně ONV Zdeňka Chlupová, vedoucí odboru kultury ONV Anna Štefková, předseda Městského národního výboru v Novém Ji-

číně Josef Cink a ředitel Okresního vlastivědného muzea PhDr. František Schwarz CSC. V krematoriu v Praze -Strašnicích se se zesnulým jménem ÚV KSČ rozloučil vedoucí oddělení s. Miroslav Müller a jménem novojičínské delegace dr. Fr. Schwarz.
Miroslav Sopuch

K výročí úmrtí Otakara Bystřiny

18. července letošního roku uplynulo padesát let od smrti dlouholetého přítele Bezručova, „veselého starčečka novojičínského“, spisovatele Otakara Bystřiny, což byl literární pseudonym JUDr. Ferdinanda Dostála (narozen 23. května 1861 ve Věrovanech, zemřel 18. července 1931 v Ostravici). Do Nového Jičína přišel dr. Dostál v roce 1893 a stal se brzy vyhledávaným obhájcem prostých českých lidí. „V deštivém Jičíně z paragrafů tašky vytahuješ šťastně uvážené Valášky“ charakterizoval jeho advokátskou činnost přiléhavým čtyřverším v jednom ze svých dopisů Petr Bezruč. Dr. Dostál stanul v čele české menšiny ve městě, spolu se svým koncipientem dr. Františkem Derkou organizoval návštěvy a přednášky předních českých osobností a vyvinul zejména velké úsilí o zřízení české školy.

Advokátní praxe v Novém Jičíně poskytla dr. Dostálovi řadu podnětů i k jeho literární činnosti, jak o tom svědčí např. drobnokresba „Veřovjane“ zařazená v knize „Přes tři řeky“ vydané v roce 1926 v Prostějově. Přestože jeho literární tvorba, uveřejňovaná už od roku 1881 pod pseudonymem Otakar Bystřina, je výraznou součástí počátků moravské realistické prózy konce devatenáctého a počátku dvacátého století, zůstala po smrti autora stranou nakladatelských zájmů. Lze tedy jen uvítat, že k jejich oživení přispělo v roce 1979 ostravské nakladatelství Profil vydáním výběru z díla Otakara Bystřiny pod názvem Úsměvná Morava.

Ivo Imrýšek

Z činnosti okresního vlastivědného muzea v Novém Jičíně za l. 1976–1980

V celé naší společnosti byl závěr roku 1980 příležitostí nejen ke zhodnocení výsledků, dosažených za tento

rok, nýbrž i k bilancování výsledků celého pětiletí. Uplynulé období 6. pětiletého plánu bylo naplněno také v okresním vlastivědném muzeu v Novém Jičíně cílevědomou a dlouhodobě koncipovanou prací zaměřenou v souladu s jeho kulturním posláním v okrese na plnění úkolů muzejní, vědecko-výzkumné, vlastivědné, výstavní, publikační a vzdělávací činnosti, na oblast památkové péče a ochrany přírody a na rozsáhlou metodickou a organizační činnost.

Pokud se týká odborné muzejní činnosti, byla připravena a vybudována nová expozice „Z historie dělnického hnutí, KSČ a protifašistického odboje v Bílovci“ při muzeu Bílovec a expozice „Z historie města Příboru“ v muzeu Příbor. Byly zpracovány libreto a scénáře pro nové expozice archeologie a přírodních věd. Cílevědomou sbírkotvornou činností, plánovitým sběrem a dokumentací jak společenskovědní, tak přírodovědní vzrostl počet inventurních čísel muzejních sbírkových předmětů z 28 318 v roce 1976 na 39 927 v roce 1980.

Aktivizaci získalo OVM tak cenné sbírkové soubory, jako soubor ilustrací národního umělce Adolfa Záborského ke knihám „Zlatá brána“ a „Staré letopisy české“, soubor ilustrací a kreseb národního umělce Antonína Strnadla, soubor medailí akad. sochaře Karla Vašaty a soubor výtvarných děl současných výtvarných umělců regionu. Za toto období bylo odborně zpracováno a zkatalogizováno 6097 sbírkových předmětů, napsáno několik desítek odborných studií a článků s historickou a přírodovědnou tematikou, vydána a vytištěna monografie Adolfa Turka „Hrad c pánství Starý Jičín“, vydána dalších 10 čísel (č. 17–26) Vlastivědného sborníku okresu Nový Jičín a připraveno a vydáno 20 katalogů k muzejním výstavám a výstavním výtvarného umění. Za uplynulých 5 let pracovníci OVM připravili v muzeích a památkových objektech okresu Nový Jičín celkem 147 výstav muzejních a výtvarného umění a přednesli pro veřejnost a mládež celkem 708 přednášek s vlastivědnou, historickou a přírodovědnou tematikou, též k významu ochrany přírody a památkové péče. V muzeích a památkových objektech OVM bylo mimo to uspořádáno ještě 356 dalších kulturně osvětových akcí, jako např. koncertů, vzpomínkových oslav, besed a slavnostních shromáždění. Muzea, památníky a kulturně výchovné akce OVM

za toto období navštívilo celkem 336 071 návštěvníků.

Významným způsobem se v uplynulých 5 letech rozvíjela stavební restaurátorská činnost prováděná stavební skupinou pro obnovu a rekonstrukci chráněných památkových objektů OVM. Jejím úsilím byly provedeny další rozsáhlé opravy a úpravy Žerotínského zámku v Novém Jičíně, Památníku J. A. Komenského ve Fulneku, budovy bývalé fary v Bartošovicích, na zámku v Nové Horkě aj. V městské památkové rezervaci Štramberk byla dokončena rekonstrukce Hrstkovy chaty pro účely restaurace, generální oprava farního kostela Nanebevstoupení Páně ve Štramberku a sraubařských domů lidové architektury č. 290, 133 a 280. V Hadslovicích byla provedena generální oprava dřevěného kostela sv. Ondřeje a přístavba sociálního zařízení k Památníku Františka Palackého. Ve Fulneku byla zrestaurována tzv. Černá věž a v Borčovicích obnoven sraubařský dům partyzána Drozda. Stavební skupina a řemeslnické dílny OVM provedly za uplynulých 5 let drobnější opravy na desítkách dalších památkových objektech nebo se podílely na výrobě jejich atypických součástí (zámeček Studénka, Stará pošta a objekty městské památkové rezervace Nový Jičín). Rozsáhlá činnost byla vyvinuta při zajišťování náročných a velmi náležitých úkolů, všeobecné a speciální ochrany přírody, ve spolupráci a v úzké součinnosti s národními výbory a socialistickými organizacemi.

Také svou dílnou umělecké grafiky obohatilo OVM kulturní život v našem okrese i krají hodnotnými umělecko-grafickými tisky a materiály v celkové hodnotě přes 710 tisíc Kčs. Svou celkovou prací přispělo OVM k naplnění plánovaných úkolů a záměrů 6. pětiletého plánu v okrese Nový Jičín.

František Schwarz

Vagonářské muzeum v 6. pětiletí

Vagonářské muzeum ve Studénce je jediným svého druhu u nás. Jeho posláním je seznamovat širokou veřejnost s historií československé vagonové výroby, se vznikem prvních železnic a rozvojem dopravy, s ději-

namí podniku Vagónka Studénka v souvislosti s vývojem revolučního dělnického hnutí v tomto podniku a okolním regionu.

V průběhu uplynulých šesté pětiletky prošlo muzeum mnohými změnami expozic, stavebními úpravami interiérů a mnohými zásahy v důsledku generální opravy zámku ve Studénce, v němž je muzeum umístěno.

U příležitosti oslav 75. výročí založení Vagónky Studénka konaných v roce 1976 byla reinstaloována expozice věnovaná dějinám výroby, přičemž byla doplněna novými výstavními panely zaměřenými na rozvoj podniku v období socialistické výstavby, sociální politiky, rekreaci, práci s mládeží i rozvoj města Studénky.

Během generální opravy zámku musely být některé oddíly expozice přemístěny, takže k výstavním účelům sloužily pouze čtyři sály. Po dokončení opravy střechy v r. 1978 se přikročilo k jejich reinstalaci.

V roce 1980 byla u příležitosti 35. výročí osvobození ČSR Rudou armádou otevřena expozice dějin revolučního dělnického hnutí ve Vagónce Studénka, jež zachycuje budování prvních odborových organizací, první stávkové boje s oportunistem a založení KSČ, zápasy pracujících v období hospodářské krize, okupaci, odbojové hnutí a porážku fašismu, znárodnění závodu, vítězný Únor 1948, rozvoj socialistické pracovní iniciativy včetně údernického hnutí a soutěže BSP.

V témže roce se započalo s rozsáhlou rekonstrukcí modelové dráhy velikosti HO (6x1,5 m) spojenou s kompletní výměnou kolejiště, elektroinstalace a zavedením automatizovaného provozu. K celkovému dokončení rekonstrukce dráhy a jejímu plnému uvedení do provozu dojde v roce 1981.

Zahájena byla rovněž reinstalace oddílu věnovaného technologii vagonářské výroby, která však musela být pro stavební úpravy přerušena a dokončena bude v roce 1981.

Expozici modelů železničních vozidel obohatily oboustranný výsypník Dumpcar 105 t (1:10), motorový vůz M 152.0 (1:45), přívěsný vůz Bím (1 ku 45) a elektrické motorové jednotky EM 475.1 (1:87) a SM 488.0 (1 ku 87). Zadána byla výroba modelů osobního vozu Ba1 (1:45) a motorových vozů M 132.0 (1:10), M 262.0 (1:87) a M 131.1 (1:87).

Ke konci roku 1980 mohli návštěvníci zhlédnout tyto tematické oddíly expozice: počátky železniční dopravy u nás; historie výroby ve Vagón-

ce Studénka 1901–1945 a 1945–1980; dějiny revolučního dělnického hnutí ve Vagónce Studénka; modelová dráha.

Pracovníci muzea se rovněž rozhodli řešit situaci na úseku evidence muzejního majetku. Poněvadž se v muzeu vedle muzejních předmětů nachází množství jiného materiálu, který nelze evidovat na běžné evidenční listky pro II. stupeň muzejní evidence, a rovněž je nutno podle podnikových směrnic provádět každoroční inventuru veškerého majetku muzea, byla ve spolupráci s výpočetním střediskem podniku podle návrhů muzea vyhotovena jednotná evidenční karta pro evidenci muzejních předmětů, fotodokumentace, plánů, výkresů i inventáře muzea na základě kódu o 80 značích. Umožnil se tak sjednocení evidenčního systému a jeho převedení na počítač Tesla 270 po zpracování příslušného programu, čímž bude urychleno vyhledávání údajů a podávání informací. Vedle dokonalého přehledu o veškerém majetku a sbírkách muzea bude možno zachytit materiály týkající se vagonářské výroby (fotodokumentace, plány, výkresy, apod.), které se nacházejí v podnikovém archivu i ve sbírkách jiných muzeí a institucí.

Závěr šesté pětiletky zastihl pracovníky muzea v činnosti práci, kterou chtěli přispět k dalšímu zkvalitnění činnosti muzea.

Svatomír Černík

Okresní archiv Nový Jičín v letech 1976–1980

Na začátku pětiletky 1976–1980 stál okresní archiv Nový Jičín, podobně jako ostatní okresní archivy v ČSR, před náročnými úkoly vyplývajícími ze zákona ČNR č. 97/1974 Sb. o archivnictví a prováděcích předpisů. Šlo především o upřesnění jednotné archivní evidence, provedení kategorizace fondů a archiválií. Nejnáročnější byl úkol prvotní: generální inventura všech archivních fondů a sbírek v archivu uložených. Díky usilovnému a iniciativnímu přístupu celého kolektivu, i při náročných přístupňovacích úkolech a zajišťování badatelské agendy, splnil okresní archiv všechny evidenční úkoly v termínech.

Činnost archivů se především hodnotí podle výsledků zpřístupňovacích prací, tj. podle počtu běžných

metrů, které byly vyříděné, uspořádané a inventarizované a k nimž byla vypracována archivní pomůcka. I zde okresní archiv Nový Jičín úkoly splnil, ze zpřístupněných fondů jmenujme: Archiv města Štramberka 1359–1945, Archiv města Frenštátu p. R. 1467–1945, ONV Bílovec 1945 až 1960, ONV Nový Jičín 1945–1960, z katalogizačních prací pak katalog k presidiálním spisům Okresního úřadu Bílovec 1896–1938.

Oproti minulým létům jsme zaznamenali nárůst badatelské agendy, zvětšení zájmu veřejnosti o studium, ať už archiválií samotných či odborné literatury, regionálních novin a časopisů, předkládaných presenčně ve studovněch archivu. Pro srovnání uvádíme některé statistické údaje:

	1971–1975	1976–1980
počet badatelů	143	175
počet badatelských návštěv	4043	6343
výpisy z archiválií	99	201

Okresní archiv Nový Jičín rozvíjel bohatou politicko-propagační a kulturně osvětovou činnost, ať už šlo o přednášky, exkurze, besedy, články v tisku. Nejvýraznějšími akcemi pětiletky byly:

- 1) Výstava dokumentů v badatelském archivu na Slovanské 3 v rámci předvolební agitace v r. 1976
- 2) Výstava kronik tamtéž k 60. výročí vzniku Československa
- 3) Akce k 25. výročí československého archivnictví a Mezinárodním týdňům archivů (viz samostatnou zprávu Týdny otevřených dveří v okresním archivu, Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín č. 25, str. 73–74)
- 4) Výstava plakátů a fotografií k 35. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou, pořádaná ve spolupráci s okresním vlastivědným muzeem Nový Jičín – pracovištěm ve Frenštátě p. R., která se pod názvem Listujeme kronikou květnových dnů uskutečnila ve výstavní síni frenštátského muzea ve dnech 17. 4.–25. 5. 1980. Výstava se těšila značnému zájmu veřejnosti, příznivé ohlasy byly v tisku.

A některé statistické údaje: 28 exkurzím bylo přítomno 670 účastníků, 34 přednášek vyslechlo 2735 posluchačů, Týdny otevřených dveří se celkem zúčastnilo 1585 zájemců. Bylo uspořádáno 8 výstavek archivních dokumentů.

V personálním obsazení okresního archivu došlo k stabilizaci. Celkem v archivu pracuje 5 pracovníků, z toho 1 ředitel, 1 samostatná odborná archivářka, 2 odborní archiváři a samostatná administrativní pracovníce. Naše řady opustil odborný archivář, první a dlouholetý ředitel archivu, s. Jaroslav Štindl (viz Vlastivědný sborník č. 23, str. 65–66).

Skončila 6. pětiletka a začíná další, neméně náročná. Hlavní důraz je kladen na to, aby archivnictví ještě ve větší míře uspokojovalo potřeby naší vědy, národního hospodářství a správy a ještě intenzivněji přispívalo ke zvýšení úrovně a účinnosti politickovýchovné a ideologické práce. V podmínkách regionu vyplývají pro okresní archiv značné úkoly, ze kterých jmenujme alespoň některé zpřístupňovací: inventarizovány budou fondy okresních úřadů, sbírka map a plánů, mimo plán bude v r. 1981 dokončena inventarizace fondu Archiv města Příbora, obsahující cenné dokumenty k dějinám a současnosti Příborska.

Důsledná realizace si vyžádá plně využívat pracovní síly a jejich kvalifikaci, zkušenosti a schopnosti, rozvíjet širokou tvůrčí socialistickou iniciativu, politické uvědomění, aktivitu a občanskou angažovanost všech pracovníků okresního archivu.

Karel Chobot

K sedmdesátinám historika PhDr. Adolfa Turka

Dne 20. února 1981 oslavil své sedmdesátiny ve zdraví a spokojenosti v kruhu svých blízkých, přítel a spolupracovníků přední historik našeho regionu dr. Adolf Turek. Jeho významné životní jubileum jej zastihlo uprostřed čilé badatelské práce, již věnoval své celoživotní úsilí. A je nanejvýš pozoruhodné, že stěžejní část jeho dlouholetého vědeckého úsilí patří regionální historii Novojičínska. Již v mládí si oblíbil kraj pod romantickým starojičínským hradem, kam jej kdysi před léty přivedl otec, aby mu ukázal svou rodnou obec Bernartice. A tomuto kraji, svému drahému domovu, zůstal po celý život věrný, přestože se narodil ve Vídni, kde jeho rodiče žili do r. 1919, a své mládí prožil v Brně. Jeho mimořádný zájem o české dějiny se projevil během studia na reálném gymnáziu na Starém Brně, které navštěvoval v l. 1922 až 1930. Historii a geografii jako studijní

obor si zvolil na brněnské filozofické fakultě v l. 1930–1935. Zaměření jeho historického zájmu bylo během vysokoškolského studia formováno profesorem Navrátillem, V. Hrubým, Glücklichem a Urhánkem. V r. 1936 byl na této fakultě promován z oboru české dějiny a pomocné vědy historické doktorem filozofie a setrval na ní po ukončení studia 2 léta jako asistent historického semináře. V l. 1939–1941 působil jako profesor na gymnáziu v Brně-Zidenicích, avšak jeho vážný zájem o vědeckou práci rozhodl, že v r. 1941 přijal místo odborného archivního pracovníka v bývalém Zemském archivu v Brně. Po osvobození v r. 1945 přišel do bývalého Zemského archivu slezského v Opavě (nyní Státní oblastní archiv), v jeho službách setrval jako vedoucí jeho zemědělsko-lesnického oddělení až do r. 1978, kdy odešel na zasloužený odpočinek. Za více než 30 let své odborné archivní práce v Opavě uplatnil plně své odborné a vědecké schopnosti při obnově a znovuvýstavbě válkou zničeného Zemského archivu slezského, při rozvíjení historické, vlastivědné a publikační činnosti a obnově a budování českého kulturního života na severní Moravě a ve Slezsku v poválečných letech. A je potěšující, že v počátek jeho historického a budovatelského zájmu od dob jeho studií zůstala po celá léta problematika našeho regionu. V r. 1937 přispěl do sborníku Od pokolení k pokolení z historie obce Bernartice. Také první jeho samostatná práce po zveřejnění jeho disertační práce (Čharvátská kolonizace na Moravě, CMM roč. 1937) se týkala Novojičínska. Byl to samostatný svazek Vlastivědy moravské „Fulnecko“, který vyšel v Brně v r. 1940 a jež byl v r. 1946 odměněn v Ostravě zemskou cenou osvobození. V r. 1965 zpracoval historický text brožury Starý Jičín, v r. 1970 monografii Bratrský sbor ve Fulneku a v r. 1978 vyšla nákladem okresního muzea v Novém Jičíně jeho monografie Hrad a panství Starý Jičín, jejímž zpracování věnoval mnoholeté vědecké úsilí. Za léta jeho budovatelského úsilí vzniklo na 160 fundovaných historických studií a článků a řada zpráv a recenzí, které publikoval ve více než 30 časopisech. K nim patří především vlastivědné časopisy našeho regionu – Kravaňsko (1933–1950), Novojicko (1960 až 1967), na jejichž redakčním zařízení a vedení se osobně podílel. Autorsky

se podílel rovněž na přípravě více než 30 sborníků, z nichž se tematicky týkají historie našeho regionu např. Novojicko, Brno 1947, Palackého rodná obec, Hodslavice 1948, Historie Fulneka, Praha 1955, Čtení o Novém Jičíně, Nový Jičín 1963, 650 let města Bílovec, Bílovec 1971.

Historických pramenů, archivních materiálů a historické literatury se dotýká také řada z více než 80 inventářů a katalogů archivních fondů novojičínského regionu, které zpracoval za léta své archivní činnosti. Trvalou a nadregionální hodnotu si zachovají jeho publikované historicko-topografické příručky a statistické soupisy a přehledy, zvláště jeho místopisný rejstřík Názvy obcí Severomoravského kraje, sv. 1. a II., Opava 1974, Soupis urbátní Ostravského kraje, Opava 1954, Průvodce po fondech SOA v Opavě sv. 2., Praha 1959 aj.

Vedle této rozsáhlé publikační činnosti je A. Turek veřejnosti našeho regionu znám ze své obětavé přednáškové a popularizační činnosti, ze své historicko-metodické práce mezi archiváři, muzejními historiky, dobrovolnými vlastivědnými pracovníky a kronikáři národních výborů, pro něž připravil řadu úspěšných instruktáží a metodických seminářů a akcí. Zvláště příznivé a s povděkem byly přijaty jeho zajímavé přednášky a besedy z naší regionální historie ve většině obcí Starojičínska a v řadě dalších obcí našeho okresu.

V této své příkladné a obětavé práci pokračuje i nyní, kdy většinu svého badatelského a organizačního úsilí věnuje studiu regionální historie, práci výkonného redaktora Vlastivědného sborníku okresu Nový Jičín. Mnoho síl, úspěchu a osobní spokojenosti do let příštích mu v tomto úsilí přeje redakční rada tohoto sborníku a spolupracovníci okresního muzea v Novém Jičíně.

Pozn.:

Viz bližší životopisné a bibliografické údaje dr. A. Turka v čl. B. Indra, PhDr. Adolf Turek šedesátiletý, Archivní časopis, roč. 1971/1, str. 53–56, V. Fíček, Šedesát let Adolfa Turka, Slezský sborník roč. 1971/69/29, str. 98–99 a J. Bakaia – Z. Vachová, Na okraj tvůrčí činnosti Adolfa Turka, Časopis Slezského muzea XXV, 1976/1, str. 84–85.

František Schwarz

K jubileu PhDr. Františka Schwarze, CSc.

16. června 1981 dovršil své podešlé ředitel Okresního vlastivědného muzea v Novém Jičíně PhDr. František Schwarz, CSc., Rodák z Bílova u Bílovců, v roce 1951 absolvoval s vyznamenáním gymnázium v Bílovci, v letech 1951 až 1955 studoval vědeckou větev oborů filozofie a historie, v letech 1957 až 1962 pak externě germanistiku na filozofické fakultě Univerzity J. E. Purkyně v Brně. Od roku 1955 vyučoval jako profesor na jedenáctileté střední škole, od roku 1961 pak střední všeobecně vzdělávací škole v Bílovci. Po deseti letech středoškolského působení odešel dr. Schwarz v roce 1965 na filozofickou fakultu Univerzity P. J. Šafaříka v Prešově, kde 1. září nastoupil místo odborného asistenta pro jazyk německý na katedře germanistiky a anglistiky. V roce 1968 jej rektor univerzity jmenoval vedoucím této katedry.

Ve své vědecké činnosti se dr. Schwarz soustředil na studium vývoje středověkého německého spisovného jazyka, zvláště v právní a kancelářské funkční oblasti. Táto problematika se týkala i jeho disertační práce „Die mittelalterliche deutsche Sprache der Olmützer Rechtsbücher“ obhájená v roce 1969. V roce 1971 ukončil dr. Schwarz studium vědecké aspirantury na filozofické fakultě Univerzity J. E. Purkyně v Brně úspěšnou obhajobou kandidátské práce „Die deutsche Sprache der Olmützer Stadtkanzlei im 14. und 15. Jahrhundert“, na jejímž základě mu byla 7. června 1973 vědeckou radou filozofické fakulty Univerzity J. E. Purkyně udělena vědecká hodnost kandidáta filozofických věd. V té době, a to od 1. září 1971, působí již dr. Schwarz opět ve zdejší kraji jako ředitel tehdejšího Okresního vlastivědného ústavu, dnes Okresního vlastivědného muzea.

Vedle filozoficko-filologické problematiky, z níž zveřejnil dvě rozsáhlejší studie ve sbornících filozofické fakulty Univerzity P. J. Šafaříka v Prešově, a filologického zájmu o historické prameny, který se kromě zmíněných už dvou disertačních prací projevuje i v drobnějších článcích a studiích historicko-filologických uveřejněných v roce 1963 ve Zprávách Okresního archivu v Opavě a v roce 1965 v Časopise Slezského muzea řada B, se v publikační činnosti dr.

Schwarze výrazně uplatnil i soustředěný zájem o regionální historii zejména rodného Bílovecka. Pro sborník „Cestou bojů k vítězství“ vydaný k 20. výročí osvobození v roce 1965 zpracoval část týkající se průběhu událostí na Bílovecu. Je autorem brožury „K 20. výročí založení střední školy v Bílovci“, vydané roku 1966, připravil v roce 1971 vydání publikace „650 let města Bílovců“, kam přispěl statí o obsahu, jazyce a významu bíloveckých městských knih 16. a 17. století. V roce 1977 spolu s redakčním kroužkem při radě MNV ve Vřesíně vydal drobnou publikaci „600 let trvání obce Vřesiny“. Většina jeho statí a článků, týkajících se pramenů k regionálním dějinám a dějin obcí novojičínského okresu (Bílovec, Slatina, Lubojaty, Mořkov, Příbor, Bítov – vyšel i jako separát – Bílov – spolu s dr. Turkem, Zbyslavice – spolu s dr. Turkem) i osobností se vztahem k regionu (J. G. Meinert aj.) byla uveřejňována od roku 1972 na stránkách Vlastivědného sborníku okresu Nový Jičín.

Neméně rozsáhlou je i veřejně politická a přednášková činnost dr. Schwarze. Je místopředsedou okresního výboru Socialistické akademie v Novém Jičíně a vedoucím její historické sekce, členem komise kultury ONV v Novém Jičíně, členem ideologické komise a vedoucím lektorské skupiny marxistické filozofie při OV KSČ v Novém Jičíně, členem Krajské muzejní rady a vedoucím její historické sekce. Do dalších let táto činnorodé práce veřejně politické i práce na poli vědeckém a odborném přejeme jubilantovi mnoho úspěchů.

Redakce

K 70. narozeninám Josefa Lankočího

Dne 17. února 1981 oslavil v plné životní svěžesti a pracovní aktivitě významné jubileum 70 let dlouholetý pracovník okresního archivu v Novém Jičíně, odborný archivář Josef Lankočí. Patří mezi první okresní archiváře, kteří s velkým elánem a zapálením kladli základní kameny našeho socialistického archivnictví, zachraňovali bez ohledu na nepříznivé podmínky ihned po válce písemné dědictví našich předků. Bez jejich obětavosti bychom dnes postrádali mnohé významné archivní fondy, staré pergameny a jiná písemná bohatství,

tolik důležitá ke studiu dějin a současnosti regionu. Svou poctivou prací, elánem, houževnatostí a dosaženými výsledky se navždy zapsal do dějin severomoravského archivnictví a do historie okresního archivu v Novém Jičíně.

Josef Lankočí se narodil v Příboře, vystudoval tamější gymnázium a učitelský ústav. Příboru a okolí zůstal věrný jako učitel a později jako archivář. V době okupace byl pro odbojovou činnost proti Němcům zatčen, odsouzen a v letech 1941–1944 vězněn.

K archivnictví ho dovedl zájem o historii a pak také dávné přátelství s prvním ředitelem novojičínského okresního archivu, Jaroslavem Štindlem. Spolu od roku 1945 sbírali po obcích staré pergameny a po vzniku okresního archivu se stává Josef Lankočí od roku 1954 archivářem. Kromě Nového Jičína jsou mu později svěřeny do správy depozitáře ve Frenštátě p. R. a Příboře. Tady se zvláště přičinil o pečlivé uložení a zpracování archiválií. Jestliže se dnes může město Příbor chlubit starými pergameny a okresní archiv dobře vybudovaným příborským pracovištěm, má na tom s. Lankočí nemalou zásluhu.

Josef Lankočí patří k oné generaci prvních okresních archivářů, kteří bez vysokoškolského archivního studia procházeli školou praxe. Pomocí odborných školení tehdy Státního archivu v Opavě, samostudiem příruček a odborné literatury, vlastní péčí, zájmem o problematiku dospěl s. Lankočí k hlubokým archivářským vědomostem a dosáhl úrovně vysoce kvalifikovaného odborného archiváře. Za jeho dlouholetou činností vidíme řadu významných archivářských prací: drobné inventáře a inventární soupisy archivů obcí, národních výborů až po obsáhlé inventáře, jako např. Archiv města Frenštátu p. R., Archiv města Štramberka, Archivy farních úřadů.

Po odchodu na zasloužený odpočinek v r. 1971 předává s. Lankočí dále své bohaté zkušenosti nám, současné archivářské generaci. Cennými radami pomohl při řešení problémů spojených s inventarizací velkých archivních fondů bývalých ONV Bílovec 1945–1960, Frenštát p. R. 1949 až 1960 a Nový Jičín 1945–1960. Sám pak v mimopracovní době dokončuje zpracování fondu významného pro poznávání dějin i současnosti novojičínského regionu, jakým je Archiv města Příbora 1389–1945.

Přejeme Josefu Lankočímu do dalších let hodně zdraví, stálý elán a hodně radosti při dalším archivářském bádání a poznávání.

Karel Chobot

Nejstarší žijící vlastivědný pracovník našeho regionu

František Hanzelka, dožil se 5. září 1981 80 let. Rodák z Bernartice nad Odrou, absolvoval obecnou školu v místě svého rodiště, měšťanku v Hranicích a učitelský ústav v Příboře. Od roku 1920 působil jako učitel, a to nejprve krátkou dobu v Mařkově, pak v Příboře, Krnově a od roku 1926 v Hodslavicích, kde nyní žije na odpočinku a kde dočasně zastával průvodcovskou službu v rodném domku Františka Palackého. Jeho původ i působiště inspirovaly ho v letech 1932–1978 k řadě drobných studií a zpráv, týkajících se naší oblasti, a to jednak v denním tisku, jednak ve vlastivědných časopisech Naše Valašsko, Kravaňsko, Slezský sborník a Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín. Redigoval též vlastivědné monografie Od pokolení do pokolení (Památník obce Bernartice n/O 1937), Sborníček Palackého (Hodslavice 1946) a Palackého rodná obec (tamtéž 1948), do nichž také autorsky přispěl. Spolupracoval též na kronice své rodné obce. Jubilantovi přejeme mnoho zdraví a životní spokojenosti.

Redakce

Sedmdesátiny s. Benedikta Závady, předsedy OV ČSPB v Novém Jičíně

Soudruh Benedikt Závada, který se dožil ve zdraví a v aktivní politicko-organizátorské práci ve funkci předsedy OV a člena ÚV ČSPB svých 70. narozenin, prošel od svého mládí životní cestou naplněnou bojem za práva pracujícího lidu, za národní svobodu československého lidu v době 2. světové války a za vítězství a vybudování socialismu v naší zemi. Narodil se 21. března 1911 v hornické rodině v Orlově jako jeden z osmi sourozenců. Již v mládí poznal tvrdost kapitalistických poměrů a vykořisťování, neboť již v 15 letech se

stal havířem na bývalém dole Václav, aby svou chudou mzdou pomáhal při obživě rodiny. Na další učení a vzdělání tehdy nebylo ani pomyslení. V tvrdé hornické práci zrálo jeho třídní a politické uvědomění. A když po obsazení Těšínska v říjnu 1938 ztratil pro své politické přesvědčení práci, našel brzy své místo v odbojové činnosti. Za šíření ilegálního tisku a literatury, za letákové, agitáční a sabotážní akce byl již v únoru 1939 zatčen a dán pod policejní dohled. Před dalším zatčením a odsouzením na 15 let káznice in absentia se mu podařilo uprchnout z okupovaného území do Ostravy, kde pokračoval ve své ilegální protifašistické činnosti po celou dobu protektorátu. Pracoval jako jeřábník Vítkovických železáren a podílel se aktivně na činnosti několika ilegálních skupin, na organizování přechodů přes hranice, pomoci politickým vězňům a odbojovým pracovníkům a na sabotážích a destrukčních akcích. Kancem r. 1944 byl v souvislosti s přípravou Ostravské operace Sovětské armády pověřen nadmíru obtížným a nebezpečným úkolem, jímž bylo opatření a ofotografování vojenských map Ostravy a okolí a důležitých informací o německé obraně Ostravska pro potřeby Čsl. armádního sboru v SSSR, který v té době již osvobozoval se Sovětskou armádou východní oblasti Slovenska. Soudruh Závada s nasazením vlastního života se těchto důležitých materiálů a informací nejen zmocnil, nýbrž i zajistil jejich včasné předání. Přispěl k záchraně mnoha životů a velkých hodnot za osvobozovacích bojů o Ostravu, kdy působil jako spojka a příslušník Čsl. tankové brigády. Po osvobození našeho kraje a naší země Sovětskou armádou a vítězství naší národní a demokratické revoluce soudruh Závada pracoval téměř nepřetržitě v politických, veřejných a vedoucích politicko-hospodářských funkcích, a to jako člen OV KSČ a jako poslanec, člen rady ONV v Mikulově a jako poslanec Jm KNV v Brně do r. 1951. V l. 1951 až 1953 byl politickým zástupcem ředitele čsl. státního statku Hrušovany a v l. 1953–1954 Prámstavu u Ostrova. Je méně známou skutečností, že se s. Benedikt Závada za svého působení na jižní Moravě jako vedoucí dobrovolné speleografické skupiny podílel na objevení jeskyň a krasových útvarů v jurských vápencích na kopci Turold u Mikulova, kde uplatnil svou někdejší hornickou zdatnost.

V l. 1954–1956 se ve funkci polit. pracovníka ÚV KSČ podílel na zabezpečování výstavby letiště Mošnov, v l. 1958–1962 pracoval ve funkci tajemníka OV KSČ v Novém Jičíně pro průmysl, v l. 1963–1968 byl vedoucím provozu závodu Kotouč Stramberk a v l. 1970–1971 opět tajemníkem OV KSČ Nový Jičín pro průmysl. Po celá léta byl členem OV KSČ a OKRK v Novém Jičíně. A přestože v r. 1971 odešel na zasloužený odpočinek, nevzdal se své angažované politicko-organizační a veřejné činnosti. Od r. 1970 totiž pracuje jako člen OV ČSPB, od r. 1975 zastává funkci předsedy OV ČSPB v Novém Jičíně a od r. 1977 je rovněž členem ÚV ČSPB.

V těchto funkcích věnuje velké úsilí rozvoji politicko-organizační práce okresní organizace ČSPB, a to jak při rozvíjení politicko-výchovné, tak i při zajišťování její významné dokumentační činnosti z období německé okupace a antifašistického odboje v našem okrese. Soudruhu Závadovi se dostalo za jeho aktivní a zásluhnou účast v antifašistickém odboji, za jeho obětavou stranickou práci a dlouholetou politickou a veřejnou činnost řady vysokých vyznamenání. Za účast v antifašistickém odboji mu byl udělen Válečný kříž 1938–1945, vyznamenání Za vítězství nad fašismem 1938–1945, Za chrabrost a Za zásluhy v boji proti fašismu III., II. a I. stupně. Za aktivní stranickou, politickou a veřejnou práci mu byly uděleny medaile o vyznamenání k 30. výročí osvobození, k 15. a 25. výročí Vítězného února a 50. výročí KSČ a byl poctěn státním vyznamenáním Za obětavou práci pro socialismus, Za vynikající práci a Za zásluhy o výstavbu. S. Benedikt Závada obětoval všechny své síly boji našeho pracujícího lidu a naší dělnické třídy za vítězství socialistického zřízení v naší zemi a za naši socialistickou přítomnost. K jeho významnému jubileu mu v tomto úsilí přejeme mnoho zdraví, sil a osobní spokojenosti do let příštích.

František Schwarz

Výstava konzervátorských prací Severomoravského kraje

Krok z anonymity, tak nějak se dá charakterizovat výstava, která byla zahájena 5. února 1981 v Okresním vlastivědném muzeu v Novém Jičíně.

Z výstavy konzervátorských prací 1981
- Foto Miloš Lossmann

Poprve se zde veřejnosti představují konzervátoři z muzeí Severomoravského kraje. Spolu s nimi vystavují své práce i konzervátoři Státního archivu v Opavě a Střediska památkové péče v Olomouci.

Výstava je zároveň prvním veřejným vystoupením Konzervátorské sekce Krajské muzejní rady, která zahájila svou činnost před čtyřmi roky. Posláním sekce není však jen prezentování výsledků činnosti formou výstav, ale především odborná pomoc jednotlivým pracovištím při zvládnutí obtížné problematiky konzervace.

Usilujeme o zvyšování úrovně práce konzervátorů a výhledově, v souladu s materiály o rozvoji muzejnictví v 7. PLP se budeme zaměřovat na řešení problematiky specializace jednotlivých pracovišť.

Úvodní slovo, kterým byla výstava zahájena, přednesl PhDr. Leoš Mičák z OSSPPOP v Olomouci. Poukázal na rozmanitost a složitost konzervace muzejních předmětů a zhodnotil její význam pro práci muzea a pro společnost. Výstava si vytýčila za cíl seznámit veřejnost s činností konzervátorů, jejichž práce zůstává

prakticky anonymní, a ukázat celou šíři této problematiky. Dokládá to i výběr exponátů. Úvod výstavy vysvětluje význam konzervace, přináší pohled na jednotlivá pracoviště v muzeích a ukazuje jejich vybavenost. Svě místo v úvodu má i otázka vzdělání konzervátora, a proto jsou zde vystaveny závěrečné práce absolventů konzervátorských kursů pořádaných Moravským muzeem v Brně. Další část výstavy ukazuje různé způsoby konzervace archeologického a archivního materiálu, sbírek výtvarného a užitého umění, řemesel a národopisných předmětů. V závěrečné části výstavy je také pamatováno na ukázky další činnosti konzervátora, jako je zhotovování kopií, faksimilí a rekonstrukcí.

Výstava je putovní a ještě v tomto roce bude instalována v muzeích v Českém Těšíně, Frýdku-Místku, Bruntále a Rožnově. K výstavě byl vydán katalog s fotografiemi exponátů a úvodním slovem PhDr. Leoše Mičáka a Zdeny Bláhové z OSSPPOP v Olomouci.

Miloš Lossmann

Socialistická výstavba a přítomnost okresu Nový Jičín

V okresním vlastivědném muzeu byla dne 6. dubna 1981 v 15 hodin slavnostní vernisáž otevřena výstava „Socialistická výstavba a přítomnost okresu Nový Jičín“. Úvodní slovo k výstavě pronesl tajemník OV KSČ v Novém Jičíně dr. M. Sehnal. Slavnostní atmosféru vernisáže dokreslilo pásmo písní, veršů a mluveného slova k 80. výročí KSČ, připravené pěveckým souborem Mláďi ze střední pedagogické školy v Novém Jičíně.

Výstava „Socialistická výstavba a přítomnost okresu Nový Jičín“ se snaží zachytit především budování socialistické materiální základny v okrese Nový Jičín po osvobození republiky Sovětskou armádou r. 1945 a po vítězství socialistické revoluce v Únoru r. 1948. Soustřeďuje se na zhodnocení celkového rozvoje průmyslu a zemědělské výroby za léta 1948–1980. Poté se obrací především k úspěchům posledních deseti let a zejména 6. pětiletky ve všech oblastech: průmyslu, zemědělství, činnosti NV, dotýká se úspěchů dosažených ve zvyšování životní úrovně a kultuře. Skutečnost historického vývoje posledních 36 let jsou dokumentovány fotografiemi, fotokopii tiskovin, mapami, grafy, maketami výstavby měst, výrobky a modely výrobků nejvýznamnějších závodů okresu.

Výstava byla v OVM Nový Jičín instalována do 7. června a s potěšením možno konstatovat, že došlo značného ohlasu veřejnosti.

Jiří Jurok

Z výtvarného díla Otakara Zelenky

Okresní vlastivědné muzeum v Novém Jičíně již téměř dvě desetiletí seznamuje příznivce výtvarného umění jak s výtvarným odkazem minula, tak se současným výtvarným snažením autorů spjatých svou tvorbou převážně s regionem. Na podzimní měsíce t. r. (od 6. 9. do 25. 10.) nám pořadatelé připravili výběr z malířské tvorby akademického malíře Otakara Zelenky (nar. 17. 9. 1928), který navazuje na obsáhlou retrospektivu z díla autora, která před pěti léty u příležitosti autorových padesátin vzbudila zaslouženou pozornost a byla vlastně nejen první příležitostí k souhrnnému zhodnocení dosavadního

tvůrčího úsilí autora, ale i počátkem jeho intenzivní výtvarné aktivity.

Na současně vystavě nám Otakar Zelenka předkládá více než 40 prací z let 1976 až 1981, které v názorové poloze i tvárném ustrojení navazují na tvorbu předchozí, i když výběrem omezují podstatně široký malířův zájem především na zátiší. Na zátiší v tom nejširším smyslu, ve kterém se prolíná exteriér v interiéru a naopak. Malíř citlivými dotyky štětce básnický přetváří v harmonické barevnosti realitu světa. Zobrazené konkrétní i vyzněné předměty a objekty dýchají životností a ve spojení s ligurou ožívá i dříve jen tušený dialog mezi tvůrcem či uživatelem o předmětem. A právě tyto obrazy naznačují nejen budoucí směřování autora, ale i skutečnost, že k vyjádření pocitů současnosti, sounděžitosti s dobou není mnohdy zapotřebí velkých slov a gest. Tvorba akademického malíře Otakara Zelenky svým humanistickým obsahem patří k pokrokovým hodnotám soudobého výtvarného umění, jeho dílo je již trvalou součástí a obohacením kulturního života širokého regionu. Výstavu, kterou dále uvídí návštěvníci muzea ve Frenštátě p. R. a muzea v Příboře, provází katalog s úvodní studií, životopisnými údaji a seznamem vystavených prací.

Jiří Klučka

Oživení tradice vzdělávání učitelů v okrese Nový Jičín po roce 1948

V letošním školním roce uplynulo 20 let od ukončení činnosti pedagogické školy vzdělávající učitele pro nižší stupeň základní školy. Z historie je známa, že město Příbor na Novojičínsku bylo významným střediskem učitelského vzdělávání. Připomeneme si proto krátké oživení této významné tradice na Novojičínsku, existenci pedagogické školy v Novém Jičíně. Stala se po kratším přerušení pokračovatelkou učitelského vzdělávání v našem regionu.

Po roce 1948 dochází k prodloužení školní docházky na 9 let. Citelný nedostatek učitelů řeší vládní usnesení z 30. května 1950 tak, že se dočasně zavádí středoškolské vzdělávání učitelů na čtyřletých pedagogických gymnáziích pro učitele 1. až 5. ročníku základní školy, později přeměněné na střední pedagogické školy.

Na návrh Krajského národního výboru v Ostravě rozhodla MSK v červnu 1955, že nově zřízená pedagogická škola pro vzdělávání učitelů v 1. až 5. ročníku bude umístěna do Nového Jičína. Šlo o čtyřletou pedagogickou školu a pětiletou školu cvičnou. Škola byla přemístěna do Nového Jičína z Frýdku-Místku. Vyučování bylo zahájeno na nově zřízené škole 1. září 1955 ve čtyřech třídách se 102 žáky (2 první, 1 druhá, 1 třetí). Ze zapsaných studentů bylo 99 děvčat a 3 chlapci. Do funkce ředitele byl ustanoven Jan Hanák, dosavadní ředitel jedenáctileté střední školy v Bílovci.

Novojičínsko získává opět školu vzdělávající učitele. Mohla navázat na dřívější tradici příborských škol pro učitelské vzdělávání. Trvala 6 let, a to od roku 1955/56 do roku 1960/61. V jednotlivých letech měla tyto počty žáků:

1955/56	4 tř.	102 ž., z toho 3 chl.
1956/57	7 tř.	192 ž., z toho 17 chl.
1957/58	7 tř.	213 ž., z toho 12 chl.
1958/59	6 tř.	186 ž., z toho 10 chl.
1959/60	4 tř.	131 ž., z toho 9 chl.
1960/61	2 tř.	63 ž., z toho 4 chl.

Z celkového počtu 887 studentů za celé období trvání školy bylo vykazováno 55 chlapců, což činí 6,2% z celkového počtu žáků za šestileté období.

Za dobu svého trvání vychovalec celkem 503 učitelů, kteří se uplatnili jako učitelé, vychovatelé a pionýři vedoucí. Pocházeli převážně ze severní Moravy a byli rovněž umístováni do škol v této oblasti. Například v roce 1959/60 vykonala maturitní zkoušku celkem 67 žáků, kteří byli umístěni v jednotlivých okresích takto: Bílovec 5, Č. Těšín 2, Frenštát p. R. 6, Hlučín 16, Karviná 2, Nový Jičín 17, Opava 5, Vítkov 14. Po novém státoprávním uspořádání okresů byli absolventi posledního maturitního ročníku 1960/61 v počtu 63 rozmístěni v jednotlivých okresích takto: Bruntál 1, Frýdek-Místek 7, Nový Jičín 18, Opava 18, Ostrava 2, Vsetín 17.

Studenti aktivně působili v různých zájmových činnostech ve škole i mimo školu, pracovali s pionýry, vystupovali v různých kulturních úderkách a svou činností se tak podíleli na kulturním životě města a okolí, hlavně v letech největšího rozvoje školy. Střední pedagogická škola vzdělávající učitele pro nižší stupeň základní školy trvale vstoupila do historie učitelského vzdělávání v

okrese Nový Jičín. Vychovalec nadšené učitelské pracovníky pro naše školství. Po zavedení vysokoškolského vzdělání učitelů pozbyla svého významu a 17. června 1961 ukončila svou činnost a zanikla.

Prameny:

Kroniky pedagogické školy v Novém Jičíně za l. 1955/56 až 1960/61, OANJ.

Ladislav Polášek

Ke 100. výročí odevzdání rodného domku Františka Palackého veřejnosti

Letos 14. srpna uplynulo 100 let od slavnosti v Hodslavicích, která měla velký ohlas v celém národě. Tehdy byl totiž slavnostně převzat rodný dům vynikajícího českého historika Františka Palackého, který se narodil v Hodslavicích 14. 8. 1798 v domku č. 108, který si postavil jeho otec Jiří a v němž učil jako řídící evangelické školy.

Ačkoliv František Palacký ve svých publikacích věnoval hodně pozornosti politickému a kulturnímu životu na Moravě, byl jeho vztah k rodnému kraji od jeho odchodu do Prahy r. 1823 velice volný. Navštívil domov jen v letech 1832, 1854 se synem a pak až 3 roky před svou smrtí r. 1873. Při poslední návštěvě byl nemile překvapen zacházením rodného domku, který patřil tehdy starostovi Hodslavic Adolfo Pilečkoví od r. 1859. V domku bydlel ještě na výměnku synovec Palackého Jan. Po návštěvě Františka Palackého vznikla myšlenka na obnovu a zachování jeho rodného domku a brzy nato i Spolek pro zachování rodného domku Fr. Palackého v Hodslavicích se sídlem v Praze. Předseda spolku Otakar Pražák vykoupil r. 1879 od Jana Palackého výměnkářské právo a v roce 1880 se stal Spolek vlastníkem domku. Slavnostní předání tohoto objektu veřejnosti se konalo v neděli 14. 8. 1881. Z mnoha vzácných hostů byli též přítomni nejmladší sestra Fr. Palackého Rozina Turková-Palacká a vnuk dr. B. Rieger, kteří se zapsali spolu s dalšími hosty do pamětní knihy. Roku 1888 bylo vlastnické právo domku převedeno na základě darovací smlouvy na Občanskou záložnu v Karlíně. Objekt byl opraven a udržován v dobrém stavu. Po druhé světové válce byl z iniciativy regionálního kulturního

pracovníka J. Žily — Lipjano přeměněn v Muzeum Fr. Palackého a od r. 1966 je rodný domek velkého historika ve správě Okresního vlastivědného muzea Nový Jičín.

Jaroslava Brichová

Zmínka o prameni řeky Odry z r. 1830.

Město Odry mají jednu z nejdůležitějších monografií o dějinách města a okolí. Je to vynikající a odborníkům známé dílo „Geschichte der Stadt und des Gerichtsbezirkes Odry“ (Dějiny města a soudního okresu Odry), jež vyšlo v rozsahu 760 stran ve Steyeru v Rakousku r. 1903 a jehož autorem je oderský rodák prof. Ant. Rolleder. V tomto díle je řada zmínek a údajů o řece Odře, která Odrami protéká a která vlastně Odram dala jméno.

Existují však i starší rukopisné kroniky Oder, jejichž originály jsou již nyní neznámé. Jsou to:

1) Franz Xav. Zimmermann, oderský měšťan a soukeník: Chronik von Odry, rukopis o 106 stranách, 1830.

2) Josef Hilscher, městský kaplan: Chronik von Odry, rukopis o 78 stranách.

3) August Brustmann, Geographie und Geschichte von Odry, Herzogthum Schlesien, 65 stran, z r. 1839 (výňatek ze starší kroniky Hilscherovy).

4) Ignaz Josef Pleban, oderský obuvník: Tagebuch (1792–1855).

Tři z těchto rukopisných oderských kronik, a to Zimmermannovu, Brustmannovu a Plebanovu, mám opsány na stroji, čtvrtou kroniku, tj. kroniku Hilscherovu, se mi dosud přes veškeré úsilí nepodařilo sehnat. (Prosím o zprávu, kdyby někdo o ní věděl).

F. X. Zimmermann ve své kronice města Oder, nadepsané „Notata der Geschichte über Merkwürdige geschene und gewesene Sachen bey der Stadt Odry, die geschrieben worden sind im Jahre 1830“, píše v úvodu na str. 2 (volný překlad z němčiny):

„Město Odry (Odry) leží v knížectví Opavském, v c. k. dílu Slezska, v témže kraji, ve velmi krásném údolí, obklopeném blízkými vrchy, v němž leží město se svými velmi úrodnými poli a jímž protéká trvale proudivící řeka Odra (Oderfluss), která vyvěrá v Oderských vrších (Oderge-

bürg) mezi vesnicí Kozlovem (Kozlau) a Novou Vsí nad Odrou (Neu-äuge), jako malý, jen jako paže tlustý pramen Odry (Oderquelle).

K tomuto pamětihodnému prameni řeky Odry se vypravili v roce 1823 dva obchodníci — jeden z Frankfurtu nad Odrou, druhý z Vratislavi (Breslau, nyní Wrocław), který toho prvního jen doprovázel. Cestovali sice za tím pořízením do Veselíčka u Lipníku (Leipnik), patřícího k panství hraběte Potzatského (Potsdasky) — ačkoliiv zvědavost frankfurtského kupce byla zaměřena jen k cestě za pramenem vody, na jehož toku on během 18 let provozoval obchod a stal se jedním z nejbohatších obchodníků.

Ježto nyní místo a les, v němž řeka Odra pramení, patřil panu hraběti Potzatskému, k němuž řečený obchodník přicestoval, nechal tento kupce (se souhlasem hraběte) hláskové křoví vysekat a vyzdít malou studnu, 4 stěevíce hlubokou, v níž je pramen vody, — a pak dal nad studnou postavit malou kapličku (Tempel) nebo letohrádek (Lusthaus) na 6 silných dřevěných sloupech, k věčné upomínce, aby zanechal památník pro potomstvo.*

Uvedený zápis Zimmermannovy kroniky je dokladem, že letohrádek nad pramenem Odry byl poprvé postaven bohatými obchodníky z Frankfurtu n. O. a Vratislavi v roce 1823. Od té doby začal být pramen Odry častěji navštěvován poutníky a turisty, jak to také dokazovaly v době 1. republiky nápisy na hostincích v nejbližších obcích v Kozlově a Varhošti: „Gasthaus zur Oderquelle“ (Hostinec u pramene Odry).

V současné době (od r. 1948) je pramen Odry turistům z bezpečnostních důvodů nepřístupný, protože se nachází na území Vojenského újezdu Libavá.

František Šustek

Slavík tmavý (*Luscinia luscinia*) v Poodří

O setrvání slavíka tmavého, *Luscinia luscinia* (L.), v době hnízdění ve Slezsku jsme již podali zprávu.

V roce 1980 byl slavík tmavý opět zjištěn v Poodří. Šlo o tyto lokality:

Polanka n. O., a. Ostrava, porosty vrby u Odry. Zde zpíval 1 sa-

Biotop slavíka tmavého
Foto Jiří Hudeček 1980

mec mezi 22. 5.—22. 6. (autor). Na této lokalitě byly zjištěny tyto druhy ptáků: *Phylloscopus trochilus* (budníček větší), *Acrocephalus palustris* (rákosník zpěvný), *Luscinia megarhynchos* (slavík obecný), *Emberiza citrinella* (strnad obecný), *Oriolus oriolus* (žluva hajní).

Jístebník, a. Nový Jičín, pruh keřů a nasekaného roští (vtrošen dub, javor aj.) o délce asi 2 km, šířce asi 5 m, u rybníků. Poprvé zpíval 1 samec 3. 5. (autor, R. Boucný). Zjištěni 2 samci. Jeden z nich zpíval mezi 3. 5. — 4. 6., druhý současně mezi 21. 5. — 5. 6. (autor). V květnu byl 1 ex. odchycen a kroužkován (D. Kondělkova ústní sdělení).

Na lokalitě jsem zjistil tyto druhy ptáků: *Dendrocopos minor* (strakapud malý), *Dendrocopos maior* (strakapud velký), *Ficedula albicollis* (lejsk bělokřký), *Sylvia atricapilla* (pěnice černohlavá), *Sylvia curruca* (pěnice pokřovní), *Hippolais icterina* (sedmihlásek hajní), *Phylloscopus collybita* (budníček menší), *Locustella fluviatilis* (cvrčilka říční), *Acrocephalus palustris* (rákosník zpěvný), *Turdus pilaris* (drozd kvíčala),

Turdus merula (kos černý), *Prunella modularis* (pěvuška modrá), *Fringilla coelebs* (pěnkava obecná), *Oriolus oriolus* (žluva hajní).

Charakter biotopu slavíka tmavého v Poodří v roce 1979 a 1980 zachycuje přiložená fotografie. Děkuji dr. D. Kondělkovi, CSc. za jeho sdělení.

Literatura:

Hudeček J., Kondělkova D., 1980: Výskyt slavíka tmavého (*Luscinia luscinia*) v době hnízdění ve Slezsku. Časopis Slezského muzea, A, roč. 29, str. 188.

Jiří Hudeček

Ornitologická zvláštnost

Luňák červený (*Milvus milvus* L.) patří mezi vzácné a ohrožené druhy živočichů. Na území ČSSR se vyskytuje výjimečně, k zahánění dochází na několika lokalitách na jihu a východě ČSSR. Jeho pozorování v přírodě jsou na většině území našeho státu ojedinělé, vzhledem k přísné

tažnosti vesměs soustředěná na období jarního nebo podzimního tahu.

Podle Kondělků a spol. (Přítomnost Slezska, Opava 1966) nebyl dosud luňák červený na severní Moravě a ve Slezsku v období říjen až únor zastřen. O to zajímavější je pozorování ad. samce luňáka červeného z 18. ledna 1981. Dravce jsem pozoroval ve 13.30 hod. v ideálních klimatických podmínkách při pomalém přeletu silnice v zastavěné části na hranicích k. ú. Stachovice—Hladké Životice ve vzdálenosti 5 a výšce 15–20 m. Při pozorování na tuto vzdálenost byly jasně patrné všechny podrobnosti včetně barevných odstínů na těle, křídlech i rýdovák dravce a možná záměna s jiným dravcem je naprosto vyloučena.

Ivo Otáhal

Novojičínské gymnázium šedesátileté

Na rok 1981 připadá šedesáté výročí založení gymnázia v Novém Jičíně. Historie gymnázia je velmi těsně spjata s osudy samotného města. Národnostní problémy za 1. republiky, mnichovský diktát, okupace a léta socialistické výstavby se odrážejí v šedesátiletém vývoji gymnázia.

Reformní reálné gymnázium nemělo v době založení vlastní budovu a až v roce 1928 se díky obětavosti prvního ředitele Vladimíra Poláka a prvních profesorů, např. Františka Gregora, Bedřicha Hýži a dalších, dočkalo nového komplexu budov na dnešní Palackého ulici. Po okupaci Nového Jičína 10. října 1938 muselo gymnázium opustit nové budovy a do roku 1940 škola dožívá ve Frenštátě pod Radhoštěm. Ustanovením protek-

torátní vlády byla pak v uvedeném roce zrušena, podobně jako všechna gymnázia z tzv. Sudet. Na pamětní desce v prvním poschodí školy jsou zapsána jména profesorů a žáků, kteří v době fašistické okupace položili v boji za národní samostatnost a svobodu své životy. Od roku 1945 prošla škola mnohými změnami. Vyžadoval si je náš poválečný vývoj, demokratizace školství po Únoru 1948 a léta socialistické výstavby. V současné době se škola intenzivně připravuje na plnění náročných úkolů, které vyplývají z přechodu na novou koncepci výchovně vzdělávací soustavy. Generální oprava, zásadní a největší za dobu své existence, prožívá i samotná budova a celý areál školy.

V sobotu 26. září se do Nového Jičína sjely stovky absolventů gymnázia i řada profesorů, aby si zavzpomínali na léta prožitá ve škole. V dopoledních hodinách se mohli projít památnou budovou, zasednout do školních „škamen“ ve „svých“ třídách i zhlédnout pěknou výstavu, připravenou ke kulatému jubileu. Odpoledne se konala ve Stálé divadelní scéně slavnostní akademie. Její program byl převážně složen z vystoupení bývalých absolventů gymnázia. Večer se v prostorách DK ROH - Tatrovance uskutečnil společenský večer. Oslav 60. výročí založení gymnázia v Novém Jičíně se zúčastnili zástupci městských, okresních a krajských stranických a státních orgánů i hosté z družebního gymnázia V. Paulinyho Totha z Martina.

Vlastivědný sborník připravuje pro některé z dalších čísel podrobně zachycení šedesátiletého vývoje gymnázia v Novém Jičíně.

Ivan Mynář

LITERATURA

Ladislav Hosák, Rudolf Šrámek, *Místní jména na Moravě a ve Slezsku*. Praha Academia, (I. díl A—L 1970, str. 573), II. díl M—Ž 1980, str. 954.

Těmito dvěma díly dostala Morava to, čemu se říká „český Profous“, tj. filologický výklad názvů našich obcí. Zatímco v Čechách je takový výklad celým dílem filologa, u nás se k tomu úkolu spojil historik s lingvistou. Úkolem historikovým bylo připravit pramenné doklady a existenci a hláskové podobě jmen obcí, lingvista poskytl výklad původu jejich názvů. Po vydání prvního dílu kritika prokázala, že historický pramenný výzkum dokumentace nebyl proveden úplně. Proto po smrti Hosákově Adolf Turek, osvědčivší se dříve v podobném výzkumu vydáním dvoudílného *Místopisného rejstříku* obcí Severomoravského kraje, byl vhodně vybrán, aby Hosákovu výzkum doplnil. Učinil tak s úspěchem, takže mohl podat dokumentační doplňky více než 290 obcím hlavně ze Severomoravského kraje a z Jičínska nejméně pro 21 obcí. Protože však zatím byl již II. díl zcela připraven k tisku, mohly být jeho doplňky připraveny až za výklady jmen tohoto dílu (831–37). Plodněji mohl Turek zasáhnout do doplňků k I. dílu, na jejichž základě mohl nejednou Šrámek podat doplňující výklad jmen (str. 840–77).

Až dosud se u nás zájem o místní jména převážně omezoval jen na menší úseky Moravy a Slezska. Často však měla místní jména, zvláště u tendenční německé jazykovědy úkol prokázat rozsah německého osídlení. To bude možné nyní napravit. Soupis pramenů i literatury historické i jazykovědné prokazuje, na jaké široké výzkumové základně toto dílo spočívá. V něm se zaznamenávají všechna moravská i slezská města, městečka, vsi, samoty, dvory, mlýny, hrady, zaniklé vsi v abecedním pořádku. Obsah hesel se nazývá z pěti různých pohledů: 1) samo jméno a jeho poloha vzhledem k bývalému sídlu okresního soudu; 2) pramenné historické doklady; 3) příslušnost k bývalé-

mu panství; 4) nářeční podoba jména; 5) vlastní jazykový výklad. V prvním díle se ještě uváděla některá pamětní jména v obcích. Ke druhému dílu jsou kromě již zmíněných Turkových doplňků připojeny ještě další, poukazující na proměny názvů mnohých obcí po r. 1945.

Moravský výzkum se dostal dále než Profousův, a to jak po stránce historické, tak jazykovědné. Připomeňme lepší přehlednost, rozšíření pramenné základny, nářeční doklady, údaje o národnostním rázu obcí, o příslušnosti k panství. Každé jméno se hodnotí nikoli izolovaně, nýbrž jako člen systémové řady. Je znatelný pokrok mezi prvním a druhým dílem. Tu jsou mnohá hesla obsáhlejší, zvláště pak jména kladoucí vážné potíže výkladové jsou zpracována v menší studii (Olomouc, Opava, Odry, Osoblaha aj.). Šrámek se snaží u mnoha jmen podat širší vysvětlení než jen z osobního jména. To vše svědčí o lepším jeho poučení a o jeho vyzrání během dalších deseti let do vydání II. dílu.

I tak však valný počet místních jmen zůstává odvozen od osobních jmen. A nepochybně tomu tak bude. Svědčí o tom jména obcí, u nichž se zná jejich zakladatel: Hor. Benešov, Frenštát aj. Téhož původu jsou i četná jména na Jičínsku: Bernartice, Bludovice, Hostašovice, Kojetín aj. Na území okresu jsou jména, která jsou srozumitelná laikovi a také jazykozpytcům nekladou potíže. Příkladem můžeme uvést Straník (ves ležící na stráni), Trnávka, Suchdol. Méně jasné se již bude jevit laikovi jméno Skotnice. Teprve lingvista si může zjistit, že ve slezských nářečích žije slovo skotná, tj. cesta, kudy se vyháněl dobytek, nebo místo, kde se dobytek pásí. Jsou tu však i jména, která se vzpírají jednoduchému výkladu. Např. název obce Mošnov, u něhož se právem předpokládá základ osobního jména Mošna, by měla znít Mošnin. Mimoto je i část obce, dříve samostatná Mošnovec a německý název Engelswald, který předpokládá existenci původně dvou vsí. Zamotaná je i historie jména Pohoříky. Ty se totiž původně jmenovaly Skrbeň. Ves však ve 14. století vyhořela a nově založená ves dostala jméno Pohořelá, které později zdrobnělo a přešlo do množného čísla. Značným hlavolamem bylo pro jazykovědce jméno Vražné, které by laik rád spojoval se jménem vrah. Dříve se vykládalo od staroslovanského jména

vrazili ve významu kouzlit a ruského slova voražnik jako místo kouzelných obřadů, což však nebylo možno opřít o nějakou historickou skutečnost. Proto byl nalezen jednodušší a pravděpodobnější výklad, založený na pozorování, že jména Vraže, Jichž je několik v Čechách, leží v oblastech mírných kopců, a když bylo možno toto jméno opřít o obecné slovanské jméno voraž ve významu vráska, rýha, pruh, byl vytvořen výklad, že Vražně znamená ves pod kopci, kde začínají kopce. Nemá tedy nic společného s vrahem. Mohli bychom pokračovat dál. Ale na těchto třech příkladech přestaňme s poukazem, že zájemce se může v díle dostatečně poučit o významu názvu své rodné obce.

Do textu se vloudily některé drobné tiskové chyby a některé nepřesnosti. Tak na str. 160, heslo Mošnov je třeba opravit nejstarší datum na 1367 (v předloze byla tisková chyba); na str. 163 u hesla Ohrada nutno doplnit, že nejstarší doklad pochází již z r. 1637. Na str. 271 oprav Pohořálka z Bernartic (nikoli z Menhartic). Na str. 428 u hesla Sedlnice oprav 14. století (nikoli 17. stol.). Na str. 439 lze doplnit, že lidový název pro hrad je Šostýn. Na str. 547 heslo Šenov k r. 1516 resp. 1517 není z urbdě novojičínského 1558 a 1570, nýbrž z berních rejstříků 1516–1517. Na str. 680 možno doplnit, že doklady o České Vsi u Oder jsou od druhé poloviny 18. věku (Rolleder). Na str. 561 je třeba uvést, že Sternfeld–Hvězďová vznikla kolem r. 1770. U hesla Závšice, str. 783 a 837 tiskový šotek místo 1354 vysadil 1254, a u hesla Bílov – doplnky místo ze Suché Bělé ze Suchí Bělé. Na str. 871 lze u Kunína uvést ještě starší doklad k r. 1382 ve formě Chünewald (CDM XI, 229 až 230). Ovšem to jsou jen drobnosti, které naprosto nemohou snížit cenu a význam této pro moravský a slezský místopis základní práce.

Závěrem si připomeňme, že Průfousem a Šrámkem (Hosákem–Turkem) se česká onomastika postavila do čela slovanské jazykovědy, ba předhnila i mnohé západoevropské onomastiky. Toto dílo představuje úspěšný výsledek solidního metodicky správně vedeného soustavného výzkumu toponymického bohatství na Moravě a ve Slezsku. Je tak položen jeden ze základů budoucího slovanského onomastického atlasu.

František Matějka

Beskydy. Soubor turistických map. Měřítko 1:100 000. Značkováská náplň, náplň vlastivědných značek a text Eduard Michenka. Kartografie, Praha 1979.

Předkládaná mapa je součástí souboru map, vydávaných pro potřeby turistického ruchu. Vedle vlastní kartografické části obsahuje i údaje o historickém a kulturním vývoji, popřípadě o sportovním vyžití a četných zajímavostech na lokalitách v mapě zachycených. Tuto snahu – aktivním i příležitostným turistům přiblížit místa, jimiž procházejí – je třeba vyzdvihnout. Pak by ovšem nemělo docházet k tiskovým, ale především faktografickým chybám v doprovodném textu, jichž je v případě této mapy poměrně dost. Obraz o tom si uděláme již z pouhého výřtu omylu v rámci okresu Nový Jičín.

V údajích o zámku v Kuníně má být správný letopočet 1720. Špatně je uvedeno jméno a životopisné údaje správce školy (v mapě se uvádí učitele) v Kuníně, jímž byl K. J. Jurand (1780–1842). Vzpomínaná Komenského lípa byla v Suchdole nad Odrou již počátkem šedesátých let poškozena vichřicí a zůstal z ní jenom kmen. Mnohdy chybné jsou faktografické údaje o Novém Jičíně. Borokní farní kostel patří do let 1729 až 1732 a věž je patrně renesanční, nikoli gotická. Na zámku není obrazárna, nýbrž galerie, která však nemá stálou expozici. Na místě podniku Agroma je nyní jeden ze závodů n. p. Tatra Kopřivnice. Město vyhořelo roku 1821, nikoli 1620. Podnik Autopal byl založen roku 1879, nikoli 1889. Bývalé Beskydské divadlo je dnes známo pod názvem Stála divadelní scéna. Problematický je vznik názvu Kravaňsko. Podle novějších výzkumů pochází z němčiny (Kuhländchen) a znamená zemi, kde se dořičovův hovůz dobytka. Název není tedy odvozen od rodu pánů z Kravaň, jak se uvádí v mapě. V hesle Příbor se chybně píše o renesanční rodnici, škola se sochami F. Úprky se nachází na Jičínské a nikoli Zámecké ulici. Správná životopisná data S. Freuda jsou 1856–1939 a Bertolda (nikoli Berchtolda) Bretholze 1862–1933. Sirková lázně, patříci dnes k Novému Jičínu, založil novojičický měšťan M. Ritz, nikoli Dietz. V hesle Hukvaldy se nesprávně uvádí Četynova románová tetralogie pod názvem Jednou za slunovratu. Tento cyklus se jmenuje Hukvaldské

rebelie a název Jednou za slunovratu patří pouze prvnímu dílu.

Heslo Starý Jičín obsahuje chybný údaj o pravěckém osídlení lužických lidem. Nález žárovního hrabu je mladší, snad až keltský.

Hrad Šostýn je poprvé uveden již roku 1293, nikoli až ve 14. století. Prvá listina o Stramberku pochází z roku 1359, nikoli dřívě. V souvislosti s tímto městečkem nelze hovořit o odchodu četných evangeliků do Ochranova, neboť se odsud vystěhovalo jen jedna rodina. Muzeum ve Stramberku patří nyní do správy Okresního vlastivědného muzea v Novém Jičíně.

Frenštátský kostel s valašským betlémem a madonou je z 2. poloviny 18. století, nikoli z 1. poloviny. Kostel Jana Křtitele pochází z roku 1634, nikoli 1688. Muzeum patří dnes do správy Okresního vlastivědného muzea v Novém Jičíně.

I po stránce kartografické má mapa ve srovnání s mapou vydanou v roce 1973 některé nedostatky. Nejsou zde například zachyceny autobusové zastávky, některá místa a objekty jsou nepřesně označeny, vzdálenosti jsou mnohdy posunuty. Objevují se velké rozdíly v kótách – některé jsou až o 100 m nižší. Celkově je mapa méně přehledná. Kladem naopak je, že předložená mapa zahrnuje větší území než předtím. Přímou v mapě jsou také zaznamenány názvy jednotlivých hotelů a ubytoven, ve větší míře se objevil symbol „autocamping“, což umožní lepší orientaci při autoturistice a uplatnilo se zde již i označení naučných stezek.

Mapy tohoto typu slouží početným vyznavačům turistiky, a proto si lze do budoucna přát, aby jejich turistickému i kulturněhistorickému obsahu byla věnována větší pozornost.

Hana Volná

Archeologica – historica 5/80.

Sborník příspěvků přednesených na XI. celostátní konferenci k problematice historické archeologie s hlavním zaměřením na archeologický výzkum doby předhusitské a husitské, uspořádal V. Nekuda, Brno–Tábor, 1980.

Anotovaný sborník přináší řadu příspěvků, jež odeznaly ve dnech

15.–19. 10. 1979 na XI. setkání historiků a archeologů v Táboře, zaměřené tentokrát k problematice materiální kultury doby předhusitské a husitské. Po úvodní obecněji koncipované části „Husitské revoluční hnutí ve světle archeologických výzkumů“ následují specializované oddíly v pořadí „Výzkum měst“, „Výzkum vesnických sídel“, „Výzkum hradů, hrádků, tvrzí“, „Sakrální stavby“ a „Hmotná kultura – středověká keramika.“

Úvodem zhodnocení obsahu sborníku nutno podotknout, že účelem následujících poznámek nemůže být poskytnutí vyčerpávajícího přehledu všech v něm obsažených článků, již vzhledem k omezenému místu této recenze. V první části nás především zaujme v podstatě komplexní pohled na poměry předhusitské vesnice na Moravě od V. Nekudy Moravský venkov v době předhusitské (navazuje se zde zejména na výsledky Nekudova výzkumu odkryté vesnice Pfaffenschlag u Slavonic) a výstižný přehled archeologických památek a nálezů vztahujících se k vlastnímu období husitské revoluce na Moravě od Z. Mělnického Morava za husitských válek ve světle archeologických nálezů a výzkumů. Autorovi lze vytknout pouze nevyčerpání archeologických fondů severní Moravy (mimo Olomouc) – např. pro náš region Moravské brány lze ho upozornit na husitské nálezy pocházející z hradů Starého Jičína a Šostýna, uložené v OVM Nový Jičín. Závěrem k této první části můžeme říci, že podobný komplexní přehled o materiální kultuře doby předhusitské a husitské postrádáme v recenzovaném sborníku pro Čechy – ten nemůže nahradit ani užitečný souhrn T. Durdíka a Z. Smetánky Archeologický výzkum husitských Čech, podávající až velmi stručně poválečné výsledky archeologie na tomto poli na území Čech.

Poměrně rozsáhlá je část zabývající se předhusitským venkovem. Pozoruhodné je upozornění R. Tecla (K problematice koncentrace středověkého osídlení na Táborsku) na otázku výskytu dvojic sousedních obcí stejného jména – nicméně autor nepodává řešení tohoto problému. Cenný je pokus L. Skružného, Několik poznámek k otázce vývoje a funkce pece ve slovanských, středověkých a novověkých objektech i mimo ně – sledovat utváření podoby pece od nejstarších zachovaných zpráv po

současnost. Převaha ostatních článků této části se týká problematiky zaniklých vesnic, již shrnuje především úvodní stať E. Černého a Z. Boháče. K evidenci zaniklých středověkých osad v Čechách a na Moravě, jež informuje o dotazníkové akci Pracovní skupiny pro evidenci zaniklých středověkých osad.

V části věnované hradní architektuře nejvíce zaujmou články P. Boliny Hrad Tempštejn k. ú. Jamolice, okr. Znojmo a jeho přínos pro chronologii hradů s plášťovou zdí na Moravě a T. Durdíka K počátkům výskytu hradů s plášťovou zdí v Čechách – pro celkové posunutí datace hradů s plášťovou zdí z 1. pol. 14. stol. (Menclová) až do pol. 13. stol., přičemž Durdík rozšiřuje tuto skupinu o dva východočeské hrady Pustohrad a Lanšperk n. Orlicí. Nás ovšem zajímá především Bolinův poukaz na zasažení tzv. Kulatiny (tzv. mota D. Menclové) hradu Hukvaldy do této skupiny hradů v případě, že bude potvrzena její datace do 13. stol. Naopak až do 15. stol. kladou Kulatinu L. Konečný a J. Merta, Pokračování průzkumu středověkých opevnění kolem Nového hradu u Adamova, přičemž vycházejí jak z analogií stavebněhistorických, tak z osob stejných stavebníků a vlastníků (Nového hradu a Hukvald) Beneše a Dobeše Černohorských z Boskovic.

Konečně z posledních dvou oddílů nutno vyzvednout stať R. Někudý Korpus středověké keramiky dotované mincemi z Moravy a Slezska, které je pendantem připojen soupis všech nálezů keramiky s poklady. Pravděpodobně nedopatřením je zde na str. 423 (tj. 396) u pokladu z r. 1620 ze Všehovic uvedeno určení této obce do okresu Nový Jičín – správně má být okr. Přerov.

Závěrem možno konstatovat, že rozsáhlý sborník prací historiků a archeologů opět dokázal prospěšnost a nutnost vzájemné konfrontace poznatků pro další úspěšný vývoj této mladé historické disciplíny.

Jiří Jurok

Oprava tiskových chyb v čísle 26.

V článku Z. Vachové Národopisný profil Novojičínska je třeba na str. 33 opravit pozn. 54 na 55 a škrtnout poznámky 58 a 60. Místo pozn. 59 má být pozn. 58, místo pozn. 61–67 pozn. 59–65, na str. 38 na konci odstavce druhého doplnit pozn. 66. Na str. 33 poslední slovo „síň“ nahradit slovem „sif“.

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK OKRESU NOVÝ JIČÍN

Obsah svazku 27

Jan Hanák:	K šedesátileté historii KSČ na Novojičínsku	1
Adolf Turek:	Ke starším dějinám Závvišic	10
Jaromír Novák - Erich Šefčík:	Tři neznámé prameny k dějinám hornictví na Fulnecku a Odersku v 16. století	27
Bohumír Indra:	České ochotnické divadlo v Příboře v letech 1809–1816	31
Emil Příkryl:	K nedožitým pětasedmdesátinám Květoslava Kadlčíka	41
Vítězslav Orel - Miloslav Vávra:	Kdo vyvolal Mendlův zájem o studium přírodních věd	46
Eva Lukášová:	Chráněné přírodní výtvořy a chráněné přírodní památky v okrese Nový Jičín	53
Augustín Daněk - Bohuslav Beneš:	Příspěvek k poznání fauny netopýřů (Chiroptera) okresu Nový Jičín	57
Zprávy:	Zemřel národní umělec Adolf Záborský. – K výročí úmrtí Otakara Bystřiny. – Z činnosti Okresního vlastivědného muzea v Novém Jičíně za l. 1976–1980. – Vagonářské muzeum v 6. pětiletce. – Okresní archiv Nový Jičín v letech 1976–1980. – K sedmdesátinám historika PhDr. Adolfa Turka. – K jubileu PhDr. Františka Schwarze, CSc. – K 70. narozeninám Josefa Lankočího. – Nejstarší žijící vlastivědný pracovník našeho regionu. – Sedmdesátiny s. Benedikta Závady. – Výstava konzervátorských prací Severomoravského kraje. – Socialistická výstavba a přítomnost okresu Nový Jičín. – Z výtvarného díla Otakara Zelenky. – Oživení tradice vzdělávání učitelů v okrese Nový Jičín po roce 1948. – K 100. výročí odevzdání rodného domku Františka Palackého veřejnosti. – Zmínka o proměni řeky Odry z r. 1830. – Slavík tmavý (<i>Luscinia luscinia</i>) v Poodří. – Ornitologická zvláštnost. – Novojičínské gymnázium šedesátileté	61
Literatura:	Ladislav Hosák, Rudolf Šrámek, Místní jména na Moravě a ve Slezsku, II. díl. – Beskydy. Soubor turistických map. – Archeologica-historica 5/80	75

Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín
Vydává okresní vlastivědné muzeum v Novém Jičíně
Svazek 27 vyšel v roce 1981

Řídí a odpovídá redakční rada s předsedou Janem Hanákem

Cena 8,- Kčs

Registrováno Sm KNV v Ostravě RM 37 ze dne 28. června 1967
Vytiskly Moravské tiskařské závody, n. p. Olomouc, závod Ostrava,
průvoz 27 Nový Jičín
Číslo zakázky 1060

